

© dr. Ottományi Katalin
Szentendre, 2005

© dr. Mester Edit
Budaörs, 2005

© Mráv Zsolt
Budapest, 2005

© Budaörs Város Önkormányzata
Budaörs, 2005

dr. Ottományi Katalin – dr. Mester Edit – Mráv Zsolt

ANTI K GYÖKEREINK

**BUDAÖRS MÚLTJA
A RÉGÉSZETI LELETEK
FÉNYÉBEN**

BUDAÖRS, 2005

KIADTA BUDAÖRS VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

Felelős kiadó
Wittinghoff Tamás
polgármester

A kötet megjelenését közreműködésükkel elősegítették:

a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága,
a Magyar Nemzeti Múzeum és
a Budapesti Történeti Múzeum munkatársai,

Budaörs Város Polgármesteri Hivatala részéről
Vágó Csaba és Bordás István

A képeket, a felvételeket és a rajzokat a szerzők készítették

Szerkesztette és sajtó alá rendezte
Vass Jenő Sándor

ISBN 963 218 566 8

DTP-szerkesztés
Bartucz Anikó

Kivitelezés

 magister

Ajánlás

Kedves Olvasó!

Ez az album Budaörs több ezer esztendőre visszanyúló gyökereit mutatja be azokra a régészeti emlékekre építve, amelyeket alig két-három éve tártak fel városunk határában. Az itt talált leletek egy része: a használati és dísz tárgyak, a valaha itt élt emberek földi maradványait rejtő sírok kőfaragványai és rekonstrukciói, valamint a nagyon értékes oltárkövek a Városi Régészeti Kiállítás épületében és kertjében kerültek elhelyezésre.

Az régóta ismert volt a szakemberek számára, hogy már több mint 7000 évvel ezelőtt is voltak, akik úgy gondolták, hogy ez a környék jó hely, alkalmas a letelepedésre. Az elmúlt évek régészeti feltárásai és helytörténeti gyűjtőmunkái egyértelművé tették, hogy országos jelentőségű és bemutatásra érdemes eredmények születtek a kutatások során.

Budaörs Város Önkormányzata ezért is támogatta a Városi Régészeti Kiállítás létrejöttét, ahol a feltárásokat végző régészek – dr. Ottományi Katalin és dr. Mester Edit – egy magas szakmai színvonalú, ám a laikus látogató számára is élménygazdag kiállítást hoztak létre, amely barátságos kertjével, izgalmas programjaival Budaörs kulturális életének egyik fontos helyszínévé vált. Az ilyen kezdeményezések és lehetőségek legalább olyan fontosak a település lakóinak jóléte szempontjából, mint a gazdaság fejlődése, vagy az infrastrukturális beruházások.

E kötetnek a megjelenése úgy gondolom, fontos állomás a múltunk megismerése felé vezető úton. Köszönet illet mindenkit, aki ebben a hatalmas munkában részt vett. Szeretnék külön köszönetet mondani dr. Simon László igazgató úrnak, a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága vezetőjének, és dr. Bodó Sándor igazgató úrnak, a Budapesti Történeti Múzeum vezetőjének, akik rendelkezésünkre bocsátották ezeket a megtekintésre ajánlott, igen szép és értékes leleteket.

Köszönet illeti mindazokat, akik az album elkészítésével lehetővé tették, hogy a szélesebb közvélemény is megismerhesse antik gyökereinket, de mindenekelőtt a kötet szerzőit, akik e téren végzett munkájukkal is öregbítették a régész hivatás és településünk jó hírnevét.

Reményeink szerint a jövőben is minden támogatást megadunk munkájukhoz, s a szakértő „földvallatások” eredményeként a ma még hiányzó részletek is előkerülnek Budaörs értékes, leletgazdag földjéből.

Budaörs, 2005. május havában

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Wittinghoff Tamás'.

Wittinghoff Tamás
Budaörs Város polgármestere

Tartalom

Előszó

7

I. fejezet
dr. Ottományi Katalin
Óskori települések Kamaraerdő területén

9

II. fejezet
dr. Ottományi Katalin
A kelta – római kori település Kamaraerdő területén

15

III. fejezet
Mráv Zsolt
A budaörsi római település területén előkerült feliratos kőemlékek

30

IV. fejezet
dr. Ottományi Katalin:
A római kori település temetője Kamaraerdő területén

38

V. fejezet
Mráv Zsolt
Kocsival a túlvilágra. Kocsit tartalmazó temetkezések a budaörsi római település temetőjében

56

VI. fejezet
dr. Ottományi Katalin
Avar és honfoglalás kori leletek Kamaraerdő területén

61

VII. fejezet
dr. Mester Edit
Honfoglalás kori sír a Tűzkőhegyről

63

VIII. fejezet
dr. Mester Edit
Középkori falvak Budaörs területén

65

IX. fejezet
dr. Mester Edit
Árpád-kori régészeti park a Törökugrató lábánál

73

X. fejezet
dr. Mester Edit
Római kori romkert tervei Kamaraerdőben

80

XI. fejezet
dr. Mester Edit
„Élő Múzeum” programok a Városi Régészeti Kiállítás épületében

81

XII. fejezet
dr. Ottományi Katalin – dr. Mester Edit
Tárgykatalógus

88

XIII. fejezet
dr. Ottományi Katalin – dr. Mester Edit – Mráv Zsolt
A színes valóság – ahogyan mi láttuk

105

Előszó

Több mint tíz esztendővel ezelőtt, 1993-ban még lelkes egyetemistaként készíthettem el Budaörsön az első időszakos régészeti kiállítást Filipszky István közreműködésével a Városi Könyvtárban. A különböző korzakokból származó tárgyakat több múzeumból kellett felkutatnunk és kikölcsönöznünk. Kamarakiállításunk sikerén felbuzdulva helytörténeti nyári táborokat és élő történelemórákat is kezdtünk szervezni a város iskoláiban. Ki gondolta akkor, hogy egyszer még külön épülete lesz a folyamatosan bővülő gyűjteménynek?

A Régiségbúvár Egyesület megalakításával lehetőség kínálkozott a szabadidős és szakmai programok szervezett megvalósítására, a múltunk után érdeklődő lelkes felnőttek és gyermekek bevonására. Aki egyszer megtapasztalhatta a történelem megelevenítését, az ásatások nyomán földből kikerült, vitrinekben kiállított, amúgy holt tárgyak újbóli életre keltését, annak ezek az élmények örökké emlékeztetéseks maradnak.

Budaörs területén évtizedek óta csak elszórtan kerültek elő régészeti leletek. Az első alapos és nagy területre kiterjedő kutatásra 2002-2003-ban kerülhetett sor Kamaraerdőben a Frank-tanya területén tervezett beruházásokhoz kapcsolódóan. A közel 13 hektáron folyó ásatást dr. Ottományi Katalin vezette, akinek fantasztikusan kitartó munkája nyomán egy országos jelentőségű régészeti lelőhely bontakozott ki településünkön.

2002-ben a Törökugrató lábánál a középkorban virágzó, de a török időkben elnéptelenedett Csik falu régészeti kutatására is sor kerülhetett, a Városi Önkormányzat támogatásának köszönhetően. Az általam vezetett ásatáson a település egy szerencsésen megőrződött részletét sikerült feltárni, a volt Nyugdíjaskert területén.

Az előkerült leletek nagyszerűségére és tudományos értékére tekintettel felajánlottuk Budaörs Város Önkormányzatának, hogy egy kiállítás megszervezésével bemutatjuk a város polgárai számára ezeket az „Antik gyökereinket”. Ötletünk támogatást kapott, és így nyílt meg az első kiállítás 2002. október 15-én a Károly király u. 2. szám alatt, az egykori 1. sz. Bölcsőde épületében.

A Városi Régészeti Kiállítás már megalapításakor sem csak egyszerű kiállítóhelyként jött létre, hanem fontos célul tűztük ki, hogy szakszerű, komplex és élményszerű foglalkozásokon keresztül felkeltsük a fiatalok érdeklődését a különböző korok és kultúrák iránt. Az „Élő Múzeum” nevet adtuk a programunknak, mivel szeretnénk, ha kulturális örökségünk tárgyi emlékműve az iskolai és családi kirándulásoknak, történelemóráknak. A Régiségbúvár Egyesület a szakmai tárlatvezetések és programok mellett minden szom-

baton történelmi játszóházzal és kézműves foglalkozásokkal várja a látogatókat.

A 19. században épült sváb polgárház és gyönyörű ősfás kertje igen elhanyagolt állapotban volt, így az Önkormányzat jelentős anyagi támogatásával 2003-ban sor kerülhetett a felújítására, amelynek során fontos szempont volt az eredeti állapot helyreállítása és a múzeumjelleg erősítése. Az épületben három helyiségre bővült a kiállítóter: rendezvényterem, kézművesműhely és egyéb kiszolgálóhelyiségek kerültek kialakításra. A teljesen megújult és kibővített kiállításon, amely 2003. október 30-án nyílt meg, már nemcsak a kamaraerdei és a csiki ásatás, hanem a korábban Budaörs területén előkerült összes régészeti lelet legszebb darabjai kerültek bemutatásra. Az épülethez tartozó kert parkosítása során, a kőtár szerves részeként egy római szentély, valamint egy őrtorony épült, amelyhez a gyerekeknek csúszda, homokozó és hinta is csatlakozik. A felnőttek szórakozását a pihenőpadok mellett egy óriás sakk- és malomtábla szolgálja.

2003 nyarára az Önkormányzat tulajdonában lévő Nyugdíjaskert területén (Virág u. 6.) a Régiségbúvár Egyesület és a város iskoláinak részvételével megépült a Csiki Pihenőkert névre keresztelt Árpád-kori régészeti park, erdei iskola és nyári tábor, amelyben azóta is az „Élő Múzeum” programhoz kapcsolódó rendezvények és táborok zajlanak. A folyamatos fejlesztésnek köszönhetően 2005-ben már egy középkori fazekasműhely, egy favár, egy „indianfalú” és a hozzá kapcsolódó újvilági növényeket bemutató kert és egy fürdőmedence fér meg egymás mellett, e városunk határában lévő kis „zöld szigeten”.

Az ásatásainkon előkerült több ezer objektum és lelet restaurálása és szakmai feldolgozása még valószínűleg évekig el fog tartani, a kutatás kiemelkedő fontossága miatt azonban szeretnénk volna, ha ebben a kötetben a legfontosabb eredmények már most a nagyközönség elé kerülnek.

Munkánk során nagyon sok segítséget kaptunk a tudományos, oktatási és önkormányzati intézményektől, valamint magánszemélyektől, akik fontosnak tartják múltunk értékeinek megőrzését, bemutatását és rekonstruálását. Ezúton is köszönetet mondunk nekik és kérjük, hogy ezt az áldozatos, de nagyon hálás munkát a jövőben is folytassák. Külön szeretném megköszönni a türelmet és támogatást a családomnak, szüleimnek és barátaimnak, akik ezen a rögs útön is kitarottak mellettem.

dr. Mester Edit régész,
a Régiségbúvár Egyesület elnöke

I. fejezet

dr. Ottományi Katalin

Őskori települések Kamaraerdő területén

Budaörs-Kamaraerdei dűlő területén, a Hosszúréti patak északi oldalán egy kb. 14 hektáros területen több korszak régészeti leletei találhatóak. A különböző korszakok házai, gödrei gyakran egymás fölött helyezkednek el.

Magyarország Régészeti Topográfiaja kelta telepet és római villagazdaságot jelöl itt. (MRT 7. kötet 5/2.lh.) A korábbi leletmentés során (1963–1965-ben) Kaba Melinda, a Budapesti Történeti Múzeum (BTM) régésze két római épület helyiségeit és egy bennszülött kelta, eraviszkusz lakógödrtöt tárt fel. A leletmentés egy 2236 db ezüstéremből álló lelet előkerülésével kezdődött, mely egy szántással megbolygatott kőépületből került elő.

A Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága raktárbázis építését megelőző próbaásatást, majd megelőző feltárást végzett a Pistályi réten keresztül folyó Hosszúréti patak északi partján, dr. Ottományi Katalin régész vezetésével. A 2002 márciusától 2003 októberéig tartó régészeti ásatáson mintegy 2200 objektumot (házat, gödrtöt, sírt) tártunk fel. Sikerült tisztázni több őskori telepet s temetőrészletet – a neolitikumtól a vaskorig –, egy római korban is tovább élő késő kelta telepet, illetve lehatárolni a több kőépületes római vidéki falutelepülést (vicus). E római telephez tartozó temetőt is feltártuk. Az elszórt avar és Árpád-kori sírok már a terület lakottságának végét jelzik.¹

A történelem folyamán az ember mindig úgy választotta meg lakóhelyét, hogy az életfeltételeket a legjobban biztosítsa. Döntő szempont volt a víz közelsége. Ezzel magyarázható, hogy Budaörsön a Hosszúréti patak partja lakott volt, az i.e. VI. évezredtől kezdve egészen az i.sz. 10-11. századig.

Az ásatás eredményei alapján a terület legkorábban a **neolitikum** közepén s második felében népesedett be (i.e. 5400–4000). Az újkőkör a termelőgazdálkodásra való áttérés forradalmi időszaka az emberiség történelmében. A vadászó, halászó, gyűjtögető életmódot felváltotta a földművelés és az állattenyésztés. Az új típusú életmód a technikai felfedezések és újítások egész sorát hozta magával, pl. a kő csiszolása, fúrása, szövés-fonás és fazekasság. A megtermelt élelmiszer tárolásának és megőrzésének igénye vezette rá az embereket az agyagedények készítésének mesterségére. A rendkívül változatos és szépen díszített kerámia az őskor hosszú időszaka alatt mindig megkülönböztető jegye volt egy-

egy népcsoportnak, kultúrának. Írásos emlékek hiányában az egyes kultúrák is többnyire jellegzetes edényműves-ségükről kapták nevüket.

Neolit festett tál (I. tárló 1. tárgy)

Budaörsön a Dunántúli vonaldíszes kultúra edényei tűnnek fel a legnagyobb mennyiségben, ezen belül is főleg a kultúra fiatalabb szakaszának, a **zselizi kultúrának emlékei (i.e. 5400–4700)**. Kis gömbölyű, tökhéj előzményekre visszavezethető formákon vékony félköríves vonaldíszítéseket alkalmaztak. Feltűnik a kottafejes díszítés, és a legkésőbbi edényeken a piros festés.

Az újkőkör késői szakaszában a **lengyeli kultúra** népe élt megyénk dunántúli részein (i.e. 4700–4000). E kultúra népének szép vörös-fehér festésű, csöves-talpas táltöredékei jellemzik a korszakot, pl. XVIII/3. ház, XXVII/3. gödör, t/54. gödör. E későbbi periódus objektumai csak a terület északi felén fordulnak elő.

A neolitikum idején a megtelepedés nem terjedt ki az egész domboldalra. Kisebb csoportokat lehet megfigyelni. A neolit telep szerkezetét sajnos a későbbi beépítettség miatt nehéz megállapítani. Mindössze kb. 50 objektum sorolható ebbe a periódusba. Kevés az önálló, csak neolit gödör, a leletek többsége egy-két szórvány kerámia későbbi, római vagy bronzkori objektumban. A zselizi és a későbbi, lengyeli kultúrához tartozó gödrök nem vágják egymást, folyamatosan megtelepedésre utalnak. A korszakra jellemzőek a felszíni, gerendaváz, nagyméretű, téglalap alakú lakóházak. Ilyet csak egyet találtunk, melynek észak felől volt a bejárata, mérete: 7×10 m (L/507. obj.). Cölöplyukak, zselizi cserepekkel, több helyen is voltak, néha egy sorba ren-

¹ Ottományi K.: Rég. Kut. 2002. 185–187; Rég.Kut. 2003. 168–170.

dezve, de a későbbi római telep megbolygatta őket, ld. L/562, 578, 581 obj.² Félig földbe mélyített ház három került elő. Két zselizi kultúrára a terület déli felében, és egy a késői neolitikum idejéből, a terület ÉNy-i szélén. A késő neolit ház majdnem szögletes, alján tapasztott agyagpadló részletekkel (4,8×4,8 m). Két végében tárolóverem (XVIII/30. obj.). A két délebbi ház (L/726, 737. obj.) betöltése paticsos, bennük gödrök.

A házakat tároló- illetve szemétdödrök veszik körül, pl. az L/507-es felszíni ház mellett van az 511-es cölöplyuk, egy hosszúkás ill. több kisebb kerek gödör (L/530, 538, 539, 540). Valamennyi önálló, nem római-val kevert, középső neolitikumba tartozó objektum. Néhány gödör, illetve egy ház a feltárt terület északi és keleti részén is előfordul, pl. egy nagy méhkas alakú tárolóverem, késő neolit festett talpas táltöredékekkel (XXVII/3. obj.). A Dunántúli vonaldíszes kultúra telepének legsűrűbben lakott része délen, a patak mentén található. Egy kb. 240×100 méteres területen, de nem összefüggően, inkább kis csoportokban.

A neolitikumhoz tartozó temetkezést nem találtunk az ásatáson. Budaörsön már korábban is kerültek elő, a belterület Ny-i szélén (Mechanikai Művek lakótelepe) a zselizi kultúrához tartozó edénytöredékek.³

Valószínűleg éghajlati változás is szerepet játszott abban, hogy a **réz**kor elején megváltozott életformával, gazdálkodással számolhatunk a Kárpát-medencében. Előtérbe került az állattenyésztés, főleg a szarvasmarhatartás. A rézkori pásztorok szarvasmarhát, juhót, kecskét és sertést neveltek, de természetesen a földműveléssel sem hagytak fel. A teleptől különálló, nagy sírszámú temetők alakultak ki. A korszak elején még szórványos a réz felhasználása, főleg ékszerek készültek belőle. A java rézkortól kezdve már nagy számban találkozunk rézből készült eszközökkel és fegyverekkel. A késő réz korban Magyarország területe egyetlen nagy kulturális tömbhöz, a **péceli (badeni) kultúrához** tartozott, amelyet délről, több hullámban érkező népcsoportok alakítottak ki (i.e. 3400–2900). A kultúra nevét első felfedezett lelőhelyéről kapta, Budaörs is e kultúrához tartozott.

Telepük az egész dombtetőre kiterjed, a feltárt terület teljes szélességében (460 m) és kb. 140 m hosszán. Összesen tehát mintegy 6,5 hektáros területen találtunk rézkori megtelepedésre utaló nyomot (kb. 270 obj. tartozik ide). A lakóházak és tárolóvermek mellett legjellegzetesebbek a nagy, alakatlan agyaggyerő gödrök, melyekből a házépítéshez és kerámiakészítéshez szükséges

agyagot bányászták. Telepük délen nem érte el közvetlenül a patakpartot, a római kőépületek alatt már nem voltak rézkori gödrök. Északon, a római temető alatt viszont találtunk néhány házat, bár kemence egyikben sem volt, a padkák és cölöplyukak lakóházra utalnak (64, 142, 200, 406. obj.). Körülöttük csak néhány gödör van. Ez a telep különálló, legészakibb nyúlványa. A rézkori telep keleti fele sűrűn lakott, egészen a Seregélyes u. széléig terjednek gödreik. Biztosan átnyúlt a Seregély u. másik oldalára is, ahol nem volt lehetőségünk feltárást végezni. Itt keleten főleg agyaggyerő gödrök (XXXIX/17, t/17, 18, 39 stb.), kisebb szemét- és tárológödrök, néha kemencék (t/5, 83. obj. stb.) találhatóak. Legjelentősebb egy kultikus gödör, zsugorított gyerekcsontvázal és 16 edénnyel (XXXVIII/14.obj.).

Rézkori tál belső díszítéssel (I. tárló 19. tárgy)

Rézkori kétosztatú tál (I. tárló 20. tárgy)

Egy másikban pedig kocsi alakú kis edényke fele került elő. (III. kőép. 3. obj.) Nehezítette a feltárást, hogy a rézkori objektumok bronzkori és római kori objektumokkal keveredve kerültek itt elő. Lakóházak ezen a keleti részen nem találhattak. A házsorok főleg a terület nyugati felén helyezkedtek el. A telep nyugat felé is folytatódott tovább, a Szőlőskerti út túloldalán, a mai törökbálinti gyümölcsös területén. Lehatárolnunk tehát csak észak és déli irányban sikerült.

² Több cölöplyuk is van itt a római házak között, melyekből nem jött elő semmi, vagy csak egy-két jellegtelen cserép, nyeeséskor. Egyelőre tisztázatlan, hogy a neolit vagy a római telep részei.

³ MRT 7. kötet, 5/8.lh. (Belterület).

Rézkori ház (292. obj.)

Rézkori felhúzott fülű pohár (I. tárló 14. tárgy)

Kő- és csonteszközök (I. tárló 22-23. tárgyak)

Rézkori felhúzott fülű edény (I. tárló 16. tárgy)

Rézkori bordázott vállú edény (I. tárló 3. tárgy)

ÉNy-on házsorok szegélyezik a telepet. Ny-ról kelet felé haladva, kb. 20 lakóházat sorolhatunk ide. A legdélibb kemencés házba már két római gödör volt beleásva (239. obj.). A házak földbe mélyített, többnyire, nagy szabálytalan objektumok, egyik sarokban kemencével, középen több munkagödörrel.

Néha megközelítőleg négyszög alakúak, pl. XIV/2-4, XVIII/20. obj. Kemencéik patics tapasztása alatt kavicsos réteget találunk, ami a meleget tartotta. A házak

között szemetesgödrök, tárolóvermek, agyagnyerő nagyobb gödrök voltak. Bennük számos mindennapi használati tárgy, pl. kaparók, kő- és csonteszközök, szövőszéknehezékek, s legfőképpen edény töredékek.

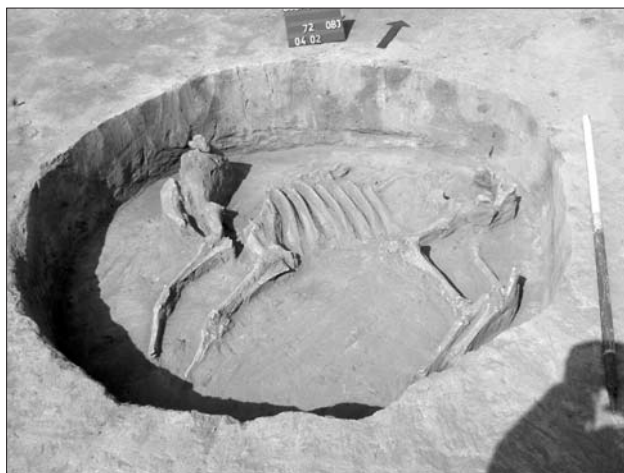
Jellemző edények a kétosztatú tálak, széles szalagfülű edények, kis kúpos aljú pohár, és különböző nagyságú benyomkodott díszű fazekak. Megpróbálták kerámiából utánozni a fémedényeket. Felületüket fényezték, bordázással, bepontosztott, bekarcolt mintákkal díszítették.

Néha a gödrökbe egész állatsontvázakat temettek, többnyire szarvasmarhát (116, 167, 182, 186, 192, 193, 198, 216-219. obj.).

A péceli kultúra idejéből alig ismert néhány réztárgy. Budaörsön sem került elő réz ékszer vagy szerszám.

A telep középső részét csak kutatóárokokkal vizsgáltuk meg, így itt a telep szerkezetéről sokat nem mondhatunk.

A telep melletti rézkori temető eddig még nem került elő, csak a házak között elszórva volt egy-egy zsugorított csontváz a kerek gödrökben (XVIII/14, XXXVI-II/14, 279. obj.). A temetőt a keleti vagy nyugati folytatásban kell majd keresni, a teleptől kicsit távolabb.

Réz kori gödör, állatsontvázzal (72. obj.)

Budaörs területén eddig réz kori lelőhelyet nem ismerünk, ez a most feltárt telep az első bizonyíték rá, hogy abban az időszakban is lakott volt a Budaörsi medence.

A késő réz kor egységes kulturális képe után a **bronzkorban (i.e. II–I. évezred)** sokszínű, egymás mellett élő, eltérő anyagi műveltségű, de egymással kapcsolatban levő, egymásra ható népcsoportokkal, kultúrákkal találkozunk. Az új fém, a bronz tömeges felhasználása a korszak középső szakaszában indult meg. A bronzeszközök használata nagyobb termelékenységet eredményezett, az pedig hatással volt a társadalmi viszonyokra is. A közösségek egyes tagjainak meggazdagodása tükröződik a gazdag fémmellékletes sírokban, de a földbe rejtett, bronztárgykból álló kincsleletekben is.

A kincslelet agyagedénye (II. tárló 10. tárgy)

Gazdag fémművesség jellemzi a középső bronz kori **vatyai kultúrát** is, amely megyénk dunántúli és Duna-

Tisza közí részét szállta meg (i.e. 1800–1600). Nyílt falvai mellett számos erődített települését ismerjük. Budaörsön, a feltárástól délre, a Hosszúréti árok déli oldala felett emelkedő meredek oldalú dombon volt e kultúra árkokkal körülvett földvára. A földvár pusztulásakor elrejtett ékszerlelet pedig a Seregélyes u. túloldalán épült Hungarofruit-hűtőház alatt került elő 1967-ben. Bronz karpereceket és korongdíszeket tettek a földbe, egy gömbhasú, tölcséres nyakú agyagedénybe rejtve.⁴

A vatyai kultúra jellegzetes kicsi füles bögréi Budaörsön a feltárt terület keleti részén kerültek elő (kb. 40 obj.). Egyrészt a Seregélyes u. mentén futó csatornaárok személgödreibe (cs/1,3,4,6, 9,10,11.obj.), másrészt a római telep objektumai között (t/61, 85a, 89.obj.). A Lagermax keleti szélén is van néhány középső bronz kori objektum, pl. L/20, 21, 26, 30, 78. obj. Kivétel nélkül kis hulladék- vagy tárlógödörök. Gyakori, hogy nem önálló objektumként, hanem római gödrökben találunk néhány bronz kori cserepet, pl. t/1, 2, 31, 86. obj. stb. Délen a kőépületek alatt került elő, pl. L/263, 244. stb. E telep házaira eddig még nem akadtunk rá. Valószínűleg keletre, folytatódott tovább a telep, délen pedig az erődített földvár övezte.

Budaörsön még a Kálvária-dombon és a repülőtér környékéről ismerünk bronz kori edényeket. A Budakeszi árok mellett pedig egy vatyai kultúrához tartozó urnasírt bolygattak meg 1954-ben.⁵

Középső bronz kori kicsi füles bögrék
(II. tárló 19-20, 22-24, 26. tárgyak)

A **késő bronzkor (i.e. 1500–800)** kultúrái közül az **urnamezős kultúra** népe telepedett meg a budaörsi medencében, nevüket jellegzetes temetkezési szokásukról kapták. Budaörsön mind a telep, mind a temető egy-egy részletét sikerült feltárnunk.

Főleg a terület keleti és déli részen fordulnak elő késő bronz kori gödrök, mintegy 200 objektum tartozik ide.

⁴ MRT 7. kötet, 5/4. (Kamaraerdei törzsgyümölcsös 10.lh. (Vasútállomás, Kamaraerdei dűlő, Hungarofruit).

⁵ MRT 7. kötet, 5/5.lh. (Kálvária domb), 5/6.lh. (Rusten-Wiesen).

A településük északi szélét, a kutatóárkokkal átvizsgált terület közepén jelzi néhány gödör: XIX/3, 16, XX/16. obj., s egy szögletes lakóház kemencével (XVIII/29. obj.). A telep keleten egészen a feltárt terület széléig terjedt, bár elég gyéren lakott volt: cs/2, XXXVII/7, XXXVIII/10, 17. A római telep házai között is előfordul néhány mély tárlóverem (III. kőép. 8, 16, 17. obj.), és egy nagyobb agyagnyerő gödörkomplexum (t/155. obj.). A nyugati oldalon, a rézkori telepen, a késő-bronzkorban csak egy-két gödör volt (140, 317. obj.), a telep főleg a déli irányba terjedt. Súlypontja a patakhoz közelebbi részen, a római kőépületek között s alatt van. A Lagermax keleti felén a késő bronzkori telep sűrűn lakott volt, amelybe beleásták a római objektumokat. Így szinte minden gödör, árok és ház anyagában kevert bronzkori s római anyag van. Nyugat felé haladva kisebb-nagyobb gödörsoportokat figyelhetünk meg, nem egyenletesen s összefüggően lakott a terület. Némelyik tárlóverembe 5-6 ép edényt is helyeztek. Gyakran lefedték a nagyobb fazekakat tálakkal, pl. L/239, 285. obj.

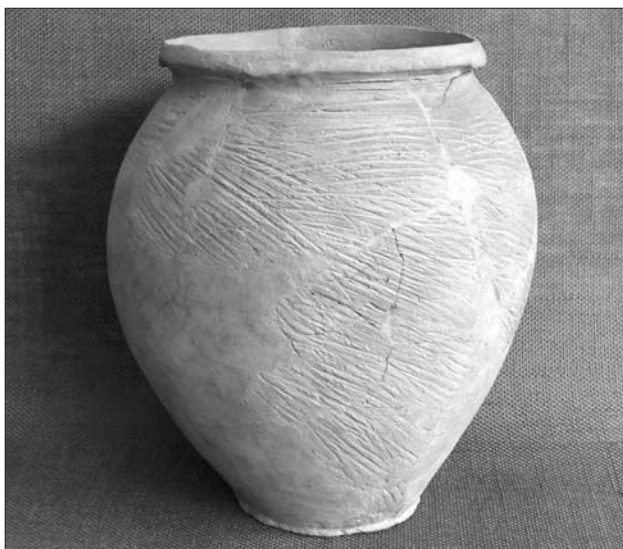

Bronzkori tárlóverem (L-285. obj.)

Lakóházakat nemigen találtunk, talán némelyik mély és nagy kerek gödör tartható lakógödörnek, pl. L/155. obj. Innen került elő egy csontkorcsolya pár és több szép edény, fényes fekete grafitos bevonattal, síkozott peremmel.

A terület DNy-i szélén van még egy mély gödörház paticsos tűzhely folttal, körülötte több gödörrel (L/533, 36, 541. obj.). Ezek jelzik a telep szélét, amely délen lenyúlik egészen a patakpartig.

Az urnasíros temetkezés – melyről a kultúra nevét kapta –, csak egy kis, 20 síros csoporttal képviselteti magát Budaörsön. A terület közepén egy kb. 20×70 méteres foltban található ez a sírok, a római kőépületek alatt (v/76, 93-98, 101a, 107, 108, 120, 123, 128, 138 és L/489, 492-493, 413.). A felső humuszban jelentkezők, többségüket már biztosan elszántották. Távolabb, északabbra az őskori telepen van még egy egyedülálló urnasír, melynél gyöngyök is voltak a tálban (260a obj.). A sírokba két-három, néha több edényt tettek. Egy nagyobb edénybe a hamvakat helyezték, s ezt egy tállal vagy másik edénnyel lefedték. Turbántekercses tálak, kannelúrázott vállú, kétfülű nagyobb edények jellemzik e korszakot.

Kora bronzkori nagy seprődíszes fazék (II. tárló 18. tárgy)

Kora bronzkori edények a repülőtérről (II. tárló 11-12. tárgyak)

Késő bronzkori edények (II. tárló 1-2. tárgyak)

Bronzkori csontkorcsolyák (II. tárló 29. tárgy)

Késő bronzkori edény (L-513. obj.)

Késő bronzkori urnasír (V-136)

Ékszer ritkán volt a sírokban, esetleg egy-egy bronzgyűrű, vagy gyöngy. Ugyanennek a temetőnek kőkerítéssel övezett sírjait találták meg kelet felé, a Hungarofruct hűtőházának építésekor. Kelet felé ugyanis folytatódik mind a telep, mind a temető.

A késő bronzkori telep (Budaörsön) folytatódik a kora vaskorban is. (i.e. 1. évezred) Kb. 30 objektum köthető ehhez az ún. **Hallstatt-periódushoz** a feltáráson, több helyen egy-egy kisebb csoportba tömörülve. Keleten a római házakkal vegyesen több gödör került elő: kisebb gödrök (cs/25, t/153, 173) és nagyobb agyagnyerő gödrök (t/155, 180, 181. obj.). Délen ugyancsak a római objektumok között, illetve alatt helyezkednek el, (L/8, 82, 93, 107, 109, 254 stb.). Ritka az önálló, kora vaskori gödör, pl. L/85a, 92, 157, 281 stb.). A telep nyugati szélén is találunk egy kisebb gödör csoportot a rézkori telep házai között (19, 21-21a, 30. obj.). A vaskori telep ÉNy-i szélét a IV. kutatóárokban talált néhány gödör jelzi (1a-b, 3-4. obj.). Jellemzően feketén simított, grafitos edényeik nagyon hasonlítanak a késő bronzkori urnasírok edényeihez. Budaörs területén eddig máshonnan nem ismerünk e korszakból leleteket. Hasonló a helyzet a késő vaskorban élt keltákkal is.

Az őskori lelőhelyek térképe

II. fejezet

dr. Ottományi Katalin

A kelta – római kori település Kamaraerdő területén

A késő vaskorban, az i.e. 4. század első évtizedeiben törtek be a Nyugat-Dunántúlra az első kelta népcsoportok. Az ezt követő évtizedekben a – már az írott történelemben is szereplő – kelta nép megszállta az egész Kárpát-medencét. A törzsszövetségben élő kelták a gazdasági fejlettség magas fokára jutott el: hozzájuk kapcsolódik a vas tömeges felhasználása, ők használtak először vasból készült ásót, ekepapucsot, kaszát, ollót, szőlőmetsző kést. A kelták terjesztették el a fazekaskorong általános használatát. Görög és római mintára pénz is vertek.

A hódító rómaiak különböző kelta és illyr törzseket találtak a későbbi Pannonia provincia területén. Pest megyében a kelta eraviszkuszok éltek. Mivel Pannonia északi részének elfoglalása békés körülmények között zajlott le, az eraviszkuszok is megmaradtak eredeti helyükön. Északi és keleti határuk a Duna volt, nyugaton az illyr azaluszokkal, délen a kelta Hercuniaties törzssel voltak szomszédosak.

A Budaörs határában fellelt késő kelta telep máshol nem ismert, csak itt a Kamaraerdei dűlőben.⁶ A késő kelta eraviszkusz település (LT D periódus, i.e. 1. sz. második fele–időszámításunk kezdetéig) házai és tárlóvermei a patak menti déli részen, mindenütt a római teleppel keveredve kerülnek elő. Gyakran a kőépületek alatt, így a telep szerkezetét jelenleg nem lehet megállapítani.⁷ A domb keleti és déli részét lakták, több különálló csoportot figyelhetünk meg. Keletről indulva először a Seregélyes u. mellett, a kutatóárkokban van néhány kisebb gödör, s talán egy ház részlete. A római telep É-i részén van egy nagyobb csoport (III. kőépület/5.obj., t/104, t/126, 133, 134, 169.obj.). A déli területen feltárt római kőépületek alatt több gödröt is megfigyelhetünk (pl. L/32, 2. helyiség, L/263, 9.h., l/270. obj. 3. helyiség). A DK-i részen már nagyobb csoportok tűnnek fel, és egy csoportban több lakóház (L/117, 124, 135, 188b, 190, 198, 205.) obj. A patakhoz közeli déli rész sűrűbben lakott. Itt egymáshoz közel több ház, gödör és kemence is található. Gödrök: L/282, 348, 390, 561, 563, 567–569, 586, 598. obj. stb. Házak: L/324, 570, 571, 575, 584, 588, 615. obj., kemence: L/369. obj. Ezen a részen egy-

máshoz közel, több sorban lekerekített téglalap, illetve ovális alakú földbemélyített házakat találunk. Ettől nyugatabbra már csak néhány kisebb, feltételezhetően LT D gödör van, pl. L/674, 722, 744. obj.

Lakóházaik félig földbemélyített téglalap alakúak, keskenyebbik oldaluk közepén egy-egy cölöplyukkal. Az ide állított gerendák tartották a gerincselelemes nyeregtetőt. A vesszőlenyomatos paticsdarabok a felmenő fal szerkezetére utalnak. Tűzhely nincs bennük, néha kisebb munkagödör közepén. Ugyanez a háztípus él tovább a kora római korban is. A másik lakóházforma egy mélyebb gödörház, oldalán padkákkal, benne többnyire munkagödrökkel vagy tárlóvermekkel. Kemencét csak egyben találtunk (L/570. obj.). E gödörházak lekerekített sarkú téglalapformát, vagy ovális, illetve kerek alakot mutatnak. A szabálytalanul elhelyezett cölöpök tartották a tetőzetet. A gödörházak teteje néha közvetlenül a felszínre támaszkodott.

A lakóházakon kívül egy több kemencés, közös tüzelőgödörrel rendelkező objektum (L/369) köthető ehhez a periódushoz. Ez a földbemélyített, kerek, kétosztatú tüzelőtérrel rendelkező kemencetípus jellemzően késő kelta forma. Magyarországon ilyen ismerünk a Gellérthegy-Tabáni telepen, Békásmegyeren, Bp. Corvin téri telepen, Esztergomban (Leöwy S.u., Kossuth L. u.) stb. A bennszülött fazekasok is ilyen használnak a római kor első évszázadaiban, sőt helyenként a késő római korban is előfordult.

Késő kelta kemencék (L-369)

Jellegzetes piros-fehér sávós festett, illetve szürke besimított hullámvonaldíszes korsók, tojás alakú fazekak,

⁶ MRT 7. kötet, 5/6.lh. 63. oldal 3. lábjegyzet – a Budakeszi árok Ny-i oldalán, lövészárók ásásakor néhány állítólagos kelta cserepet említ egy 1954-ben írt jelentés (Gazdapusztai Gyula).

⁷ 35 obj. tartozik ide biztosan, és még kb. 70 olyan obj., mely átmenet a kelta–kora római időszak között.

behúzott peremű vagy „S” profilú tálak és durvább grafitos anyagú edények jellemzik leletanyagukat.

Eraviszkusz sávost festett edény (L-270)

Késő kelta tojás alakú, besimított edény (L-124. obj.)

Késő kelta tárolóedény (L-782)

Kézzel formált fazék, rátett díszítéssel (V. tárló 3. tárgy)

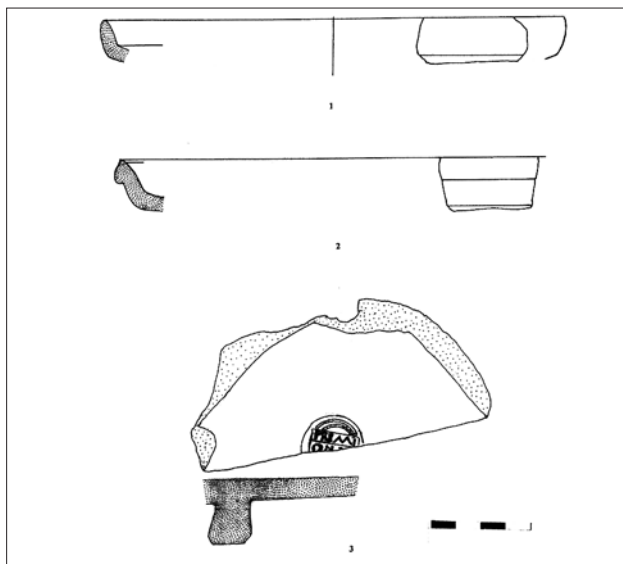
A korongolt edények mellett kézzel formált, ún. dák jellegű kerámia, füles csészék, benyomkodott falú és rátétes díszű fazekak alkották a mindennap használt edényeiket.

A telepen élő gazdagabb kelták már a római hódítás előtt kereskedtek a rómaiakkal, az Augustus-kori, kb. i.e. 20-ból származó import terra sigillata edények és érmek tanúsága szerint.⁸ Ez az eraviszkusz őslakosság

megérte a római foglalatást, s helyben maradvá beleolvadt a római népességbe.

A budaörsi telepen jól megfigyelhetjük a késő kelta-kora római átmeneti periódust. Itt is akárcsak Gellért-hegy-Tabánban, Magdalensbergben stb. a késő, La Tène kerámia kora római összefüggésben az i.sz. 1. sz-ban is megtalálható. A késő kelta fazekasműhelyek egy része a római foglalatás után változatlanul gyártotta tovább Pannoniában a megszokott formákat. Leletanyaguk, főleg a sűrű simított, besimított kerámia, kézzelformált edények, és fibula típusaik (szárnyas fibula, egygombos erőprofilú fibula) továbbélnek egészen a markomann háborúig (i.sz. 180.). Ugyanez a továbbélés nemcsak a kerámiában, de a háztípusokban is megfigyelhető Budaörsön. A kelta kerámiát tartalmazó házaik mellett, néha a házsorokat folytatva, de soha sem egymásba ásva talál-

⁸ Részletesebben ld. Gabler D.: Beziehungen zwischen der Mediterraneum und Pannonien vor der römischen Occupation auf Grund der La tène D – Siedlung von Budaörs, AAH 2005 (im Druck). Ottományi K.: Die spätlattenteitliche-römische Siedlung von Budaörs, AAH 2005 (im Druck).

Augustus-kori sigillaták: 1-2. tálperemek (L/615. obj.),
3. PRIMIONIS mester Pó vidéki tálja (L/324. obj.)

juk az 1-2. századi római leletanyaggal (sigillaták, bepecsételt kerámia, dörzstál, sávos, illetve márványozott festett edények stb.) keltezhető házakat és gödröket.

A **római korban** (i. sz. 1–4. sz.) Pest megye területén a Duna két partján különböző kultúrájú népeket telepednek meg. A jobb part négy évszázadon át a Római Birodalomhoz tartozott, **Pannonia Inferior**, majd a 4. században **Valéria provincia** néven. Bal partján pedig, a Barbaricumban germán (quád), illetve szarmata törzsek laktak. A Római Birodalom határát alkotó Duna menti **limes**, táborokkal és őrtornyokkal erődtítve Aquincumtól Dunabogdányig, megyénk területén halad végig. A katonai táborok mellett civil települések (vicus militaris) és temetők találhatóak. A limestől távolabb pedig a belső utak és patakok mentén villagazdaságok, vicusok létesültek. A római kultúra hatása mind a temetkezésben (sírkőállítás szokása, hamvasztás) mind az építkezésben (kőépítkezés, padlófűtés stb.) megmutatkozik. Aquincumból, a provincia székhelyéről római termékekkel, kerámiával, üvegekkel, ékszerekkel stb. látták el az egész környéket.

Budaörs a római korban mintegy négy évszázadon keresztül lakott volt. Aquincumhoz, Pannonia székhelyéhez való közelsége meghatározó jelentőségű. Itt futhatott az Aquincumból Florianán keresztül Savariába vezető út, melynek vonalát villák, és temetkezések sora jelzi megyénk területén. A Kamaraerdei dűlőben egy római vidéki telep, ún. vicus alakult ki, a korábbi kelta telep folytatásaként.

Az élénk aquincumi kereskedelemre utal a római kor mind a négy évszázada alatt idekerült import áru, s az érme hatalmas mennyisége is. Terra sigillata edények töredékei: kb. 900 db, az Augustus-kortól egészen a

3. sz. közepéig, sőt a 3-4. sz.-i ritka „sigillata chiara” is előfordulnak. Érem kb. 1000 db, melyek többsége 4. sz.-i kis bronz, de az éremforgalom már az 1. sz.-i érmekkel elkezdődött, s egészen 378-ig tartott.

A Kamaraerdei dűlőben a feltárt terület nagy részét a római telep alkotta (kb. 1000 obj.). A pataktól észak felé mintegy 250 méter hosszan, a terület teljes szélességében megtalálható (kb. 9 hektár). Délen a Hosszúréti patak határolja, ÉK-en kb. 50 méter szünet után a temetővel folytatódik. ÉNy-i irányban csak egy árok (innen valók a feliratos oltárok) fut ki a lelőhelyről, a telep egyébként lezárul. Nyugat felé, Törökbálint irányában ásatás még nem folyt, a terepbejárást a jelenlegi temető és a gyümölcsös nehezíti. Szórvány érme s kerámia alapján errefelé is folytatódik még a telep, de kőépítkezés nyomai nem látszanak a felszínen, és kerámia is elég kevés van. A jelenlegi feltárás egyik kőépületének falai benyúlnak a Szőlőskerti út alá, de a másik oldalon már nincs nyoma. A római telep objektumai gyérülnek, majd elfogynak itt a nyugati részen. Kelet, vagyis Budapest felé a beépítettség miatt újabb ásatásra nincs lehetőség.⁹ Valószínűleg folytatódnak a római épületek itt is, mivel a feltárt terület keleti szélét mindenütt kőépületek kísérték, köztük sűrűn elhelyezkedő földbe mélyített objektumokkal. A mai Seregélyes utca alatt a helybeliek elmondása szerint kövezett út volt, amit „római útnak” neveztek. A Seregélyes u. ÉK-i oldalán lévő – a Topográfiában 5/10. lh.-ként

Terra sigillata edény, rheinzaberni gyártmány
(V. tárló 8. tárgy)

⁹ A régebbi építkezéseknél nem jelentettek be leleteket.

feltüntetett – Hungarofruct hűtőház építésekor talált kora római hamvasztásos sírok jelzik, hogy errefelé is folytatódott a telep s temetője.

A telep élete folyamatos volt az i.e. 1. század végétől a római foglalás után is. A **kora római telep** félig földbe mélyített házaiban a bennszülött kelták éltek tovább, a leletanyag alapján a 2. sz. második feléig-végéig. A kora római telep az 1. századi érmek, a Vespasianussal kezdődő terra sigillaták, s az 1-2. sz.-i fibulák tanúsága alapján nem egy eldugott kis bennszülött település volt, hanem gazdagabb lakói már igen korán igényelték s megengedhették maguknak a római díszedények és ékszerek használatát. Ugyanezek a kelta származású előkelők temeközhettek a temetőben talált négy kocsisírba is.

Az aquincumi műhelyekben gyártott kerámiák, pl. Resatus bélyegzős bepecsételt kerámia, márványozott festett tálak, Soldatentellerek, barbotin díszes vékonyfalú itáliai csészék utánezatai stb. mutatják az élénk kereskedelmi kapcsolatot. A terra sigillata élénkvorös, fényes római díszedény. Technológiáját a mai napig nem tudják utánozni. Pannoniába importként került kezdetben Itáliából, majd Galliából, később a Rajna vidékéről. Évtizednyi pontossággal segít keltezni az egyes rétegeket. A 250-es évekig importálták, később helyben utánozták. Motívumai (tojássor, levelek, állatok stb.) feltűnnek az ún. pannoniai szürke, agyagmázás tálakon, a bepecsételt edényeken, már a 2. sz. közepétől. E bepecsételt kerámia gyártásának egyik leghíresebb mestere volt Aquincumban Resatus. Budaörsön egy tál belsejében névbélyegét is megtaláltuk.

A fémművesség jellegzetes termékei a ruhakapcsolótűk, fibulák. Leggyakoribb ebben az időszakban

Orsógombok (V. tárló 13-14. tárgyak)

Vaskések (V. tárló 48. tárgyak)

Szürkés-barna agyagmázás edény (V. tárló 5. tárgy)

az ún. erősprofilú egygombos fibula, mely kelta eredetre vezethető vissza. Mellette más típusok is feltűnnek, pl. trombita fibula, térd fibula stb. Háziiiparra utalnak az őrlőkövek (kétrészes, vasnyéllel forgatható) orsógombok, vaskések és így tovább.

Az állattartás bizonyítékai az állatcsontokon kívül a kővályú töredékek, kolompok stb. Az állatcsontok között a szarvasmarha, juh, sertés ehető, húsos csontjai szerepelnek. Sok még a ló- és kutyacsont is. Vadászták a gímszarvast, vaddisznót, őstulkot, sőt egy kelta házban (L/615. obj.) farkas és jávorszarvas csontjai is előkerültek.

A kőépítkezés a terra sigillaták tanúsága szerint már a 2. sz. első felében, Trajanus és Hadrianus császárok uralkodása alatt elkezdődött, majd egyre többet építettek a 2.sz. második felében (Antoninus-kor). Ehhez a markomann háború előtti korai telephez kb. 25 kőépület tartozott, melyből csak 5-6 keltezhető a 2. sz. elejére, a többi Antoninus-kori. A telep szerkezetét tekintve a legjellegzetesebb a nyugati oldalon félkörívben elhelyezkedő házsor.

Légifelvétel a Ny-i félkörivről

Térkép a Ny-i félkörivről

Csonteszközök, csontsíp (V. tárló 40-41. tárgyak)

Kőépület bontás közben (L-766)

Bronzkolompok (V. tárló 49. tárgyak)

Pince (V-132. obj.)

E házsor épületeinek legkorábbi periódusa erre a korai, 2. sz. eleji időszakra tehető (L/486, 577, 601, 671, 733, 600, 687. obj.). Az egyes épületek között sárga sóderes járósínt látható. Itt állt a telep legszebb, s legjobb állapotban ránk maradt középfolyosós és kerítésfallal körülvett épülete, amelynek alapterülete 480m² volt (L/486. obj. 1. periódusa.). Kerítésfala mellvédszerű, rajta oszlopokkal. Belül még csak sárga agyagpadlója van, s a küszöbkövek is megmaradtak az egyes helységek bejáratánál. Vespasianustól az Antoninus-kor végéig terjedő sigillaták, illetve Traianus-, Hadrianus-érmek kelteznek.

A korszak legegyszerűbb lakóház formája a kétszattú, fekvő téglalap alak, pl. L/687 és 766. 1. periódusa. A felmenő fal nem mindig készült kőből, lehetett vályogtégla vagy paticsfal, pl. L/107. obj.

Az Antoninus korban épültek az egyszerű négyszögletes gazdasági épületek, pl. L/406, 601, 733 obj. Ugyancsak gazdasági épületek lehettek a félig földbe mélyített, két vagy több oldalon kőfalakkal körülvett „pincék”. Ez a kőfalas pince típus talán az 1. sz. végétől (Flavius-Domitianus), de a 2. sz. elejétől (Trajanus–Hadrianus) mindenképpen fennállt, egészen a 3. sz. közepéig. Műhely-, illetve raktárfunkcióját jelzi a sok vasszerszám, mely némelyikből előkerült, pl. v/132, t/115 stb. Kerámia anyaguk nagyon gazdag. Sok terra sigillata, import

kerámia (itáliai, raetiai), s valószínűleg Aquincumban készült bepecsételt, illetve mintásan festett, kelta hagyományokat követő edények vannak bennük.

A római kőépületek alatt gyakran találtunk kora római, vagy őskori házakat, gödröket.

A kőépületeket a többi római telephez hasonlóan félig földbe mélyített téglalap alakú lakóházak, gödörházak, és tároló-, illetve hulladék-gödrök, agyagnyerő gödrök, kemencék s kutak kísérték. Kb. 270 objektum tartozik ehhez a periódushoz, s ebből mintegy 60 obj. lakóház (többnyire földbe mélyített, néha felszíni). A 2. sz.-i földbe mélyített lakóházak, több sorba rendezve délen, a patakhoz közelebbi részen jöttek létre. Itt egy kb. 80×160 méteres területen (12 800 m²) öt sor házat figyelhetünk meg a kora római korban. Többségük gödörház, de van köztük néhány téglalap alakú szabályos, félig földbe mélyített ház is. A keleti oldal első két sorába tartoznak a késő kelta gödörházak, pl. L/570, 575, 584, 588, 625 obj. Megjelennek a felszíni cölöpszerkezetes házak is (magtárak, pajták). Kisebb házcsoportok, főleg szabályos téglalap alakúak, a terület keleti s északi felén is találhatóak.

A markomann háborúk során leégett a telep nagy része. A fenti házsorok elpusztultak. A Severus korban ezen a részen már csak néhány gödör látható. Egyébként is csökken a földbe mélyített gödörházak száma a korábbihoz képest. A korszak kb. 360 objektumából (gödör, kemence, cölöplyuk, ház) mindössze 28 lakóház (földbe mélyített illetve felszíni cölöpház.). Az előző korszak 22%-ához képest, már csak 7,7% a nem kőépítkezéses lakóház. Leletanyaguk viszont gazdag, pl. egy kerek, tapasztott padlós gödörházban 46 db sigilláta volt. A félköríves kőépületek által körbezárt területen nemhogy ház, de úgy tűnik még gödör is kevés volt a Severus-korban. Itt lehetett egy nyitott, üresen hagyott tér, park vagy részben sóderes járófelület, talán kis szögletes szentélyekkel (L/656, 406. obj.). Benépesült viszont a terület ÉK-i fele agyaggyerő és salakos betöltésű gödrökkel, kemencékkel.

Pince (T-115. obj.)

Kora római és őskori objektumok a kőépületek alatt

A gazdasági rendeltetésű építmények közül legjelentősebbek a kemencék. Kisebb kerek, valószínűleg kenyérsütő kemencék mellett előkerült egy nagyobb mészégető kemence és két edényégető kemence is. Ez

Cölöpszerkezetes ház (L-222. obj.)

Egy edényégető kemence rostélyja (V-92.a obj.)

Egy másik edényégető kemence (V-92. b obj.)

utóbbiak négyzetesek, rostélyuk agyagtéglából illetve római téglából épült. Tüzelőterük kétsztrátú, s a délkelti oldalról fűtötték őket. Sajnos, az utolsó égetés anyaga nem maradt bennük, főleg a hamus gödörben volt sok 2-4. századi kerámia.

A kőépítkezés virágkora Budaörsön is – akárcsak az egész limes mentén – a Severus-kor volt. A korábbi épületeket általában megújították. Leginkább a nyugati „félkörívben” figyelhetjük ezt meg (lásd a 27. oldalon).

A középfolyosós épülethez délen – a folyosónak e szakaszát megszüntetve – hozzátoldanak egy helyiséget (7. h.), melyben törmelékes freskómaradványok kerültek elő.

Légi felvétel az épületekről (L-600-687, 728, 733)

Légi felvétel a középfolyosós épületről (L-486. obj.)

Téglalap alakú osztott kőépület (L-543. obj.)

Az I. számú kőépület

Ennek a periódusnak úgy tűnik vezető lakóház formája az álló téglalap alakú, egyharmad-kétharmad arányban osztott épület. Még két ilyennel megtoldták a korábbi félkörívben épített lakóházsort ÉK-en: L/543 és L/527. épületek (ezeket találta meg Kaba Melinda 1963–1965-ben).

ÉK felé haladva több ilyen típusú kőépület is épült a 3. században, kisebb nagyobb változatban (ld. v/15, L/160, t/56, II-III.kőép.). Az I. kőépület is két ilyen álló téglalap alakú épületrészből állt eredetileg, majd a 4. században kibővítették, illetve tovább osztották belső falakkal. Ebből az időszakból találtunk 68 db kőépítkezésre utaló nyomot, melynek a fele meglévő kőépület, a többi omladék.

A markomann háborúk után, a 2. sz. végétől a korábbi bennszülött leletanyagot felváltja a római szürke, szemcsés házikerámia, dörzstálak, festett edények, mécsesek stb., vagyis a római tömegáru.

A dörzstálak a római ízlést tükröző mártások, szószok elkészítéséhez, fűszerek töréséhez, keveréséhez szolgáltak. A római civilizáció kísérői a mindennapi használati edények az egyenes vagy behúzott peremű tálak, festett változata az ún. Soldatenteller, de legtöbb a szürke színű. Szemcsés, keményre égetett szürke ill.

Mécsesek (V. tárló 55-56. tárgyak)

fekete színű anyagból vízszintesen kihajló peremű mély tálak, bögrék és fazekak készültek. Nyers, vagy téglaszínű füles korsók, kis bögrék gyakran piros, illetve narancsszínű festéssel ugyancsak jellemzői e római leletanyagnak.

Szürke bögrék (IV. tárló, 40. és 42. tárgyak)

Tányérok (IV. tárló, 11. és 13. tárgyak)

A fibulák között feltűnnek a számszerű fibulák, aláhajtott lábú fibulák stb. Pecsétgyűrűk, csatok, övveretek kerülnek még elő a lakóházakból.

Bronz fibulák és csüngő (V. tárló 28. és 30-35. tárgyak)

Bronzészerek (V. tárló 23-27. és 46. tárgyak)

A szerszámok többsége vasból készült mezőgazdasági eszköz, pl. kasza, szőlőmetszőkés, vaskések, vödörfülek. Nagyon sok a szög, s az egyéb épülettartozék is.

Vaseszközök (V. tárló 50-51. tárgyak)

Vaseszközök (V. tárló 52-53. tárgyak)

A Severus-kori virágzásnak a **250-es évek elején** egy barbár (quád) betörés vetett véget. Az 1963-ban talált éremkincslet (záródása i.sz. 251–253) mutatja, hogy a terület nagy része akkor elpusztult, s a régi tulajdonos már nem tudta kiásni elrejtett pénzét. A lelet Commodustól Volusianusig, ill. Trebonianus Gallusig

terjedő időszak, nagyrészt verdefényes érmeit tartalmazza. Az érmeek száma kiugróan magas III. Gordianusnál, akkor kezdhetete el tulajdonosuk a gyűjtést. Esetleg katonai zsoldként gyűlhetett össze a pénz.¹⁰ Kaba Melinda ásatása alapján az éremkincs tulajdonosa az L/527, 543, vagy a velük észak felé összefüggő v/49. kőépületben lakhatott (az egyikben az ásató padlófűtésre utaló hypocaustumot is talált). Ezt a 3. sz. közepén bekövetkezett pusztulást jelzi több objektum égésrétege is.

Zárak, veretek (V. tárló, 44-46. tárgyak)

A 3. század során, valószínűleg csak a második felében épül a település kövezett É-D irányú főutcája (L/162. obj.). Felszínén a szántás után már csak apróbb köveket találtunk, melyeket régen valószínűleg sóder réteg borított. Szélein helyenként megmaradtak a szegélykövek, Ny-i oldalán pedig egy párhuzamos (talán kerítés) fal halad. (L/303. obj.) Az út északon felvezetethetett a temetőig, délen pedig a patakhöz vitt le.

Az út mentén, annak keleti oldalán található a vicus főépülete, melyet a másik két oldalról is út vesz körül (Ny-on az L/162, délen az L/414, és K-en az L/244 obj.). Legkorábbi periódusa a nyugati oldalon, a Severus korban kedvelt álló téglalap alakú forma, déli felében egyharmad résznél osztással. A nagyobb helyiségben középen két pillér. Ezt bővítették a 4. században kelet és dél felé több helyiséggel (alapterülete kb. 700 m²). Az épület keltezését segíti a 14a helyiségben, egy Severus-korban leégett, kőfal alatti objektum. Ez alapján a kőépület legkorábbi periódusa a Severus kor végéhez, de valószínűbb, hogy csak a 250-es évek pusztítása utáni újjáépítéshez köthető.

A megújított padlószintek és a 4. századi leletek mutatják, hogy a leégett telepet újjáépítették, s a 4. század végéig még használták. Az éremforgalom, mint Pannoniában általában i.sz. 378-ig tart, de ezek a pénzek még néhány évtizedig forgalomban maradhattak.

Küszöbkő (L-263. 12. h.)

A késő római korban (i. sz. 4. sz.) az épületek többsége 3.sz.-i előzményt folytat. Kb. 50 helyen figyelhető meg kőépítkezés, de többségük korábbi épület. Átépitik, újabb helyiségeket toldanak hozzá, vagy osztófalakkal kisebb szobákra osztják a korábbi, nagyobb helyiségeket. Kizárólag 4. sz.-i épület kevés maradt ránk. Még az elszántott épületeknél is van Severus kori sigilláta, vagy 3. sz.-i érem a sok 4. sz.-i mellett. Ugyanis a késő római épületek többségét már az évszázados földművelés, szántás, illetve az építkezést megelőző gépi humuszolás tönkretette. Ilyenkor csak a felszínen látszó kőomladékok, s a fémkeresővel gyűjtött érmeek mutatják egy-egy elszántott épület helyét (pl. L/110 obj., L/144. obj. környéke stb.). Gyakori, hogy ekkor szedik ki a korábbi épületek falait, és építik be újabb épületekbe a köveket. A terület Ny-i felén a még álló korábbi épületek mellett, a félkörív belsejében, volt 2-3 nagyobb, de már elszántott, valószínűleg csak 4. sz.-i kőépület (L/577 – L/600 – L/766. obj. között). E nagyobb épületek között állt a kis oszlopos, szögletes formájú, oszloptöredékekkel talált szentély (L/656. obj.), melyet a Severus kori sigilláta mellett a 4. sz. második feléből való zöldmázás kerámia és érem keltez (i. sz. 351–361). A középfolyosós épület DK-i sarkánál újabb kis helyiséget toldottak hozzá. Belül pedig 4. sz.-i érem keltezi az 1. és 3.helyiség legfelső, habarcsos padlóját.

A település központja ebben az időszakban a kövezett utakkal határolt L/263. épület volt, melyet keleti és déli kibővítésekkel 18 helyiséges épületté alakítottak át.

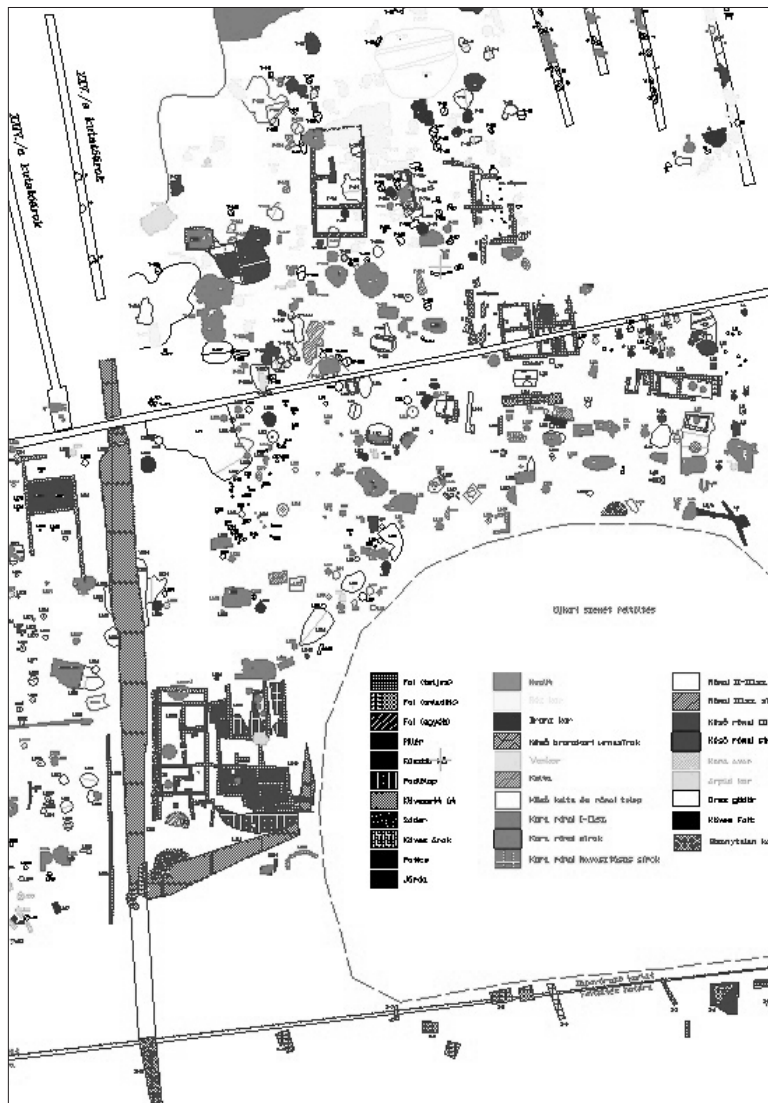
Délen, az út felőli oldala nyitott lehetett, itt egyrészt pilléreket, másrészt terrazzópadlót s köves járósíntet találtunk. Belső fűtésre utaló nyom nincs, bár eredeti padlószint sem maradt ránk, kivéve az ÉK-i sarokban, az 1-2. helyiség lapos járólappait. Itt belső udvar volt.

A két út találkozásánál előkerült pilléralapok valószínűleg egy kaput tarthattak. Innen indul a K-Ny irányú kövezett, L/414. számú út, amely a keleti végén

¹⁰ Kaba Melinda: III. századi éremlelet Budaörsről, NumKözl., 83/84. (1983–1984) 7–14.

Légi felvétel a főépületről (L-263. obj.)

Térkép a főépületről és a környező objektumokról

úgy tűnik, befordul északra s csatlakozik derékszögben a L/244. számú úthoz (itt egy újkori szemétfeltöltés miatt nem lehetett a folytatást megkeresni). Ettől keletre több különálló 4. sz.-i épület is van (3. sz.-i előzményekkel), melyek azonban nem mutatnak a nyugati félkörívhez hasonló rendezettséget (ld. I-III. kőép., L/32.obj. stb.).

Különböző periódusú falak (L-263. obj., F-F1 fal)

Járólapok (L-263. obj., 1.h.)

A késő római korban gyérebben lakott volt a terület. Kis csoportokban lehet megfigyelni a gödröket, kemencéket, kutakat, többnyire egy-egy kőépület környékén. Az egyik legsűrűbben lakott rész a 4. sz.-ban a telep északi, ÉK-i része volt. Itt nagyon sok gödröt, salakos betöltésű hulladékgödröt, anyagnyerő gödröket, kemencét, s két kőkutat találunk.

Az egyik kemencében 12 db kiegészítésre váró szövőszéknehezék állt. Mindezek többségében 3. sz.-i anyagok is volt, tehát valamikor a Severus-kortól a 4. sz. végéig működő ipari negyed állhatott itt.

A 4. sz. végén, az 5. sz. elején a már felhagyott gödrökbe néha temetkeztek is.

Köves késő római kút (L-40. obj.)

Örlőkövek és szövőszéknehezékek
(a II. tárló melletti 2-3. tárgyak)

Erre a késői periódusra csak néhány épületben találunk bizonyítékot, pl. a középfolyosós épületben cölöpszerkezetes házikó épült rá a korábbi kőfalakra.

A késő római 4. századi leletanyagban a legjellegzetesebb a zöld vagy barna ólommas kerámia. A 4. század második felében tűnt fel ez a fémedényeket utánzó technika. Korszok, vízszintes peremű tálak és dörzstálak készülnek ilyen kivitelben. Másik jellegzetes edény a 4. sz. végén – 5.sz. első felében a besimított díszítésű kerámia, amely már a kelta edények között is vezető szerepet játszott.

A házikerámiát keményre égetett, erős korongolásnyomokkal készült sűrű edények, és kavicsos, durva kidolgozású kézzel formált kerámia alkotja. Az ékszerek között legjellemzőbb a hagymafejes fibula, a különböző hajtúk, pecsétgyűrűk stb. A vas- és üvegsalakok, valamint a kiegészítésre váró szövőszéknehezékek az önellátó ipari tevékenységre utalnak a késő római korban.

Fűtésre utaló nyomot, padlófűtést, fűtőcsatornát nagyon kevés helyen sikerült megfigyelni. Ezeknél téglával rakták ki a fűtőcsatorna alját (v/10, L/577.obj.).

Késő római sír (L-548. obj.)

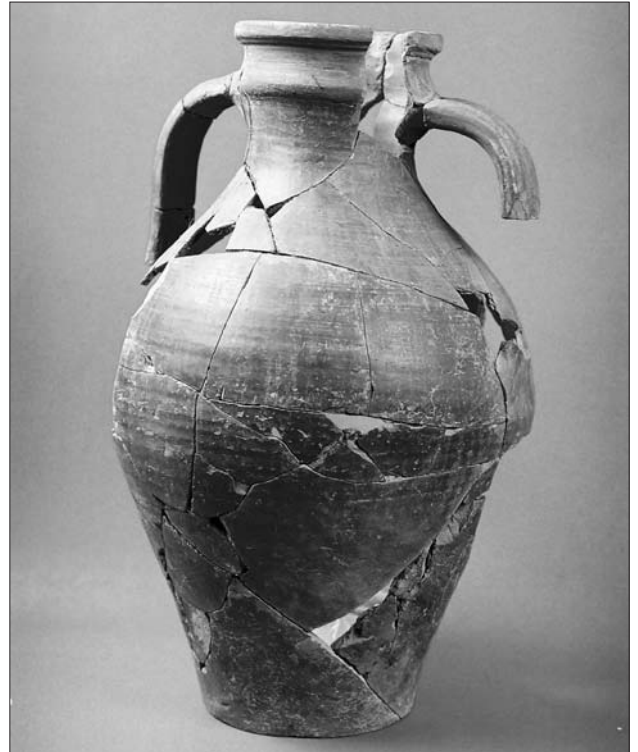

Késői hozzáépítés a középfolyosós épülethez
(L-486. obj. 6-6a. h.)

Hypocaustum oszlop csak szórványként került elő. A házak tetejét tegulák és imbrexek fedték. Némelyik falát freskó is díszíthette, melyek csak törmelékként maradtak ránk. Fürdőt nem találtunk.

Biztosan szentélyként értelmezhető épület nem került elő. Pedig a sok oltárkőtöredék alapján több szentély is állhatott a telepen. Minden nagyobb közösség – táborok, vicusok stb. – épített szentélyt a főistennek, Juppiternek. Budaörsön oltárköve az L/32. kőépület 2. helyiségének felső törmelékrétegében került elő. Terra Maternek két oltárkővét is ismerjük. Mind a kettőt ugyanannak a késő római ároknak a betöltésében találtuk (1. árok), mely ÉNy-ról indulva egy nagy kanyart leírva délre tart, a patak felé. A szentélyt, ahol eredetileg álltak, egyelőre nem tudjuk egyik feltárt kőépülettel sem azonosítani. Ugyanaból az árokból került elő egy Hercules Augustusnak szentelt oltárkő is.

A fentiek alapján világosan látszik, hogy a budaörsi telep nem az Aquincum környéki villagazdaságok egyike, hanem egy vízparton s valószínűleg út mentén hosszan elnyúló település, ún. vicus. E telep nagy kiterjedésű és igen gazdag központi részét sikerült feltárni.

Késő római korsó (V-9. obj.)

Őrlőkövek (L-671. obj.)

Korábbi, 2. századi periódusának központja a kőépületekkel félkörívben beépített nyugati fele lehetett, keletre a földbemélyített házsorokkal. A 3-4. században pedig a kövezett utakkal határolt DK-i rész volt a központ, bár a nyugati épületek is álltak a 4.század végéig. Az „ipari negyed” ekkor már távolabb, az É-ÉK-i oldalon helyezkedett el. Itt hozták létre a temetőt is, kb. 50 méterre a település szélétől.

Ezek a vicusok a rómaiak által – valamikor a 2. század első felében – létrehozott településformák, melyek nevükben még őrizték a kelta őslakosok emlékét. A provinciákban lévő vicusok (falvak) rendszerint

Fűtőcsatorna (V-10. obj.)

pagusok (kerületek) alá vannak beosztva, az itáliaiakhoz hasonlóan. A pagusok pedig egy res publicához (városhoz) tartoztak. Jelen esetben Aquincumhoz kapcsolódott a budaörsi vicus. A vicusok nem hasonlítanak a szórt, laza beépíttségű korai bennszülött falvakra. Szerkezetük bizonyos törvényszerűségeket mutat, pl. úthoz való tájolás, utcatorok stb. Mindig stratégiai fontosságú helyen, utak és vizek mentén, útkereszteződésekben stb. alakultak ki. *Pannoniában Budaörs – Vicus Teuto – az első ilyen, feltárt, városias elrendezettséget mutató civil település, mely az Aquincumba vezető út mentén feküdt.*

Önálló szervezethez utal a közös oltárállítás, az utakkal körbevett főépület, a több szentély, köztük a

Hypocaustum oszlop, oszloptöredék és tetőfedő cserepek (a VI. tárló melletti 1–3. tárgyak)

főistennek Juppiternek állított szentély meglétét alátámasztó oltárkövek (Juppiter, Terra Mater, Hercules Augustus lásd a III. fejezetben).

Budaörsön olyan szerencsés helyzetben vagyunk, hogy az ásatás során előkerült oltárokról, sírkövekről s határkövekről név szerint ismerjük a vicust és több itt élt birtoktulajdonosnak a nevét is, a kelta nevektől kezdve egészen a 3. sz. közepéig. Az egyes objektumok későbbi részletes vizsgálata, időrendje, a leletanyag feldolgozása segít majd jobban megismerni ezt az egyedülálló települést.

Az ásatási terület kelet felől

III. fejezet

Mráv Zsolt

A budaörsi római település területén előkerült feliratos kőemlékek

1. A pagus Herculus által állított Terra Mater oltár

A közepméretű oltár hátoldala és alsó fele letörött és elveszett. A koronázótag homlokzati oldalát két szimmetrikus, középről kifelé ívelő karcsú, (borostyán?) levélmotívum felületbe vésett kontúrvonala díszíti.

Az oltár feliratának olvasata:

*Terr(a)e [°] Matri ° pro s(alute) / [[I[mpp(erato-
rum)]°Phi[l]ip[po]rum]] / [[Aug(ustorum) °]]
pag(us)°Herc(ulius), / vicus (!) ° Teuto(---) ° et °
Bataion(is) vagy Bataion(ianus) [° et] / Anar-
ti[or(um) ° et?] / ++ [---] / &*

Fordítása:

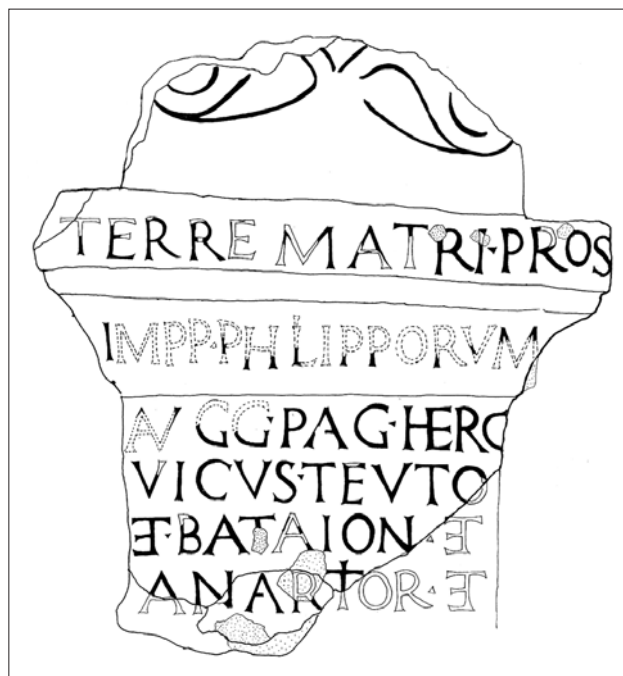
A Földanyának a két Philippus császár jólétéért a Herculesi körzet és a (hozzá tartozó) falvak: Teuto(---) és Bataionis vagy Bataionianus és az anartiusok faluja (és ----)

A pagus Herculus által állított Terra Mater oltár

Az oltárt Aquincum városi territóriumának egy Herculesről elnevezett körzete (*pagus Herculus*) állította

Terra Mater istenségnek a császárok – M. Iulius Philippus és ugyanazt a nevet viselő fia – üdvéért, valamikor Kr.u. (i.sz.) 247 nyara és 249 kora össze között. A hivatalos oltárállítás indítéka valószínűleg Róma fennállásának Kr.u. 248. április 21-23. között megünnepeelt 1000 éves évfordulója lehetett. A látványos ünnepek során ugyanis nagy szerep jutott az Itália és az egész Római Birodalom földjét megszemélyesítő és védő istennőnek, Terra Maternek. A császárokat haláluk után emléküik eltörlésével sújtották, ezért nevüket kivették az oltár szövegéből. A felirat érdekessége, hogy az állító körzeten kívül megnevezték a körzethez tartozó falvakat is. Az első két falu a Teuto és a Bataio őslakos személynevekből képzett nevet viselte, míg a harmadikként megnevezetett falu lakóiról, az Alföld ÉK-i részéről Pannonia provinciába telepített anartius törzsről kapta nevét. Elképzelhető, hogy a falvak felsorolásában a Terra Mater szentélynek helyet adó budaörsi falu került a leghangsúlyosabb első helyre, ezért a feltárt falu talán a *vicus Teuto(---)* nevet viselhette. Keltezés: Kr.u. 247 nyara és 249 kora össze között, feltételezhetően Kr.u. 248 április 21-én.

Az oltár felirata (Mráv Zsolt)

2. Marcus Antonius Victorinus Terra Mater oltára

A helyi Terra Mater kultusz jelentőségét egy másik, Budaörsön előkerült Terra Mater oltár is hangsúlyozza, amelyet az 1970-es években, a Pistályi réten, pontosan a közelmúltban feltárt vicus közelében szántottak ki. Felirata a következő (AE 1986, 591 = RIU 1335):

*Ter(ra)e M(atri) / M(arcus)° Ant(oni)us° Vi[c]/to-
rinus / duumvir ° co[l(oniae)] ° Aq(uincensium)
cum / Ulp(ia) Spec(tata) ° co[n]iuge / [v(otum)
s(olvit)] l(ibens) m(erito)*

Fordítása:

Terra Maternek, Marcus Antonius Victorinus, Aquincum városának egyik polgármestere felelőségével Ulpia Spectatával fogadalmát szívesen teljesítette mivel (az istenség) azt kiérdemelte.

Marcus Antonius Victorinus Terra Mater oltára

Az oltárt M. Antonius Victorinus dedikálta, aki Aquincum Severus-kori városi arisztokráciájának élénk vallási életéről ismert előkelő tagja volt. A budaörsi faluban házat, vagy a közelben villát és földet birtokolt, amelyet a falu területén előkerült, Herculesnek szentelt újabb oltára is alátámaszt. A helyi villatulajdonosoknak megélhetési forrását elsősorban a föld, a mezőgazdaság és a földművelés biztosította. Ezért nem véletlen, hogy M. Antonius Victorinus a földművelés patronusának, Terra Maternek állított oltárt, hiszen ő garantálta a föld termékenységét, a termés bőségét és a természet kiszámítható rendjét. A Budaörsön talált két, eltérő indítékből állított Terra Mater oltár elég alapot szolgáltat számunkra, hogy egy Terra Mater szentély létét feltételez-

zük a faluban. Mindkét oltár eredetileg ebben a szentélyben került felállításra.

Keltezés: Kr.u. 3. század első harmada.

3. Marcus Antonius Victorinus Hercules-oltára

Ugyancsak M. Antonius Victorinus állította azt a fogadalmi oltárt, amely a budaörsi falu területén állhatott. Felirata:

*Herculi / Aug(usto) ° M(arcus) ° An(toni)u[s] / Vic-
torinus ° II ° vir / col(oniae) ° Aq(uincensium) °
v(otum) ° s(olvit) ° l(ibens) ° m(erito).*

Fordítása:

A fenséges Herculesnek, Marcus Antonius Victorinus Aquincum városának egyik polgármestere fogadalmát szívesen teljesítette mivel azt (az istenség) kiérdemelte.

Marcus Antonius Victorinus Hercules-oltára

Itáliában a városi territóriumok körzeteinek (*pagi*) egy részét a körzet fő istensége után nevezték el, amelynek kultuszát a körzet központi szentélyében ápolták. Feltűnő körülmény, hogy a Herculesi körzethez tartozó budaörsi falu területén M. Antonius Victorinus éppen Hercules Augustusnak állított oltárt. Elképzelhető ezért, hogy Hercules volt a pagus Herculus névadó főistene,

akinek központi szentélye a budaörsi falu területén állt. A főleg bennszülött falvakat tömörítő pagusnak Hercules után történt elnevezése talán az istenség eraviscus törzsi területen kimutatható kedveltségével és jelentős kultuszával magyarázható. Pontosabban a helyi Hercules-tisztelet elősegíthette az isten nevéből képzett földrajzi névadást. Az őslakosság által tisztelt Hercules alakjában ugyanis ÉK-Pannoniában egy helyi harcos és halál istenség alakja is feloldódott.

Keltezés: Kr.u. 3. század első harmada.

4. Egy – Caracalla császár alamann hadjárata során elhunyt – katona szarkofágja

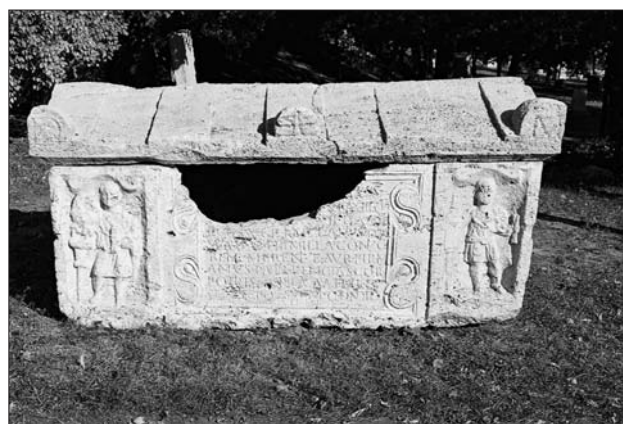
A fedővel lezárt szarkofág hármasszögletes homlokzati oldalának közepén található a feliratos mező, amelyet két szélén bonyolult vonalvezetésű noricum-pannoniai volutamotívum határol. A felirat két oldalán egy-egy fülkét találunk, amelybe – a katonai szolgálat és a hadsereghez való tartozás szimbólumaként – egyszakos jelvényhordozókat ábrázoló reliefeket faragtak. A szarkofágnak az oldalait és hátlapját egyaránt stukkó borította, színes festéssel azonban csak a homlokzati oldalt díszítették. A foltokban megőrződött festéknyomok alapján az élénk színű festésre a fehér, kék, vörös és okkersárga színeket használták. A bal oldali, kékre festett fülkébe a légió sásos hadijelvényét hordozó katona (*aquilifer*) frontális beállítású, jó arányérzékkel kifaragott alakja került. A jobb kezében tartott *aquila legionis* sasa eredetileg vörös színű volt, a sas talpzatát azonban okkersárgára, a jelvény rúdját pedig a háttérhez hasonló kék színűre festették. A jobb oldali, kékre festett fülkében egy vörös színű *vexillumot* tartó katonát (*vexillarius*) faragtak ki. A légiók kötelékében szolgáló *vexillarius* vagy a légió lovasainak (*equites legionis*) vagy a veteránok kohorsának (*cohortes veteranorum*) vagy egy hadjáratban részt vevő, esetleg különleges feladatra létrehozott különítmény (*vexillatio*) jelvényhordozója lehetett. Mindkét ábrázolt jelvényhordozót a katonák Kr.u. 3. sz.-i megszokott egyenruhájába öltöztve ábrázolták, amely hosszú ujjas tunikából (*tunica manticata*) és az azt összefogó gyűrűcsatos katonaoövől (*cingulum*), továbbá a jobb vállon fibulával összefogott katonaköpenyből (*sagum*) és hosszú nadrágból (*braccae*) állt. Ezt a ruhaösszeállítást egy Caracalla uralkodása idején végrehajtott katonai egyenruhareform keretében rendszeresítették a római hadseregben. A szarkofág felirata a következő:

D(is) M(anibus). // [- Aur(elius) ---]nus, ° / [---], ° stip(endiorum) ° XXIII, qui / v[ix(it) ° an(nos) --- °] m(enses) [°] VII, ° d(ies) ° XI, ° def[ic]fu(n)c(tus) ° exp(editione) [°] Germ(anica)

° *Lauri(aco) ° mort(e) / sua. ° Ulp(ia) ° Firmilla, ° coniugi / bene ° merenti ° et ° Aur(elius) ° Firm(anus), ° pat{e}ri. ° Relicias cor{po}{i}ris ° sibi ° al(l)atas ° per ° Fe¹⁰stum ° nepote(m) ° su(u)m ° condid(erunt).*

Fordítása:

A halotti szellemeknek. [- Aurelius ---]nus aki 23 évet szolgált, élt [---] évet, hét hónapot, tizenegy napot, természetes halállal elhunyt a germánok ellen vívott hadjárat során, Lauriacumban (ma Lorch/Enns, Ausztra). Ulpia Firmilla a jóérdemű férje és Aurelius Firmanus az apja számára. Testének – az ő unokája vagy unokaöccse?, Festus által visszahozott – maradványait elhelyezték.

Szarkofág (283. sír)

A szarkofág festésének rekonstrukciója (Mráv Zsolt)

A felirat szövege feltárja a szarkofágba eltemetett katona halálának körülményeit, amely Caracalla császárnak az alamann törzsszövetség ellen Kr.u. 213-ban vezetett büntető hadjáratához kötődik. Az Aquincumban állomásozó *legio II adiutrix*ben szolgált Aurelius [---]nus, a *legio* alamann hadszíntérre való felvonulása vagy onnan történő hazatérése során súlyosan megbetegedett. Természetes halála bekövetkezhetett a *legio II*

adiutrix lauriacumi átvonulása, esetleg rövid tartózkodása alatt, vagy a *legio* továbbvonulása után. Amennyiben a katona nem hirtelen halállal halt meg, hanem lassúbb lefolyású betegség következtében, úgy a *legio II adiutrix* gyógykezelés céljából hátrahagyhatta a meneképtelen vagy már haldokló katonát. Gyógyításának majd halálának helyszíne a *legio II Italica lauriacumi* állandó táborának katonai kórháza lehetett, testét pedig az egyik helyi temetőben temették el. Aurelius [---]nus halálának hírére visszatérő bajtársai vihették el a családnak, vagy később hivatalos úton érkezett a hír a *legio II adiutrix*hez, hogy töröljék a légio névlistájából az időközben elhunyt katonát. A halálhír kézhezvételét követően a család – pontosabban az elhunyt felesége és fia – elhatározta az elhunyt földi maradványainak igen költséges hazaszállítását. Ennek kapcsán be kellett szerezni az illetékes papi testület exhumálásához szükséges engedélyét, s csak ez után bízhatták meg a hazaszállítás feladatával a már nagykorú Festust, aki az unokája vagy az unokaöccse lehetett az elhunyt. A fiú az útra minden bizonnyal nem Kr.u. 213-214 telén, hanem leghamarabb a következő év tavaszán, vagy akár évekkel később indulhatott el. Útja során sikeresen eljutott a Duna mentén fekvő Lauriacumba, ahol megkereste és exhumáltatta rokona holttestét. Itt Festus egy fekete kos leolásával bemutatta a szükséges áldozatot, amely a halott szellemének megbékítését szolgálta. Ezután – a halott összegyűjtött földi maradványait szállításra alkalmassá téve – visszaindult Pannoniába. Hazatérése után kerülhetett sor a sírfelirat megfogalmazására, a szarkofág megrendelésére, majd a test végső nyugalomra helyezésére. Az újratemetés helyszínéül a család lakóhelyének, a budaörsi *vicus*-nak a temetője szolgált. Keltezés: Kr.u. 210-es évek közepe – második fele.

5. Veriuga sírsztéléje

Töredékes sírsztélé, képmezőjében girland ábrázolással. A felirat betűit és keretét eredetileg vörös festéssel hangsúlyozták. A felirat szövege:

[Veri?]uga [o Su]adu/[tio]nis (?) o fil(ia) o
a]nn(orum) XXXI / [h(ic) s(ita)] e(st) / &

Fordítása:

Itt nyugszik a 31 éves Veriuga [Su]adu[tio] leánya ...

A budaörsi eraviscus falu kora császárkori lakosságának nagy része helyi, többé-kevésbé romanizálódott kelta származású őslakos lehetett. Közéjük tartozott a peregrinus (idegen) jogállású Veriuga, aki valamikor a Kr.u. 1. sz. végén – 2. sz. elején hunyt el. Nevének jelentése: „a jármot felülmúlja” (Ver-iugo-) tehát „szab-

ad”. Apja valószínűleg a kelta Suadutio nevet viselte, amelynek első „édes” jelentésű Suadu- komponense Pannoniában és Noricumban egyaránt előfordul. Az egyszerű kivitelű, valószínűleg félköríves záródású sírsztélé azoknak a helyi, őslakos kőfaragók által készített síremlékeknek a sorába illeszkedik, amelyek képmezőjében az „asztrális” vagy a római hadseregben használt heraldikus motívumokat ábrázoltak. Keltezés: Kr.u. 1. század második fele – 2. század eleje.

Veriuga sírsztéléjének töredékei

A sírsztélé rekonstrukciója (Mráv Zsolt)

6. Titus Sulpicius Iustus sírsztéléje

Az egyszerű léckeretbe, szépen vésett betűkkel írt sírfelirat szövege:

T(itus) o Sulpicius o Ius(tus) o Magni o fil(ius) /
annorum XXV / h(ic) o s(itus) o e(st)

Fordítása:

Itt nyugszik a 25 éves Titus Sulpicius Iustus, Magnus fia.

Titus Sulpicius Iustus sírköve

A római polgárjog kiváltságait élvező Titus Sulpicius Iustus nem helyi származású, hanem a Sulpicius gentili-cium alapján Itáliából, Hispániából vagy Galliából költözött át Pannoniába, és telepedett le a budaörsi faluban. A római polgárjogot – egy itáliai családnév felvételével – családjában ő kapta meg elsőként, mivel apja, Magnus még nem rendelkezett polgárjoggal. Keltezés: Kr.u. 1. század második fele–2. század eleje.

7. Nonnus síroltára

Nonnus síroltára

Feliratának olvasata:

§ / Nonno / Busai(i) ◦ (filio) / p(osuit)

Fordítása:

[---] Nonnusnak, Busaius fiának állította

A töredékes síroltár az őslakos Nonnusnak, Busaius fiának sírját jelölte. A síremlék állítójának nevét nem ismerjük, mivel a név a felirat letörött darab első sorai-ban szerepelt. Keltezése: Kr.u. 1–2. század.

8. Aurelius Setanus Iuppiternek dedikált oltára

Az oltár koronázótagját voluta palmettás akrotérionok és azok között egy rozetta díszíti.

Az oltár felirata:

{M} / I(ovi) ◦ o(ptimo) ◦ m(aximo) / Aur(elius) ◦
Set(anus) [◦] ve(teranus) / al(ae) ◦ p(rimae)
T(hracum) CEP / CE+ORVM / v(otum) s(olvit)
l(ibens) m(erito)

Fordítása:

**A legjobbnak és leghatalmasabbnak (Juppi-
ternek). Aurelius Setanus a thrákok első számú
lovasszázadosának leszerelt katonája fo-
gadalmát szívesen teljesítette, mivel (az istenség)
kiérdemelte.**

Aurelius Setanus Iuppiternek dedikált oltára

Aurelius Setanus a közeli Campona (Budapest-Nagy-tétény) katonai táborában állomásozó *ala I Thracum veterana sagittaria* lovasszázados egykori katonája volt, aki – nagy valószínűséggel elbocsátása után – a budaörsi faluban telepedett le. Keltezés: Kr.u. 3. század.

9. Sírsztélé töredéke

Feliratának olvasata:

§ / [--- an]n(orum) [◦] XLV / [h(ic) ◦ s(itus) ◦]
e(st) ◦ / [--- bene mere]nti ◦ / [--- t(itulum)]
m(emoriae) ◦ p(osuit) ◦

Fordítása:

Itt nyugszik a 45 éves [---]. Az emlékezet feliratát [---] a jóérdemű [---nak] állította

Sírsztélé töredéke

10. Sírsztélé feliratos mezejének töredéke

Feliratának olvasata:

*\$ / [---]R vagy A E vagy L vagy D[---] / [--- °] et
° S[---] / po[s(uerunt)].*

Fordítása

[---] és S[---] állították

11-12. Ulpus Karus birtokának határkövei

Mindkét, eredetileg földbe ásott határkő ovális keresztmetszetű, felfelé folyamatosan keskenyednek. Tetejük csúcsban végződik. A határkövek egyik szélesebb oldalára vésett feliratainak olvasata:

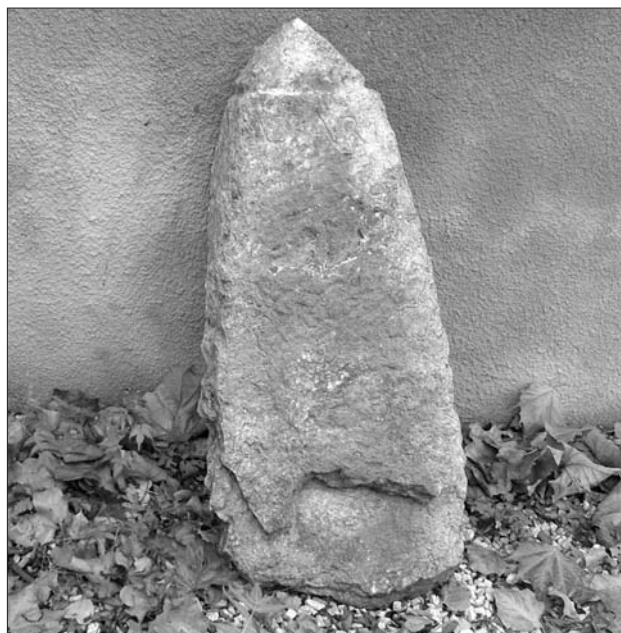
11.: *Ulp(ii) ° Kari*

12.: *[U]lp(ii) ° Kari*

Fordításuk:

Ulpus Karusé

A két azonos feliratú, földbe ásott határkő egykor egy magánszemély, Ulpus Karus birtokának határait jelölte.

Ulpus Karus határköve

A Városi Régészeti Kiállítás kőtára

A rekonstruált római szentély
(Tervezte és elkészítette: Mester Rudolf)

A budaörsi település császárkori lakossága az előkerült feliratok tükrében

A késő kelta időszaktól kezdve folyamatosan fennálló budaörsi falu lakói a római foglalatást követő első két évszázadban is a kelta *eraviscus* törzs tagjai maradtak. A törzs nagyobb harcok nélkül, békésen hódolt meg a rómaiaknak, sőt az sem kizárt, hogy szövetségi viszonyban álltak a birodalommal.

A Kr.u. 1-2. századra keltezhető temetkezések mellékletei, a viseleti tárgyak, a feltárt félig földbe mélyített háztípusok tisztán mutatják a helyi, főleg mezőgazdasággal foglalkozó kelta lakosság háborítatlan továbbélését és folyamatos gazdagodását.

A Kr.u. 1. század végére – a lassú és mély romanizáció következtében – római hatásra megjelennek az első bennszülötteknek állított kőbe vésett, latin szövegű sírfeliratok. Ezek a sírfeliratok hozzák elsőként emberi közelségbe a település lakóit.

A Kr.u. 1. század második felére végére keltezhető a legkorábbi síremlék, amelyet a 31 éves korában elhunyt kelta asszonynak, a tradicionális kelta nevet viselő Veriugának, Suadutio leányának állítottak. Sírsztéléje az ÉK-Pannoniában divatos, őslakos kőfaragók által készített síremlékek egyszerű típusát követi, amelyek rövid, lényegre törő szövegében csak az elhunyt alapvető személyi adatait, nevét, megélt életkorát és kanonikusan ismétlődő formulákat tüntettek fel.

Veriugához hasonlóan az őslakosok többsége ekkor még nem élvezte a római polgárjoggal járó kiváltságokat, mivel a birodalomhoz csatolt egykori törzsi területek a római jog szempontjából idegen jogállással éltek tovább. Római polgárjogot csak a törzs legelőkelőbb, arra érdemes vagy katonaként leszerelt tagjai kapták meg.

A település vezető rétege a Kr.u. 2. sz. első felében egy-két meggazdagodott *eraviscus* törzsi előkelő családjából állt. E család(ok)hoz köthetők azok a feltárt fényűző temetkezések, amelyekbe a túlvilági utazás kellékét, a szobrokkal díszített utazókocsit, az azt húzó lovakat valamint gazdagon felszerszámozott hátszlovakat és vadászkuttyákat temettek.

Valószínűleg még a Kr.u. 1. században távoli területekről származó idegenek is letelepedtek a faluban, színesítve a település etnikai képét. Nyugatról – Itáliából, Hispániából vagy Galliából – érkezett a fiatalon elhunyt Titus Sulpicius Iustus, akit római polgárként az új lehetőségek vonzottak Pannoniába.

A budaörsi falu fénykorát a Kr.u. 3. sz. első évtizedeiben élte, amikor Aquincum (Budapest-Óbuda) város vezető rétegének gazdag tagjai szívesen választották lakóhelyül a provincia fővárosához közel fekvő falut és szűkebb környékét. A megtelepedett földbirtokosok legjelentősebbike Marcus Antonius Victorinus,

Egy őslakos házaspár ruhaviseletének rekonstrukciója a Kr. utáni 2. századból (Mráv Zsolt festménye)

akit egyik évben még Aquincum városának polgármesterévé is megválasztottak. Victorinus élénk vallási életet élt, amelyről nemcsak egy saját költségén felépített aquincumi Mithras szentély, hanem a Budaörsön előkerült Terra Maternak és Herculesnek állított oltárai is tanúskodnak.

A Severus-korban a falu lakosságának másik jelentős és vagyonos rétegét az Aquincumban állomásozó *legio II adiutrix* katonái és azok családtagjai alkották. Ezek a Kr.u. 3. századi Pannonia provinciális társadalmára jellemző katonacsaládok főleg kisbirtokokon gazdálkodtak, és kiváló újoncokat adtak a hadseregnek. Marcus Aurelius Frontóhoz és Frontinianushoz hasonló vidéki származású katonák a birodalom elit haderejévé tették a pannoniái legiókat.

A budaörsi szarkofágba eltemetett ismeretlen nevű katona – sok névtelen társához hasonlóan – végigharcolta a birodalom különböző hadszíntereit, míg negyvenes éveinek végén Caracalla császár germán hadjárata során meghalt.

A legkésőbbi előkerült feliratot, a Kr.u. 3. század második harmadából származó Juppiter-oltárt az egykori lovas katona, a veterán Aurelius Setanus állította. Az oltár nehezen olvasható sorai már egy válságokkal teljes

korszakban íródtak, amikor a gazdasági és morális krízis egyik tüneteként lassan megszűntek a feliratállítások. A Kr.u. 4. században újra virágzó település késő antik lakosságáról ezért már csak a sírok és a régészeti leletek mesélnek.

A budaörsi vicus név szerint ismert lakosai:

Marcus Antonius Victorinus – Aquincum coloniájának polgármestere

Aurelius (?) Festus

Aurelius Firmanus

Marcus Aurelius Frontinianus – a legio II adiutrix katonája (RIU 1332)

Marcus Aurelius Fronto – a legio II adiutrix katonája (RIU 1332)

Aurelius Setanus – az ala I Thracum veteránja

Aurelius [---]nus – a legio II adiutrix tisztje (?)

Nonnus – Busaius fia

Titus Sulpicius Iustus – Magnus fia

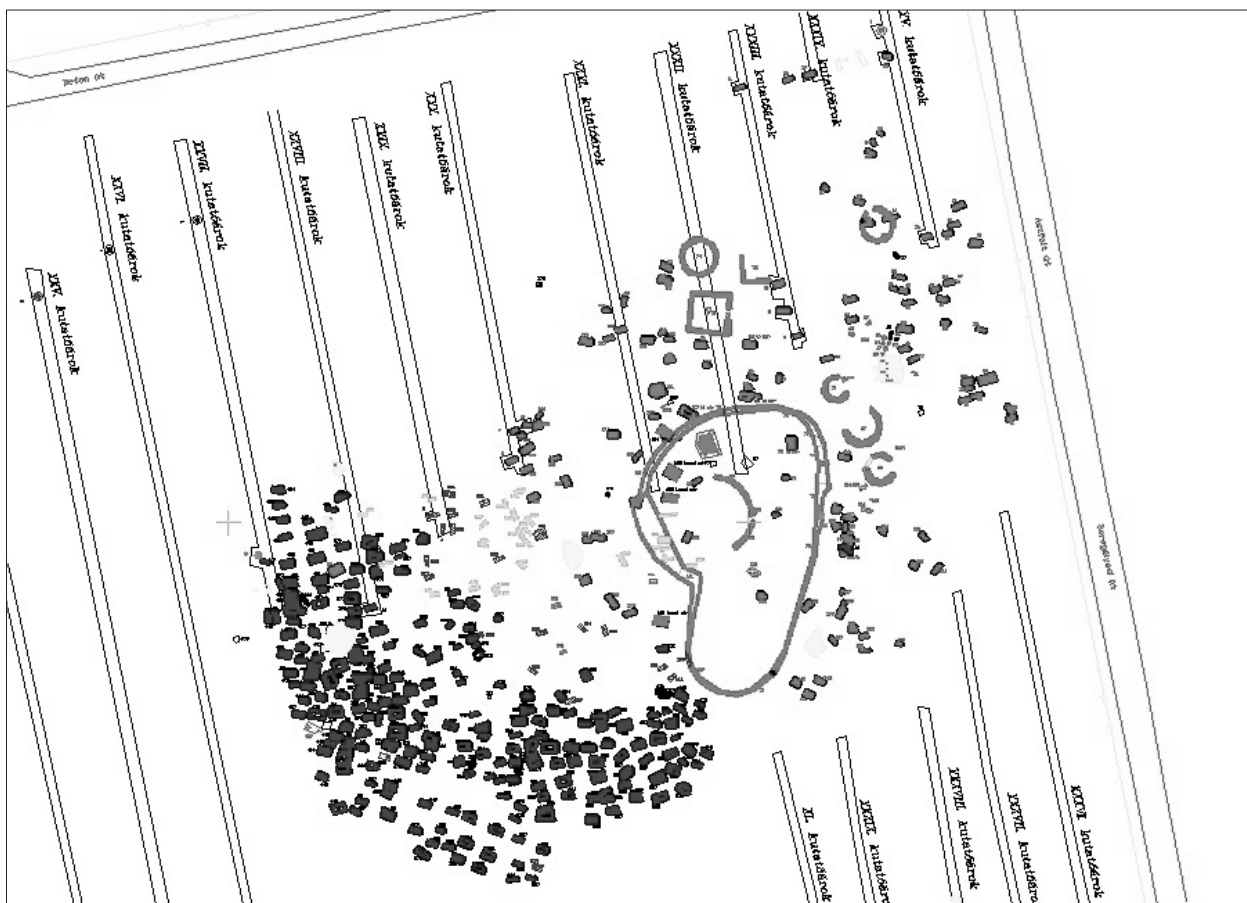
Ulpia Firmilla

Ulpia Spectata – Marcus Antonius Victorinus felesége

Ulpus Karus

Veriuga – [Su]adu[tio?] leánya

M Aurelius [...]s – Aquincum városi tanácsának tagja és pap (pontifex) (RIU 1336)

A római kori temető térképe

IV. fejezet

dr. Ottományi Katalin

A római kori település temetője Kamaraerdő területén

A római telephez tartozó temető a 2002. évi ásatás során, a dombtetőn, a teleptől kb. 50 méterre ÉK-i irányban került elő. A 466 sír nagy része római volt. A temetkezés a kora római korban, csontvázás földsírokkal kezdődik. A kb. 150 kora római sír többsége ide tartozik. Hamvasztásos mindössze kb. 30, bár esetleg néhány üres gödör is ezekhez sorolható. Valószínűleg jóval több volt a hamvasztásos sír, de a szántás elpusztította őket.

A római kori temető feltárás közben

A kora római **csontvázás földsírok** az i.sz. 1-2. század fordulójára keltezhetők. Bennük a halott fejével kelet felé feküdt. A sírok többsége K-Ny irányú (43 db biztosan, másik 40 üres, s ezért lehet a fordítottja is). A többi irányból csak néhány sír van. Gyakori a sírok tetején vagy két végében a kőpakolás.

A halottak mellé étel, ital mellékletet tettek kerámia és üveg edényekben. Némely sírban csak edények (tál, bögre, pohár) voltak, csontváz nem, pl. a 16. sírban.

A földsíroknál a síroknak majdnem a felében van kerámia. Az edényeket többnyire a fejhez tették, ritkábban a lábhoz. Ha több edény van, akkor előfordul, hogy mind a két helyre tettek. Formát tekintve legtöbb a korsó és a tál, többnyire együtt kerülnek a sírba.

Legjellemzőbbek a festett, illetve nyersszínű egyfülű korszók, S-profilú, vagy behúzott peremű szürke tálak, kis szürke, keményre égetett bögrék, esetleg kézzel for-

A 16. sír edényei (III. tárló 7. tárgyak)

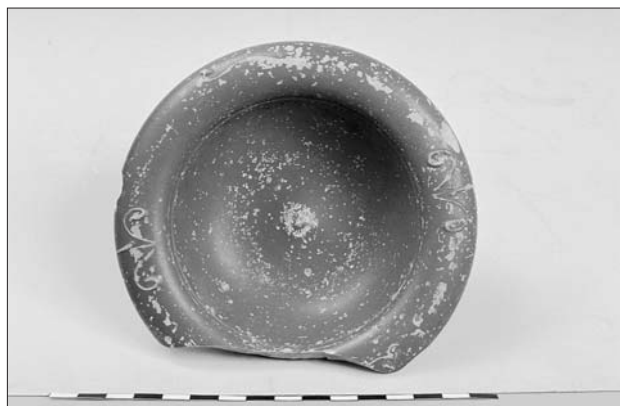
Festett kora római edény (III. tárló 40. tárgy)

mált edény. Aquincumból kerültek ide a bepecsételt díszű fényes agyagmázás szürke tálak és a kis piros mécsesek. Egyiken – egyedülálló mintaként – ragadozómadár-ábrázolás látható.

A 210. sír nagyméretű szürke faltenbechere (horpasztott falú pohár) már a 2-3. századra jellemző. Import terra sigillata mindössze egy sírban fordul elő (42. sír), a másik ép edény hamvasztásos sírból való.

Bepecsélt kerámia (III. tárló 42-43. tárgyak)

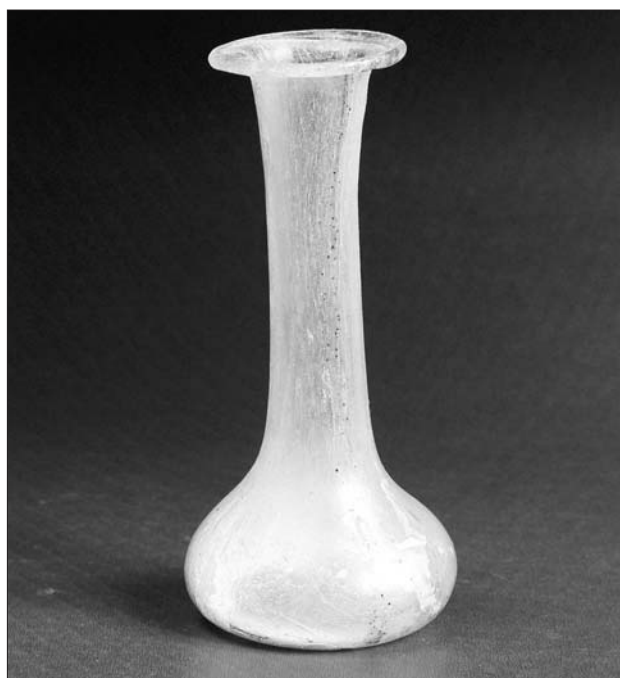
Terra sigillata tál, peremén indadísszel
(III. tárló 35. tárgy)

Mécses, madáralakkal (III. tárló 21. tárgy)

Faltenbecher (III. tárló 19. tárgy)

Illatszerez üveg (IV. tárló 34. tárgy)

Az üvegedény ritka, azok többsége is csontváz nélküli sírból. Elhelyezésük nem jellemző. Fejnél, lábnál vagy középen. Forma csak ritkán állapítható meg (többnyire törött). Vannak korsótalpaink, s egy horpasztott falú balsamárium (40. sír).

A római korban a halottakat felöltöztetve, ékszerekkel, a ruhához tartozó csatokkal, kapcsolótűkkel ellátva temették a sírba. Néha még használati eszközöket is tettek melléjük. Fibula mindössze 15 sírban volt. Legjellemzőbb női viselet a két vállon viselt szárnyas fibula, illetve egygombos erősprofilú fibula. Ez utóbbiból egyet is használhattak a jobb, illetve a bal vállon.

Ezeket a fibulákat bennszülött származású nők viselték, felső köpenyüket tűzték vele össze. Van viszont három férfi sírunk is, ahol a halott mellkasán találtunk egygombos erősprofilú, illetve vasfibulát (vele együtt övet vascsattal). Ugyancsak vasfibula van a 112. sír halottjának a vállánál, benne egy tálban. Érdekes módon, ha egy nőnél fibulát találunk, legfeljebb még gyöngyei vannak. Más ékszere már nincs is.

Szárnyas fibulapár eredeti helyzetében (93. sír)

Pelta alakú bronzveret (III. tárló, 17. tárgy)

Kora római fibulák (III. tárló, 15-16. tárgyak)

Ékszer 15 sírban volt, ugyanannyiban, mint fibula, de csak ritkán szerepelnek együtt, pl. 25, 30. sír. Többsége női sír, bennük bronz fülbevalók, nyakukban gyöngyök (dinyemag alakú, ill. szemesgyöngy), helyette két esetben bronz lánc, bal kézen gyűrű, két csuklón hurkos végű bronz karperec. Egy 2. sz. második felére keltezhető sírban ezüst ruhatű. Megfigyelhetjük, hogy a legkorábbi, szárnyas fibulával eltemetett nőknél nincs más ékszer. A 2. sz. vége felé haladva, de főleg majd a 3-4. sz-i sírokban egyre inkább nő az ékszerek mennyisége. Pl. egy késő római nő karján gyakran 4-5 karperec is található.

A férfiak kerek bronz-, illetve vascattal összefogott övet viseltek, melyről kés, ritkábban tarsolyban fenőkő és csiholóvas lógott le. Ékszer ritka, pl. a 107. sír férfija fejénél pelta alakú díszet viselt.

Csatot összesen öt férfi sírban találunk. Két kivétellel valamennyit deréknál, tehát övcsatként használták. A 103. sírban viszont egy kerek, omega alakú csat a jobb vállon volt, fibulaként a köpenyt tűzték vele össze. A 43. sír nagyméretű dupla csatjai közül egy nyesésben, kettő pedig lábnál került elő. Funkciójuk kérdéses. A csatforma általában kerek, egyikén szőlőlevél formájú verettel (120. sír). Többségük bronzból készült, de van két kerek vascatunk is.

Használati tárgyak ritkán kerülnek a kora római sírokba. Orsógomb és fenőkő (esetleg festékes dörzsölőkő) mindössze egy-egy női sírban volt. Valószínűleg az övről lelógó tarsolyban, mert a combok között, illetve a térd felett kerültek elő. Az öv szerves anyagból, textíliából lehetett, mert nem maradt nyoma a sírban. A tükrök szintén női sírok mellékletei. Egy bronz, illetve egy ezüst tükrünk van Budaörsről. Koruk a római koron belül még kérdéses.

Ezüst tükör (III. tárló, 25. tárgy)

A többi használati tárgy a férfi sírokra jellemző. Vaskés 6 esetben került elő, mindig a lábnál, térd- vagy combmagasságban. Ez arra utal, hogy az övről lógott le. Itt már van nyoma a bőrovet díszítő csatoknak, pl. 120. sír. Mindössze egyszer tették nő lábához (35. sír). A vaskés mellett egy esetben csiholóvas is volt (43. sír). Különböző rendeltetésű, kisebb vasak is lehetnek a sírokban. Többnyire fej mellett, néha vállnál, lábnál, vagy sírföldben kerülnek elő. A vasszőgek valószínűleg koporsóra utalnak. Férfi, nő és gyerek sírban egyaránt előfordulnak, fejnél vagy lábnál kerülnek elő, néha sírföldben.

A kb. 100, ide sorolható csontvázás sírból csak hat sírban volt érem. Legkorábbi, az i.sz. 119. után vert

Hadrianus-érem (133. sír). Többségük a 2. sz. közepére – második felére vonatkozik: i.sz. 130-160 (2 db), 160-180. között (2 db). A Severus-kori érem, mivel csak terminus post quem értéke van, inkább már a 3. sz.-i csontvázas temetkezéshez tartozik (213. sír). Biztosan a 3. sz. első felére tehető sírt jelez Julia Maesa 228-233. közti érme. A bennszülött mellékletek (pl. szárnyas fibula) alapján biztosan korábbi, 1-2. századi síroknál nincs érem. Ugyanilyen korai a 42. sír sigillátája (Domitianus–Traianus).

Míndezek alapján a temetkezés legkorábbi csoportja: 10, 11, 13, 61, 93, 137. sír szárnyas fibulákkal és a 42. sír a sigillátával. Ezt követi egy Hadrianus-érem, a 2. sz. első feléből, 133. sír. E halottnak már nincs fibulája, helyette ékszerek (karperec) és kerámia korsók tűnnek fel.

Biztosan legkésőbbiek a kora római csoportban az érmeikkel 130-180. közöttre keltezett sírok, ld. 26, 35, 36, 130, 133, 213. (3. sz.?) sír. Ezek egy része felékszerezett női sír. A hozzájuk hasonló 30, 55, 56, 148, 152, 191, 210. sírok is a legkésőbbi 2. sz.-i temetkezések lehetnek. Némelyik már átnyúlhat a 3. századra is, pl. Severus-éremmel a 213., nagy faltenbecherrel a 210. sír stb. Közelükben van a 3. sz.-i érmeikkel keltezett 5. sír is. A csontvázas temetkezést tehát, úgy tűnik, hogy az 1. sz. végétől (Domitianus–Traianus sigillata) folyamatosan alkalmazták a 3., majd 4. században is. Nem váltotta fel a hamvasztásos rítus – mint Pannonia többi részén –, inkább vele párhuzamosan létezett a 2-3. sz. folyamán.

Pannoniában a kora római temetőikben többnyire egymás mellett találjuk a kelta őslakosságra jellemző csontvázas rítust és az új római hamvasztásos temetkezést. A hamvakat tehetik urnába, de szórhatják egyszerűen a mellékletek közé is.

A 38. hamvasztásos sír

A hamvasztásos sírjok nagy részét sajnos a szántás, illetve a szőlőművelés már elpusztította (kb. 30-35. sír). Mindössze 6 sírban találtuk urnában a hamvakat, négy esetben pedig biztosan szórt hamvas temetkezésről be-

szélhetünk. A többenél törött kerámia és üvegdarabok – néha égett földben vagy gödörben – jelzik a sír helyét.

Az urna lehet nagy festett edény (38, 100. sír), fedővel lefedett edény (51. sír), sötét tál (122. sír), vagy bögre (63. sír). Néha egy síron belül két edénybe is tetek hamvakat, pl. 51. sír. Általában több edény (3-5 db) volt egy sírban.

Kerámiaedények a kora római sírokból
(III. tárló 24,26-28, 34. tárgyak)

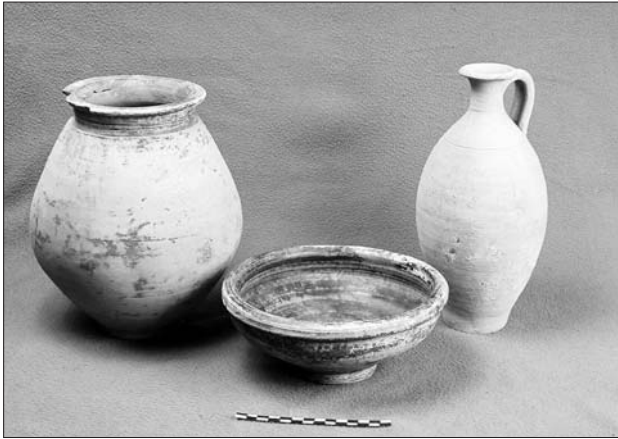
A kerámiaformák megegyeznek a csontvázas sírok edényeivel (több a fazék- és tálforma). Festett korsók és fazekak, S profilú tálak, bepecsételt tálak, bögrék, s itt is találtunk egy ép sigillata edényt (106. sír). Mécses is előfordul.

Terra sigillata edény, rheinzaberni gyártmány
(III. tárló 36. tárgy)

Üveg itt is kevés sírban volt, többnyire törötte. Egy szoptatós üveg és két üvegpalack formáját lehetett felismerni.

Az ékszerek megégve kerülnek elő, pl. fibulák, gyűrű, lánc. Az egyik urnába a hamvak mellé kis arany medalliont helyeztek (38. sír).

A 38. hamvasztásos sír edényei (Ill. tárló 1-3. tárgyak)

Szoptatósüveg (Ill. tárló 34. tárgy)

Arany medaillon a 38. sírból

Használati tárgyként vaskés kerül az edények mellé vagy bele (51, 122, 161. sír). Ládikaveretek voltak a 64. a sírban (itt viszont nincsenek hamvak). Ebben a sírban nagyon sok a vastárgy, szög, kampó stb. Hasonlókat máshol is találtunk (59. sír).

Hamvasztásos sírjaink keltezése érem hiányában elég nehéz. Hiányoznak a bennszülött sírokra jellemző szárnyas fibulák, előkerültek viszont a kelta előzményekre visszavezethető, S-profilú tálak. A kerámiatípusok szo-

kásos 2. századi formák. Az 51. sír sigillatja Antoninus-kori (2. sz. közepe). A 106. sírből a Drag. 54. típusú sigillata a 2. sz. végére, 3.sz. első felére tehető. Így talán a 2. sz. közepétől a 3.sz. első feléig számolhatunk e rítussal. A hamvasztásos temető kelet felé, a Seregélyes utca túloldalán folytatódott tovább, egy szórvány hamvasztásos sír tanúsága szerint.

Előfordulnak szabályos kocka vagy kis téglalap alakú üres gödrök is (17 db), amikben nincs semmi (se csontok, se hamvak). Jelképes sírok lehetnek, koruk a római koron belül bizonytalan. Ennek egyik változata a téglából megépített kis doboz, ami a téglasírok alapján talán késő római.

Valószínűleg hamvasztották a kör, illetve négyzet alakú árkokkal körbevett sírokba temetett embereket is.

A 29. körárok feltja

Ezek (8 db) a temető keleti felében egymáshoz közel helyezkednek el, köztük 2 szögletes árok is található. Sekélyek, már csak a legaljuk maradt meg. Az árokkal körbevett terület közepére helyezett sír nem maradt ránk. Az egyik négyszögletes árok belsejében van egy gödör törött, festett, kora római kerámiával és üvegdarabokkal. Hamvak nem voltak benne (75. sír). Az árok bejárata többnyire K-re, ÉK-re nyílik, (akárcsak a csontvázás sírok tájolása). A bejáratnál néha gödör figyelhető meg, a 76. ároknál cölöplyuk van. Az árok betöltésében kevés kora római kerámia. A 70. körárok sigillata töredéke a Severus-korra tehető.

A temető közepén van egy nagy ovális alakú, szabálytalan árok is (78, 95, 130, 131, 139. obj), mely több objektumot foglal magába.¹¹ DNy-i széle keskeny körárok-szerű, máshol változó szélességű. Vág egy rézkori gödröt és egy kora római sírt, később pedig beleástak egy 3. sz.-i csontvázás (163. sír) és egy Árpád-kori sírt, vala-

¹¹ Az általa körülzárt területen van a 79-80, 87, 89, 96, 97, 118, 125, 126 (kocsisírok) 127, 128, 129, 132, 133. sírok, a 98. körárok és végében a 88. kerek, köves gödör.

mint egy újkori gödröt. A 124. kocsisír oldalfalában is látszott az árok metszete, a felülnézet szerint az árok a későbbi. Betöltésében kora római bronz pénz és kerámia (Faustina 131–160) került elő. Rétegtani helyzetük alapján a körárkok későbbiek, mint némelyik csontvázas sír, pl. a 29. sír. A körárkot beleásták a vállán két fibulával rendelkező, 2. sz. első felére keltezhető 30. sírba is.

A Faustina-érem és Severus-kori sigillata a 2. sz. második felére – 3.sz. elejére áthúzódó kelteztést támasztja alá. Használatuk végét jelzi a nagy árokba ástott 3. sz.-i csontvázas sír (aláhajtott lábú fibulája kb. 3. sz. közepi vagy későbbi), melynél az árok csak korábbi lehetett.

E temetkezési forma célja, hogy a halottat elválasszák a környezettől. Hasonló árkokat – mind kör, mind négyzetes formában – a keltáktól kezdve a 3-4. sz-i szarmatákig találunk a Kárpát medencében.¹²

Egyedülállóak a kora római **kocsitemetkezési sírok**. Négy bolygatatlan kocsisír került elő. Egyikben kétkerekű könnyű kocsi volt, három lóval, a másik háromban négykerekű kocsi volt két lóval, ilyenek láthatóak a kocsijelenetes sírköveken. Alulra a lovat temették, melyet a temetési szertartás keretén belül vaslándzsával leszúrtak, szépen felszerszámozva, felülre a vas és bronzalkatrészekkel, díszekkel ellátott kocsikat tettek.

A 162. kocsisír bontás közben

A díszek Bacchust s e mondatkör alakjait ábrázolták. Edényeket nem helyeztek melléjük. A kétkerekű kocsi mellett vaskard és pajzsdudor volt. Talán szintén hamvaszthatták, vagy máshova temették e kora római kocsitemetkezési sírok tulajdonosait, mivel a környező sírokból nem került elő ilyen gazdag halott. A mellettük lévő 121. sír kerámiában ugyan gazdag, de fém mellékletei nincsenek.

A 162. kocsisír bontásának következő fázisa

A 125. kocsisír lovai bontás közben

A 126. kocsisírban, a ló mellkasában talált vaslándzsa (VI. tárló 12. tárgy)

Az őslakos kelták hite szerint a halott kocsiával utazik a túlvilágra. A gazdagabb, kelta eredetű uralkodórétteg nemcsak sírkövein, hanem temetkezési szokásaiban is követte ezt a hitvallást. Kocsijelenetes sírkő eddig még nem került elő Budaörsön, de a megtalált négy kocsisír bizonyítja, hogy tulajdonosaiknak módjukban állt a díszes kocsikkal, sőt kedvenc kutájukkal utazni a túlvilágra. Az egyik lósírban a lovak alatt egy kutya is előkerült, szép bronzveretes nyakörvvel.

Budaörsön már korábban is került elő kocsisír, sajnos bolygatott állapotban. 1992-ben, a Metró áruház építé-

¹² Kulcsár V.: A Kárpát-medencei szarmaták temetkezési szokásai. Múzeumi Füzetek 49, Aszód, 1998. 35.

sekor bukkant fel egy ló váza, kocsiaktrészek (vasabroncs, kerékagy, oroslánfejes rúdvég) bronzedények, és csontmarkolatú tőr. Felette állítólag halom volt.

Megyénk területén több kocsitemetkezés is ismert: Budakeszin, Érden, Zsámbékon¹³, és legutóbb Budaörsön, két helyen is. A kocsitemetkezés elterjedését tekintve főleg a *civitas Eraviscorum* területére jellemző. A bennszülött arisztokrácia fényűző temetkezése, melyben csak a rítus kelta, a mellékletek mind rómaiak, többnyire drága importtárgyak. A hosszú idő alatt összegyűjtött és a tulajdonosuk gazdagságát mutató edényeket, ékszereket, áldozati felszerelést stb. teszik a sírba. Budaörsön ilyen edények nem voltak.

Három lósírunk is volt a temetőben, kocsi és ember nélkül, díszesen felszerszámozva. Egyikben farúdon bronzjelvény.

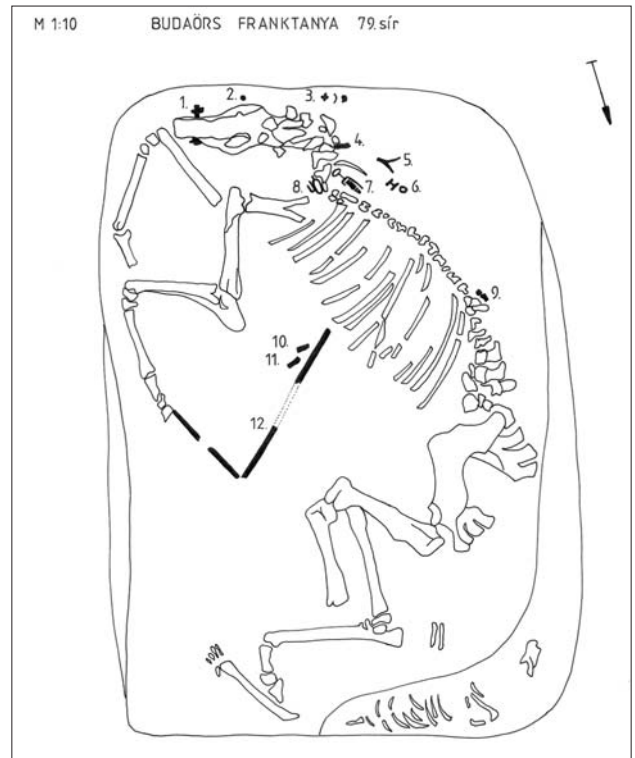

A 79. lósír díszei (VI. tárló 15-27. tárgyak)

A kora római sírokat feliratos sírkövekkel jelölték. Legkorábbi egy bennszülött kelta sírkő asztrális szimbólumokkal, rajta töredékesen a halottnak és apjának a neve. A későbbi kövek már a halott nevét, életkorát, néha foglalkozását is feltüntetik. Gyakran a halottat és családját is ábrázolták kelta, vagy már római viseletben.

Több kisebb domborműves ábrázolás (pánsípot és pásztorbotot tartó alak, gyümölcskosár, szőlőindák stb.) és felirattöredékek is előkerültek a késő római sírokba beépítve.

A 3. század közepén a hamvasztásos sírokat Pannoniában ismét felváltja a csontvázás temetkezés. Budaörsön ez az átmenet folyamatos volt. Területileg a kora római temető nem különül el a késő rómainától. A temetkezés a keleti oldalon, a feltárás szélénél (Seregélyes utca) kezdődött a korai sírokkal, majd minden szünet nélkül folytatódott a 3-4. századi csontvázás, késő római sírokkal. Ezek a temető délnyugati oldalán patkó alakban fogják körbe a kora római temetőt. Középen s

A 79. lósír rajza

Családi sírkő (a 290. sír fedőlapja, a IV. tárló melletti, 8. tárgy)

az ÉNy-i szélén keverednek a különböző korú sírok, de egymásra temetkezés csak néhány esetben fordul elő. Sokkal sűrűbb a késő római temető. Egész sírsorok figyelhetők meg benne.

3. századi sírcsoportot csak egyet tudunk temetőn belül elkülöníteni. Ezen belül érmével keltezett, biztosan erre az időszakra tehető sírunk kettő van. Az 5. számú sírba fiatal nőt temettek, fülébe két ezüst fülbevalót, nyakába apró szemes gyöngyökből nyakláncot, karjaira egy-egy bronz lemez karperecet, ujjára gyűrűt tettek. Fejénél piros festett tálban volt a 3. század első feléből származó érem (*Julia Maesa denár; Roma, 218–222*). Tájolása Ny-K.

¹³ MRT 7. kötet, Budakeszi 4/16. lh., Érd 9/29. lh., Zsámbék 38/7. lh.

Tympanonos sírkő, házaspár ábrázolással
(218. sír, kötár, 19. köemlék)

Pánsípos ábrázolás egy sírsztélé töredékén
(426. sír, kötár, 19. köemlék)

Gyümölcskosár ábrázolás egy sírsztélé töredékén
(IV. árok, 1. obj., a IV. tárló melletti 6. tárgy)

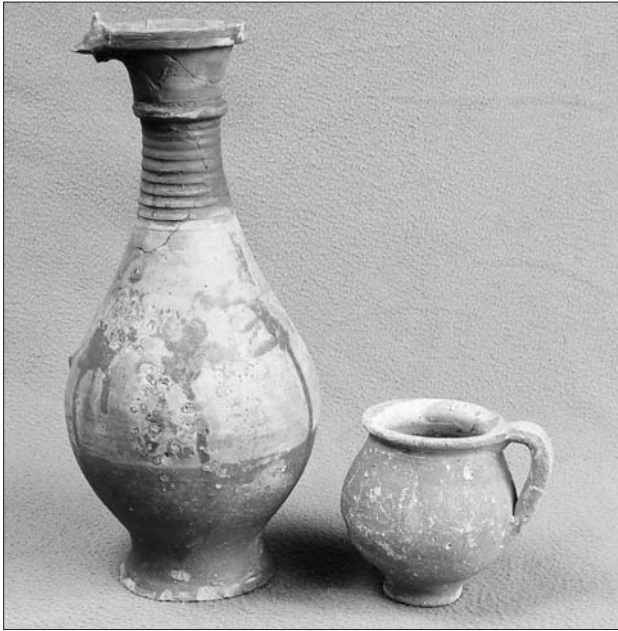

Az 5. sír mellékletei (IV. tárló, 18. tárgyak)

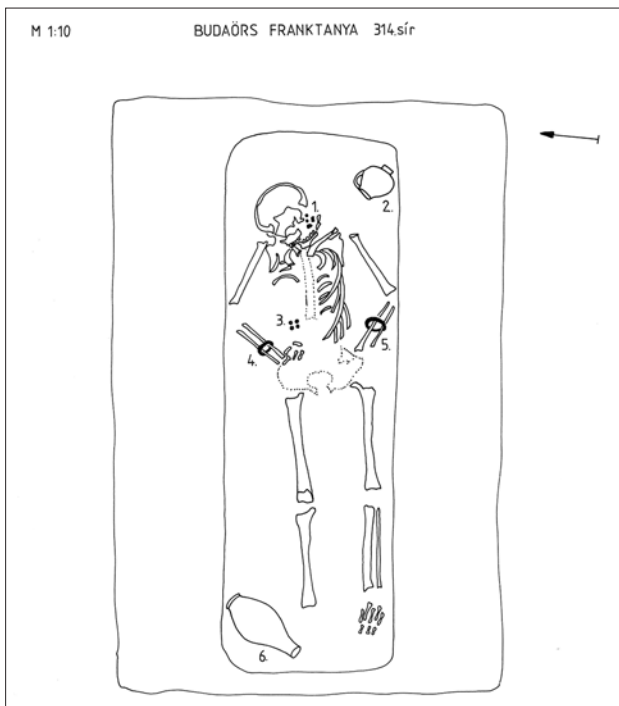
A másik éremmel keltezhető sírunk, a 327. dupla sír. Egy férfi és egy 10 év körüli gyerek volt benne, koporsóban (a sír két végében koporsószőgek). A férfi feje keleten, a gyerek a férfi bal lábánál fekszik, ellentétesen tájolva. A férfi nyakán torques, medencéjén, baloldalon Gordianus i.sz. 239-240-re keltezhető érme. A következő érem már a 3-4. század fordulójáról való a 272. sírból (294-305). A sírokba tett érmek mindenkor csak terminus post quem értékűek, tehát a fenti temetkezések valamikor a 222-240-es évek utánra keltezhetők. Az átmenetet a kora római sírokhoz a Septimius Severus éremmel keltezett 213. sír jelenti (i.sz. 193-198). Csak koporsóra utaló vasszőgek vannak benne, tehát mellékletek alapján nem tudjuk keltezni. Vagy a kora római csontvázas temetkezés végét, vagy a késő római csontvázas rítusra való áttérés első sírját jelenti. Területileg elég közel esik az 5. sírhoz, tájolása viszont ellentétes, K-Ny. A hasonló mellékletek alapján ehhez a 3. sz.-i sírcsoporthoz tartozhat a nyakában torquest viselő 268. gyereksír, a T-fibulával keltezhető 261. sír. A nők viselete már a késő római felélszerezett nőkre hasonlít.

A festett kerámia mellékletek alapján esetleg több, érem nélküli csontvázas sír is erre az időszakra, a 3. század közepére-második felére tehető temetőnkben, pl. 210 (faltenbecher, festett pohár), 219 (piros festett pohár, bronz csat, vaskés), 299 (piros festett korsó, vas- és bronzdarabok) sírok. Bár ez a keltezés nem mindig helytálló, néha mázas kerámiával együtt fordul elő festett edény, ld. 314. sír, festett bögre és korsó zöld mázpettyekkel és 4. sz. közepi éremmel.

Ha e fenti sírok elhelyezkedését nézzük a temetőn belül, megállapíthatjuk, hogy mindezek egy sírcsoporthoz tartoznak, a temető ÉNy-i szélén (5, 326, 268, 372, 213, 261. sír). Van tehát egy kis sírcsoportunk, ahova a 3. sz. elejétől a század végéig temetkeztek. Köztük még több üres, ill. bizonytalan korú sír is van, esetleg ezek közül is ide tartozhatott némelyik. Az üres sírok a 3. sz. második

Festett edények (IV. tárló, 9. tárgyak)

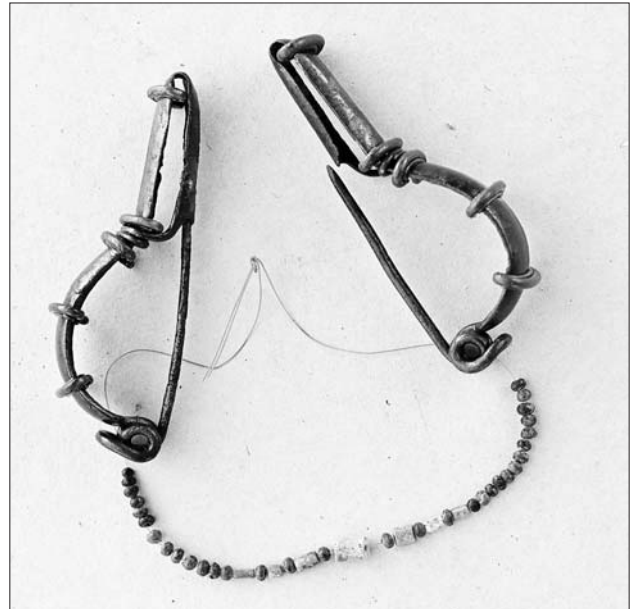

A 314. sír rajza

felére jellemző elszegényedést tükrözhetnék. Úgy tűnik ennek a 3. sz.-i sírcsoportnak a többsége koporsós temetkezés (327, 213, 256, 262, 268. sírok). A temetkezés itt elég laza, sírsorokat nem lehet elkülöníteni.

Aláhajtott lábú fibulája alapján valószínűleg 3. sz.-i a 163. sír is, melyet beleástak a 130. nagy árokba. Ellenfértés tájolása (É-D), csont tűtartója, vascsatos öve és fibulája idegen a római viselettől. É-ről idekerült idegen,

valószínűleg germán nő lehetett, aki beilleszkedett a római környezetbe, mint azt római gyöngysora s karperece is bizonyítja.

Aláhajtott lábú fibulapár (163. sír)

A 3.században tűnik fel a **szarkofág** temetkezés is. A szarkofágok eredetileg a felszínen, sírkert közepén álltak. Egy kőből faragták ki, belül fejpárnával. A korábbi típus egyszerű ládát utánzó forma. Később keleti hatásra háztető alakú fedéllel készült, sarok akrotérionokkal. Ilyen a budaörsi is. A budaörsi szarkofág felirata alapján a 210-es évek közepén készült. Eredeti helyét nem ismerjük. Temetőnkben már másodlagos helyzetben, földbe temetve találtuk meg. Még a római korban, a 4. század végén újra kirabolták, csak néhány csontdarab maradt benne. Ezek alapján 50–70 év közötti férfit temettek bele másodjára. Az első halottból, kinek neve a feliraton szerepelt, nem maradt semmi. A szarkofág teteje háztető alakú, előlapjának két oldalán álló s katonai jelvényeket tartó két alak a vexillarius és aquilifer.

A szarkofágba temetett elhunyt katonának csak a középső családneve (nomen) „Aurelius” maradt ránk töredékesen, a felirat első sorában. Fia, Aurelius Firmanus és felesége, Ulpia Firmilla, ill. unokája vagy unokaöccse Festus gondoskodtak testének hazaszállításáról Lauriacumból, ahol egy – Caracalla kori alamannok ellen viselt – hadjáratban vett részt, mint a *Legio II adiutrix* katonája.¹⁴ E katona családja is a budaörsi telepen lakott.

¹⁴ Részletesebben ld. Mráv Zs.–Ottományi K.: DE(I) FU(N)C(TUS) EXP(EDITIONE) GERM(ANICA) LAURI(ACO) MORTE SUA. Egy Caracalla alamann expeditiója során elhunyt katona szarkofágja Budaörsről. Specimina Nova XVIII, 2004. 49–98.

A szarkofág feltárás közben (283. sír)

A késő római, 4. századi temető sírjainak száma Budaörsön kb. 225 sír, mely a biztosan korhoz köthető síroknak több mint fele.¹⁵ Többségük a 4. századra keltezhető, a század elejétől egészen a végéig. Valentinianus 375-ös érmei nem jelentik a temető használatának pontos végét. Egészen a 4. század végéig temetkezettek ide, 5. századi mellékletek már nincsenek.

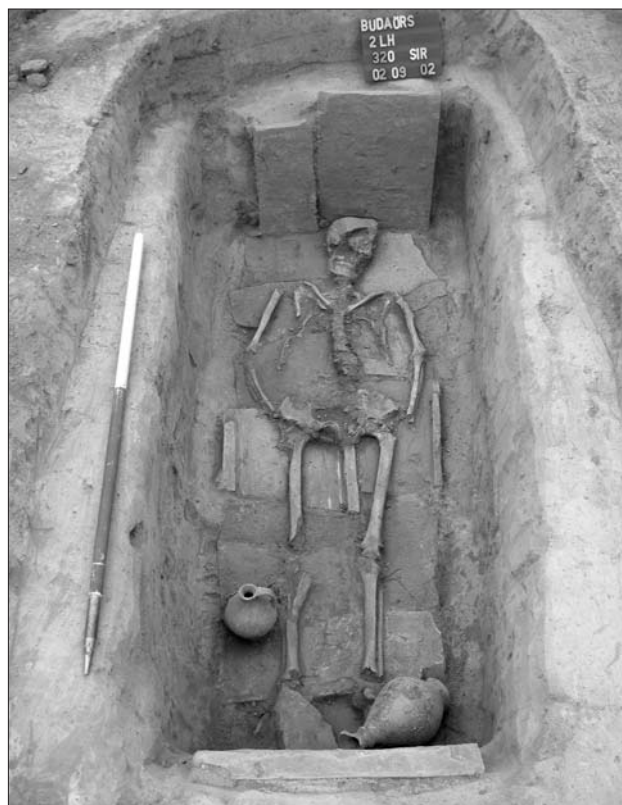

A 324. földsis

A késő római temetkezések tájolása többnyire pont elentétes a korai csontvázass sírokkal. Itt a halott fejét általában nyugatra tették. (kb. 65 db), majdnem ugyanennyi az ellenkezője, a K-Ny tájolás is. Nagyon sok a rabolt vagy üres sír, melyről csontváz hiányában csak annyit mondhatunk, hogy a sírgödör Ny-K, vagy K-Ny tájolású. A maradék néhány sír DK-ÉNy, É-D, D-É tájolású.

E késői időszakra több sírforma jellemző. Legegyeszerűbbek és leggyakoribbak a földsírok.

Jellegzetesen késő római a téglasír. Ezek lapos vagy háztető alakú fedéllel ellátott, tegulából épített ládák.

A 320. téglasír

Gyakori a kőlapokból épített kőládásír is, melyeket általában korábbi sztélékből, vagy sírkertek köveiből állították össze. A kőládásírok alját gyakran tegulákkal rakták ki, tetejére pedig egy kőlap került.

Legtöbb a földsis (122 db)¹⁶, melyekbe nyújtott helyzetben fektették bele a halottat. Oldaluk lehet padkás, gyakran tettek rá kőpakolást (47 db). A gazdagabbak temetkeztek a téglá- (25 db) és kőládásírokba (24 db). Ritka a teljesen téglából épített, háztető alakú vagy lapos téglafedéllel ellátott sír. Többségük részleges téglasír, pl. csak az alját rakták ki téglákkal, néha csak fejhez-lábhöz tettek 1-1 téglát stb. Érdekes változata a téglasírnak a kis tégladoz, melynek belseje többnyire rabolt, és csak üveg és kerámia maradványokat találunk benne. Csontváz soha nincs.

¹⁵ A sok üres, vagy melléklet nélküli sír korhoz kötése nehéz. Csak a tájolás vagy a környező sírok segítenek a kormeghatározásban.

¹⁶ Ez a szám nem végleges, hiszen az üres földsírok keltezése bizonytalan, lehet esetleg kora római vagy honfoglalás kori is.

A rekonstruált késő római téglasír a kiállításban

Sok tegulán jól láthatóak a korabeli állatlábnyomok és ujjakkal húzott vonalak

A 367. kőladásír

A sírba helyezett férfi csontváz és mellékletei

Rekonstruált kőladásír a kőtárban

A kőládásír is majdnem ugyanannyi, mint a téglasír. Aljukat gyakran téglával rakták ki. Többnyire nagy sztélékből, ill. faragott kövekből épült, néha viszont kisebb kövekből állt. Tetején kőlapok helyett lehet kőpakolás is.

A 241. (rabolt) kőládásír

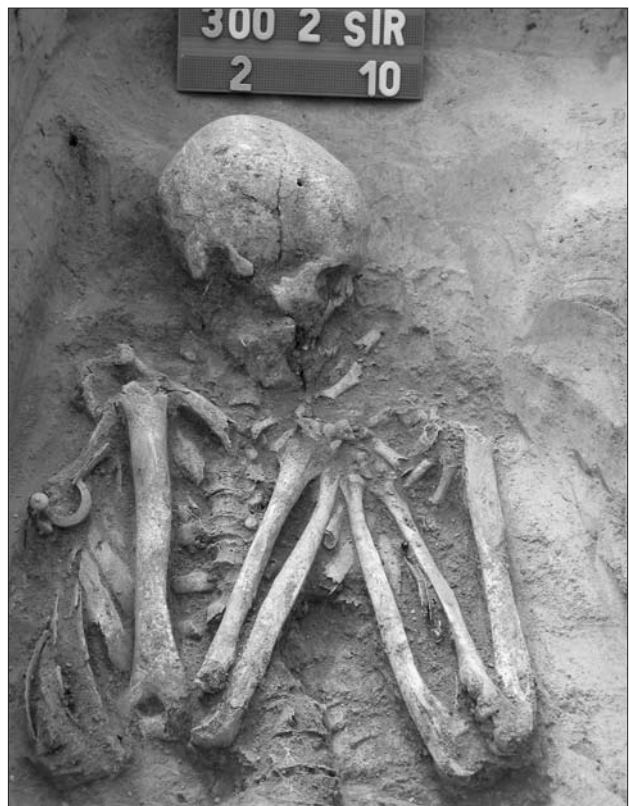
A 233. kőládásír, tégllákkal kirakva

Szarkofág mindössze 1 db van, a 283. sír. Kétszeresen is rabolt, a 4. sz.-i másodlagos temetkezést is feldúlták.

A temetőben helyenként szabályos sírsorok figyelhetők meg, pl. a DNy-i szélén három, K-Ny irányú, földsírokból álló sor, majd nagyobb szünet után a következő sorhoz tartozik a szarkofág.

A sírokban található tárgyak, ékszerek és egyéb mellékletek tükrözik a halott nemét, korát, gazdasági és társadalmi helyzetét, valamint az illető nép viseleti szokásait és a túlvilági élethez kapcsolódó hiedelemvilágát. A halottakat felöltöztetve, ékszerekkel, mindennapi használati eszközökkel, és a túlvilági utazáshoz szükséges étel és ital melléklettel ellátva helyezték a sírba.

Jellemző férfi melléklet a hagymafejes fibula, melylyel jobb vállukon a köpenyt tűzték össze. Méltóságjelvény volt. Tulajdonosa valami hivatalos funkciót – nem csak katonait – töltött be. Mérete a 4. század folyamán egyre nagyobb lesz és díszítése is változik (pontkörös díszítés, peltamotívumok, áttört díszítés stb.). 16 sírban volt hagymafejes fibula. Két esetben bal vállon, de az összes többinél a jobb vállon viselték. A 2. és 165. sír fibulája a lábnál volt, nem a viseletnek megfelelő helyen.

Hagymafejes fibula a 300. sírban

A derekukon a férfiak bronzcsatos, veretes övet hordtak. 33 sírból ismerünk bronz és vascsatokat, szív alakú, propeller alakú, vagy egyszerű kerek, és téglalap alakú veretekkel együtt. 9 esetben hagymafejes fibulá-

val, két esetben gyűrűvel együtt került elő. Kisebb tarsolyzó csat csak a 166. sírban volt mellette. Ugyanitt érmek is keltezték a 4. sz. közepére.

Gyűrűt nemcsak nő viselhetett. Férfi sírokban pecsétygyűrű szokott lenni.

A 371. sír hagymafejes fibulája

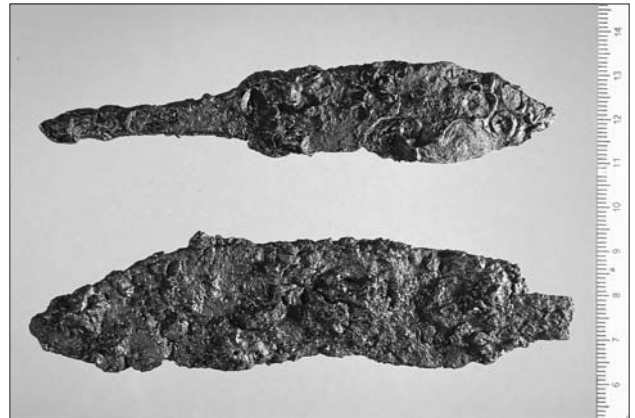
A 371. sír övveretei

Csatok a késő római sírokból (IV. tárló 24. tárgyak)

Az eszközmelléklet ritka. Használati tárgyként a kés a leggyakoribb. Általában a lábnál került elő. Valószínűleg az övről lógott le, talán egy bőrszíjon. Egy eset-

ben volt a mellkas alatt (talán leszúrták?), s egyszer a sír végében ládika maradványok között.

Vaskések (354., 361. sír)

Hegyes vaseszköz, fenőkő, csontár és orsógomb is került néha a halottak mellé. Két női sírban a térdnél találtak lapos, szögletesre kialakított élű kőlapokat. Ezek vagy fenőkövek, vagy a festék eldörzsölésére szolgáló kőlapok voltak. Utóbbi funkciót támasztja alá, hogy mindkettőt nő mellé tették. (185, 415, ugyanilyen volt a kora római 68. sírban). A két orsógomb is a női sírok térdénél volt. Esetleg egy tarsoly lógott le a vászonövekről, aminek nem maradt nyoma a sírokban.

Kőlap és csontár (IV. tárló 15-16. tárgyak)

A nőket felékszerezve tették a sírba. Nyakukban gyöngysor, karjukon karperec, néha gyűrű. Karperecből mind a két karon viseltek általában egyet. Ha több volt, a jobb karon mindig csak egyet, pl. kígyófejes karperecet, a bal karon viszont 2-3 darabot is hordhattak. Leggyakoribb a bronz karperec, ami lehet tömör bronz, sima lemezből készült vagy sodort karperec, esetleg kígyófejes. A csont és vas karpereceket csak a bal karon találjuk. Egy esetben üvegpasztából is készült karkötő.

A fülbevaló ritkább, mindössze 7 esetben került elő. Lehetett sima, egyszerű bronz karika vagy csüngős zöld

üvegpasztával díszített típus. Egyedülálló az 5. sír (3.sz.-i) lemezes fülbevalója. Nagyon változatos színű és alakú gyöngyöket helyeztek a női és gyereksírokba (üvegpaszta, karneol, bronz). Közülük érdemes kiemelni az amfóra alakú arany gyöngyöket. A gyöngyöket általában a viseletnek megfelelő helyen, a nyaknál találjuk, néha bronz nyaklánc kapoccsal együtt. Az egyik nőnek nyakperce volt, lunulával.

A 415. sír mellékletei

A római nők hajukba díszes hajtűket, a század vége felé csontfésűket tűztek. Két csontfésűnk van, egyik sem a viseletnek megfelelő helyen, hanem a lábnál.¹⁷ A 206. sír fésűje gyöngyökkel és vastűvel együtt, talán egy kis tarsolyban, vagy veret nélküli faládikában volt a halott lábánál. Biztosan ládika volt a 230. sír férfi halottjának lábánál is, benne övcsat, verettel és csengővel.

A gyűrűt általában bal kézen hordták. Gyakori, hogy két gyűrűt viseltek egyszerre, ebből az egyik sima bronz karika, a másik pecsétgyűrű. Nők és férfiak egyaránt hordhatták. Ezüst csak egy db van, ezt női tulajdonosa, a többiektől eltérően a jobb kezén viselte.

¹⁷ A csontfésű nem szokásos római női viselet. A 255. sír ívelt hátú, germán típusú csontfésűje két láb között került elő. Talán az övről lógott le egy bőrszíj. Valószínű, hogy egy ide házasodott barbár származású nő temettek ebbe a sírba.

Karperecek a 227. sírban

Sodort bronz karperec (314. sír)

Női ékszerek a 242. sírből (IV. tárló 7. tárgyak)

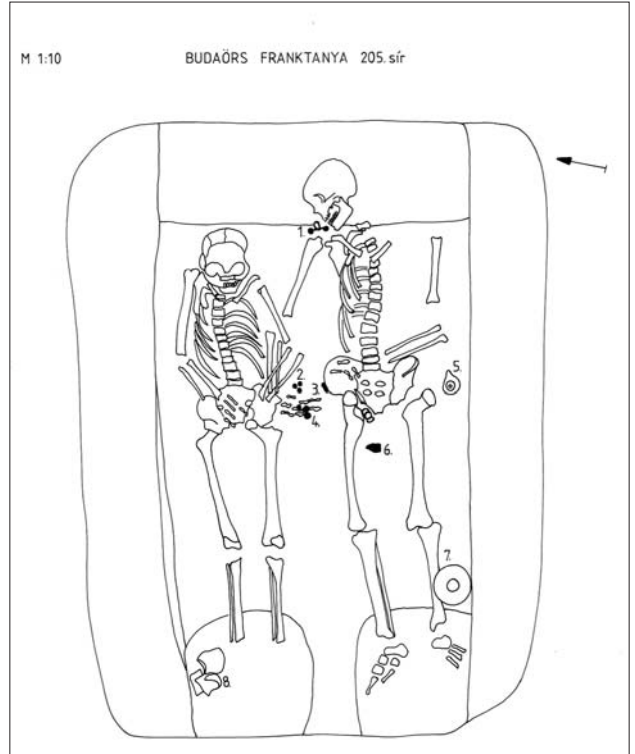
Arany gyöngyök (IV. tárló 4. tárgy)

Torques lunulával (IV. tárló 8. tárgy)

Házaspár a 205. sírban

A 205. sír rajza

Érdekesek a kettős temetkezések. Többnyire házaspárok, néha kéz a kézben. Vagy pedig szülő a gyerekével (anya újszülöttel, apa a fiával stb.).

Vannak üres kis sírok csontváz nélkül, ahol csak mellékleteket találunk. Jelképes sírok, vagy csecsemők, ahol a csontok felszívódtak.

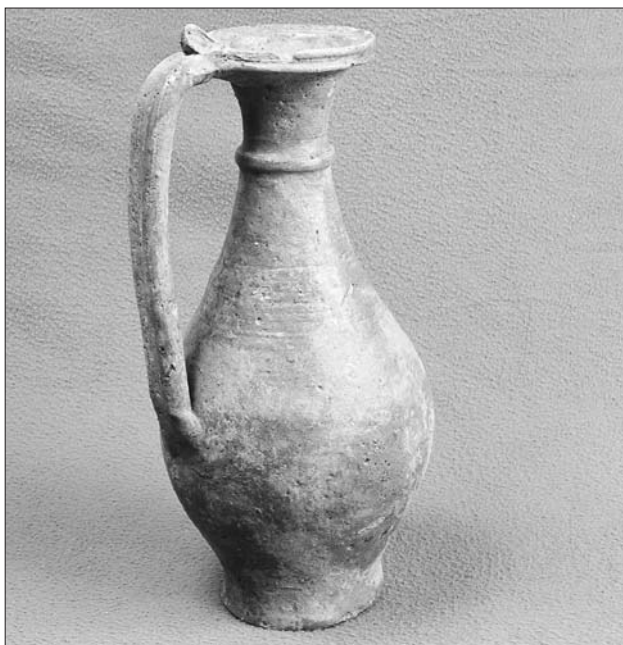
Pénzt a kezükbe, néha a szájukba vagy az övön hordott tarsolyba tettek. Az érmek a 3. századiak kivételével, i.sz. 305-el kezdődnek. Nagy részük a 4. sz. középső harmadára (335–354) tehető, és Valens, ill. Gratianus 375-ig tartó érmeivel zárul. 24 sírban volt érme, általában csak 1-2 db, két esetben 6-7 db.

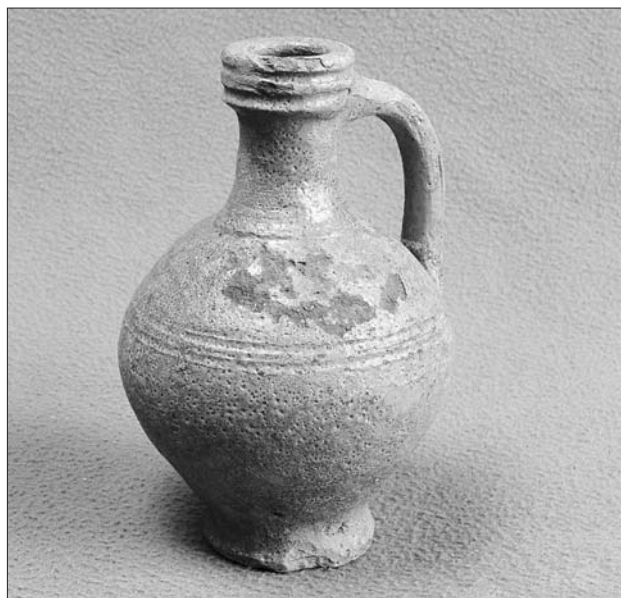
4. századi érmek előlapja

4. századi érme hátlapja

Mázás korsó (IV. tárló 35. tárgy)

Kicsi mázas korsó (IV. tárló, 36. tárgy)

Késő római edények (382. sír)

Leggyakoribb a bronz ékszer. A gazdagabbak nemesfém-ből készült ékszereket hordtak. A szegények gyakran utánozták csontból a fém ékszereket. A század végi elszegényedést, ill. a keresztény vallás elterjedését tükrözi az egyre több melléklet nélküli sír.

A halottak lábához korsókban, üvegedényekben étel-ital mellékletet helyeztek. Jellegzetes késő római edények a korábbi üveg, ill. fémedényeket utánzó zöldmázás korsók, melyeket a 4. század második felére keltezhetünk. Gyakorikak még a szürke lóherelevél alakú kiöntős korsók, simított felületű korsók s bögrék, behúzott peremű tálak, s a kis szürke füles bögrék. Általában csak egy edény tesznek a sírba, ami főleg korsó, feleannyi esetben bögre, s csak egy-két db a tál, pohár vagy fazék. Néha korsó-bögre együtttest találunk, ehhez két esetben tálalt is tettek. A 4. sz.-i sírokban – ellentétben a kora római temetkezéssel – az esetek 90%-ában az edények a lábánál helyezkednek el. Fejnél ritkán.

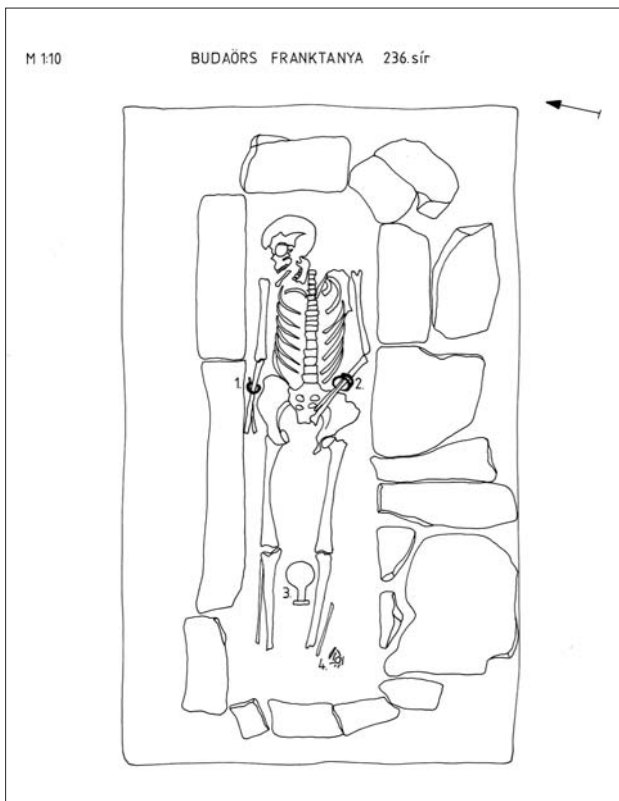
Késő római üvegpoharak (IV. tárló 32-33. tárgyak)

A gazdagabb sírokban a kerámia korsó mellé gyakran tettek üvegpoharat. Üvegek csak a kőláda, illetve téglasírokba, dupla sírokba vagy a nagyon gazdag mellékletű

földsírokba kerülnek. Ritkán maradtak meg épen. Kedvelt formáik: hosszú nyakú, gömbhasú üvegpalackok, „szoptatók” üvegek, tojás alakú és kúpos aljú poharak. Ha egynél többet tesznek a sírba, az palack és pohár együttese lesz. Érdekes a két mellkason lévő kerek üveglap, talán lélektükör. Mind a kettő mellett volt más üveg-edény is (üvegpalack ill. pohár).

Késő római „szoptatók” üveg, illatszeres fiolák (IV. tárló 27-28. és 34. tárgyak)

A 236. sír rajza, lábánál van az üvegpalack

Miután a kőláda és téglasírok nagy része rabolt volt, üvegeink többsége a sírföldben vagy a kőláda egyik sarkába téve került elő. Ha meg lehetett állapítani a helyét, az egy kivételtől eltekintve a halott lábánál volt.

Keresztény temetkezések lehetnek esetleg a melléklet nélküli sírok, számuk a század vége felé egyre nő a pannoniai temetőkből. Budaörsön is elég sok ilyen volt.¹⁸ A keresztényeket halotti lepelbe takarva tették a sírba s ilyenkor vagy nem kaptak egyáltalán mellékletet, vagy a tárgyakat nem a viseletnek megfelelő helyre tették. (A rangot jelző ékszer mégis betették a sírba, de máshová, pl. a lábhoz.). Több budaörsi sírban találtuk a lábánál a hagymafejes fibulát és bronzcsatot. Egyik ilyen sírnak a csatján „Bellerophón” ábrázolást láthatunk. (lovas alak hátul lobogó köpenyben, a ló alatt egy kutya fut).¹⁹ Mellette Valens-érem (i.sz. 364–367).

Csat „Bellerophón” ábrázolással és hagymafejes fibula a 2. sírből (IV. tárló 2. tárgyak)

Előfordul, hogy a lábhoz tett csat és övveret mellett ládika is volt (esetleg beletették a csatot). Nőknél is találunk a lábánál gyöngyöt, fésűt, gyűrűt stb.

A késő római sírok többségét, főleg a gazdag kőláda- és téglasírokat még a római kor végén kirabolták. A temető összes bolygatott sírja (130 db) közül kb. 100 db késő római volt, ez a 4. sz.-i síroknak majdnem a fele. A kőláda- és téglasíroknál ez az arány még jobban megnő, pl. a 24 kőládasírból 18 rabolt. A rablás ezeknél még akkor történt, mikor emlékeztek rá, hol vannak a gazdagabb halottak eltemetve.

E korabeli rablásoknál csak egy-két kő, ill. téglá hiányzik a sírből, ahol kirabolták, pl. a szarkofágon ütöttek egy lyukat – sajnos pont a halott nevével – s itt vették ki a tárgyakat. A bolygatás másik módja az után-

¹⁸ A 4. század végére egyre általánosabbá váló elszegényedést is tükrözik ezek a melléklet nélküli sírok.

¹⁹ A „Bellerophón” ábrázolás Pannoniában a 4. században terjedt el. Sírunkhoz egy 4. sz. közepi, miénknél kicsivel korábbi analógiát Aquincumban találunk. Ld. Parragi Gy.: A Bogdáni úton feltárt római temető, BpR XX (1963) 315.18. sír (9. kép). További analógiákat a késő római ládikavereteken láthatunk. Pl. Dunapentele Öreghegy (a ládika mellett 27 db II. Constantinus-érem. Ld. Inetercsa. II. fig. 59, 69.

temetkezés, mely a kőládásíroknál a leggyakoribb. A korábbi halottat egy sarokban összerakják, s újra betemetkeznek a sírba. De előfordul, hogy fölé teszik az újabb holttestet, közte egy vékony földréteggel. A földsíroknál figyelhető meg, hogy egy későbbi sírral átvágják a korábbi, gyakran derékszögben. A 4. századon belül inkább a század második felére – végére tehetők ezek a sírrablások és utántemetkezések.

Budaörs területéről máshonnan is ismerünk szórványosan római emlékeket. Egyrészt oltárköveket, másrészt egy-egy sírt. A Szőlőhegyen állhatott egy Mithras szentély, melyet Marcus Aurelius Fronto és Marcus Aurelius Frontinianus, a *legio II. Adiutrix* katonái építettek a 3. század elején. Silvanusnak is szenteltek oltárt Budaörsön.²⁰

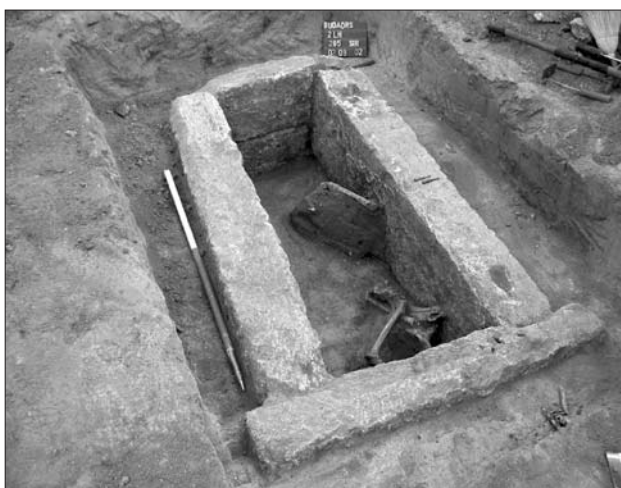
Hamvasztásos sír a Hungarofruct hűtőházának építéskor került elő, mely a mi temetőnk keleti folytatása lehet. Késő római sírok pedig a Rózsa és Nárcisz utcában voltak. Telepnyom kevés van. Területünkől délre a Kamaraerdei törzsgyümölcsös területén, illetve a Csiki szőlőkben volt még egy-egy kisebb római kori telep.²¹

Téglassírok kibontás közben, befalazott sarkötödék

Téglassír a csontváz felszedése után

Feldúlt kőládásír (285. sír)

A IV. tárló

A csat ábrázolása

²⁰ MRT 7. kötet, 5/ismeretlen lelőhely.

²¹ MRT 7. kötet, 5/3, 5/9, 12. lh.

V. fejezet

Mráv Zsolt

Kocsival a túlvilágra. Kocsit tartalmazó temetkezések a budaörsi római település temetőjében

Míg D-Pannonia nehéz harcok árán, addig Pannonia provinciának Magyarország területére eső É-i fele a Kr.u. (i.sz.) 1. század első felében, békés úton került római függőség, majd fennhatóság alá. A római hódítást követően a meghódított őslakos törzsek közösségeit közigazgatási egységekbe – *civitasokba* – szervezték és kezdetben katonai felügyelet alatt tartották. A provincia békéjének és biztonságának megteremtését követően e *civitasok* katonai ellenőrzése formálissá vált, és az irányítást kezdték átadni a törzsek korábbi vezető rétegének. Elsősorban azoknak a Róma-párti törzsi előkelőknek, akik kellő vagyonnal rendelkeztek, és Róma ügyei iránt határozottság és odaadás tekintetében a leghűségesebbnek bizonyultak. Ezek a kiválasztott előkelők – *princepsok* – lojalitásukkal ösztönző példát mutatva népük számára, megtarthatták közösségükön belüli vezető szerepüket, központi támogatásuknak és betöltött tisztségeiknek köszönhetően vagyonukat is tovább gyarapíthatták. A császár kegyéből egyedi és szigorú elbírálás alapján még a római polgárjogot is megkaphatták. Ez a privilegizált és központi támogatással megnyert gazdag törzsi arisztokrácia megismerte a római életforma kényelmét, külsőségeiben pedig átvette a római szokásokat, viseletet és a luxus igényét. Ezáltal pedig – tudtukkal vagy tudtuk nélkül – eszközeivé és kiszolgálóivá váltak a római birodalmi politikának.

A Magyarország területén élt kelta törzsek közül a római korban az ÉK-pannoniai *eraviscusok* játszották a legfontosabb szerepet. Domitianus császár Duna-vidéki háborúi (Kr.u. 89–92/93) előtt az *eraviscusok* még nem élveztek megkülönböztetett bánásmódot, törzsi központjuknak, Aquincumnak közelében csak egy, majd két lovas segédcsoport állomásozott. A törzs alárendelt szerepe miatt ebből az időszakból még hiányoznak a vezető réteghez köthető gazdag temetkezések is. Az életfeltételek csak a Kr.u. 1. század végén változtak meg radikálisan, egyidőben az aquincumi legiótábor felépülésével (Kr.u. 89) majd a település helytartói székhellyé válásával (Kr.u. 103–106). Ettől kezdve a törzs és annak arisztokráciája egyre fontosabbá és központilag támogatottá vált. Előkelők – mint például M. Cocceius Florus, Matumarus fia – polgárjogot kapnak, színtelen római nevet viseltek, és olyannyira meggazdagodnak, hogy életmódjukat és temetkezéseiket a Kr.u. 2. században már a pazarló luxus jellemzi. Romanizációjuk bizonyítékeként

síremlékeik kőből készülnek és római módra díszítettek, latinul írt sírfelirataik pedig a latin nyelv mindennapi használatáról tanúskodnak. Aquincum Hadrianus császár által alapított municipiumának vezető rétegét kezdetben ugyancsak az *eraviscusok* előkelői alkották. Megkülönböztetett szerepüknek köszönhetően törzsi identitásukat is sokáig erős maradt.

Annak ellenére, hogy a kelta *eraviscus* törzs előkelői a Kr.u. 1-2. században életmódjukban gyorsan romanizálódtak erősen őrizték hagyományaikat és ragaszkodtak ősi túlvilágképzeteik egyes vonásaihoz. A kelták a túlvilágot a föld egy távoli vidékén (az írek egy távoli szigetén) képelték el, ahová hosszú út vezetett és ahonnan már nincs visszatérés. Az elhunyt hozzátartozó hitük szerint tehát nem halt meg, hanem csak elutazott, hosszú útra indult, amelynek végén a túlvilági lét örök boldogsága várta. A túlvilági utazásra utaló jeleket a Kr.u. 1. század végétől számos – Lajta-vidéken és ÉK-Pannoniában, a *boius* és az *eraviscus* törzs területén – előkerült bennszülött síremléken ábrázolták. Ezek többsége sírsztéléken látható, de előfordulnak nagyméretű sírépítményekhez (*aediculae*) tartozó kőtáblákon is. Az eddig előkerült több mint 70 domborművön az elhunytat utasként jelenítették meg, ritkán két-, gyakrabban négykerekű kocsin ülve, sokszor a kocsi előtt vezetett hátsólovával és kedvenc vadászkutyájával együtt. Ezek a reliefek azonban nem közvetlenül az ismeretlen túlvilági utazást, hanem az elhunytak és családjának egy hétköznapi utazását ábrázolták. Ez a mindennapi életből vett jelenet csak átvitt értelemben utalt az elhunyt túlvilági útjára. Az említett domborművek a család társadalmi pozícióját is mutatták, hiszen a császárkorban reprezentációs szerepe volt annak, hogy ki, milyen kocsival és hány szolgálival, kísérelével indult útnak. A reliefek másik csoportján utas nélküli kocsikat látunk, amelyek csak a túlvilági utazás kellékét, a római utazókocsit ábrázolták.

A legtehetősebb családok azonban nem elégedtek meg a halotti utazás pusztá képi megjelenítésével, hanem a Kr.u. 2. sz.-tól az elhunyt hozzátartozójuk sírjába elhelyezték a túlvilági utazáshoz szükséges utazókocsit is, az azt húzó felszerszámozott lovakkal és járommal együtt. A sírok meglepően fényűző temetkezési szokásról tanúskodnak. A római kocsikat bronzszobrokkal és vertekkel díszítették, a gazdag sírmellékletek

Kétkerekű római utazókocsi (essedum) ábrázolása egy sírpítványhoz tartozó domborművön, Tökről. Hasonló kocsi helyeztek a budaörsi temető 126. sírjába

között Itáliából, a Rajna-vidékről és keletről származó drága importtárgyakat találunk, amelyek a kor luxuscikkeinek számítottak.

Pannoniából eddig közel 30 lelőhelyről ismerünk kocsit tartalmazó római kori temetkezéseket, amelyek néhány D-pannoniai kivételtől (Kozármisleny, Petrovina, Poljanec) eltekintve, az eraviscusok törzsi területén és annak közvetlen szomszédságában, ÉK-Pannoniában csoportosultak, ugyanott, ahol a halotti utazásra utaló őslakos síremlékek is elterjedtek. Magyarország területén az ismert kocsisírok leleteinek többsége a 19. század végén és a 20. század elején, különböző földmunkák során került elő, és jutott adományozás vagy vásárlás útján, sokszor hiányosan a múzeumok gyűjteményeibe. Régészeti megfigyelésekre és hitelesítő ásatásokra csak a legkritikább esetekben volt mód, ezért a temetés rítusáról, a leletek összefüggéseiről szinte semmit sem tudunk. Csak az utóbbi évtizedekben sikerült nagy szerencséivel néhány kocsit tartalmazó római kori sírt régészeti módszerekkel feltárni (1969-ben Kozármisleny; 1973–1975-ben Inota 2. halom; 1999-ben Budakeszi). Ezek a sírok azonban véletlen megtalálásukkor kisebb-nagyobb bolygatást szenvedtek. Különösen nagy tudományos jelentőséggel bírnak ezért a budaörsi római kori település temetőjében feltárt kocsit tartalmazó temetkezések, amelyek gödrei eddig egyedülálló módon épségben vészték át a viharos évszázadokat és mindenféle bolygatás, sérülés nélkül kerültek

elő. Nemcsak egyetlen sír volt ilyen szerencsés, hanem a temetőben közel egy csoportban rögtön négy ilyen, ritkán előforduló temetkezést találtunk. E régészeti feltárt sírok segítségével rajzolhatunk pontosabb képet erről, a Pannoniában főleg a római kori eraviscus törzsi arisztokráciához köthető sajátos és fényűző temetkezési szokásról.

A legkorábbi kocsisírok közvetlen előzmények nélkül tűnnek fel Pannoniában a Kr.u. 2. század első felében. E korai csoporthoz tartoznak a budaörsi kocsitemetkezések is, amelyeket egy budaörsi római településen lakó vagyonos, de sírmellékleteik és a kocsik egyszerűbb díszítése alapján nem túlságosan gazdag romanizálódott őslakos családhoz köthetünk. Ezt mutatja a kocsikat tartalmazó gödörök egymáshoz közeli fekvése, egy csoportban való előkerülése. A budaörsi kocsisírokra jellemző, hogy a kocsik és a lovak mellett más mellékleteket nem tettek a gödörkbe. Kivételt képez a 126. sír, amelyből az eltemetett kocsi mellett fegyverek, lándzsa, kard és egy pajzs fém tartozékai (vas pajzsfogó, bronz pajzsdudor) is előkerültek. Ezek a fegyverek a törzsi előkelők legkedveltebb szórakozásának, a vadászatnak a kellékei voltak. Az elhunyt előkelőket síremlékeiken gyakran vadászat közben ábrázolták, amint Pannonia vadban különösen gazdag erdeiben kedvenc háttal vadul vágatva vadászkuttyájukkal nyulat, vadkant vagy szarvast űznek. Egy sírtáblán a vadászó előkelő lovát ugratva dőfésre emeli lándzsáját, miközben két kuttyája megpróbálja földre teríteni a zsákmányul kinézett vadkant. A vadászjelenekek szepulchrális jelentéssel bírnak, hiszen az elhunyt a túlvilág „örök vadászmezőin” is folytatni kívánta e számára oly kedves időtöltést. A vadászat férfias szenvedélye magyarázza, hogy az őslakos előkelők sírjaiban – köztük a budaörsi 126. sírban – a túlvilági élethez nélkülözhetetlen, személyes tárgyai között elhelyezték az elhunyt vadászfegyvereit, lándzsáját, pajzsát, törét és kardját. A budaörsi sír egyik értékes lelete az a bronzlemezből készült díszes pajzsdudor, amelyet – nem véletlenül – a vadászat istennőjének, a homlokán holdsarlót viselő Dianának arcképével díszítettek.

A sírokba a fegyverek mellé, vagy éppen külön sírgödörbe gyakran elhelyezték az elhunyt temetkezési szertartás során leölt gazdagon felszerszámozott háttallovát és díszes nyakörvvel vadászkuttyáját is. Így történt ez egykor a budaörsi temetőben is, amelynek egyik gödörében (117. sír) két felszerszámozott háttallovát és egy kutya csontváza fektet. A drága háttallovát és a jól kiképzett vadászkuttya nagy értéket képviselt, és ugyanúgy tulajdonosuk státuszszimbólumának számított, mint kocsija és fegyverei.

A sírok legjelentősebb mellékletei azonban maguk a szobrokkal és bronzveretekkel gazdagon díszített római utazókocsik voltak. Az eltemetett négykerekű kocsik azonos típusa és eltemetésük hasonló módja a költséges

temetkezési szokás rövid, mindössze néhány generáción keresztül kimutatható ápolását bizonyítják. E rövid idő alatt a kocsik eltemetési módja változatlan maradt. A mély és sokszor nagy méretű gödrök kiásása után azok aljára először a temetkezési szertartás során lándzsával leölt, felszerszámozott kocsihúzó lovakat helyezték el nagy gonddal. Bordáik között még ott feküdtek azok a lándzsahegyek, amelyekkel sírba döntötték őket. Nyakukon vagy mellettük sokszor a befogásukra használt, ólomlemezekkel borított, bronzveretes fajármot is elhelyezték, hogy haláluk után az életre kelt lovak már a kocsi elé befogva, ismét útra készen álljanak.

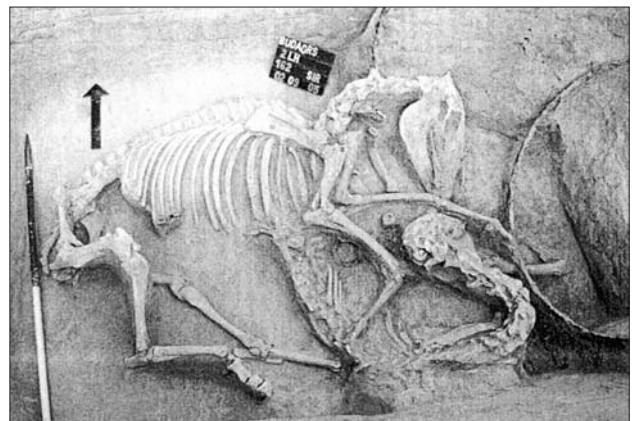

A 126. sír feltárás közben, a Dianát ábrázoló pajzsdudorral

A lovak tetemére borították az utazókocsikat, amelyeket a gödör méretéhez alkalmazkodva mindig elemekre bontottak, vagy szétszedtek. Mindegyik kocsi tengelyéről leemelték, és külön helyezték a gödörbe a vasabronccsal és agykarikákkal megerősített, küllős kerekeket. A 126. sírban talált könnyű építésű kétkerekű kocsit a felkötött kocsiszekrényvel együtt fejjel lefelé borították a sírgödörbe. Az ülés támláit eltávolították róla, hogy a kocsi elférjen a számára ásott gödörben. A 162. sír négykerekű kocsiját azonban alkotóelemeire szedték. A tengelyvégeket lefűrészelték, de a külön elhelyezett első tengely, a fejjel lefelé megtalált hátsó tengely a nyújtóval,

A restaurált, Dianát ábrázoló pajzsdudor

A 162. sír kocsija alatt feltárt lócsontvázak, a járom vereteivel

A 162. sírban feltárt négykerekű utazókocsi alkatrészei a sírgödörben

a kocsiszekrény és a háttámlás ülés vasalásai és bronz díszítményei eredeti összefüggéseikben őrződtek meg. Ennek a szerencsés körülménynek köszönhetően el lehetett készíteni mind a kétkerekű, mind a kiállításon látható négykerekű kocsi hiteles rekonstrukcióját.

A kétkerekű kocsit szobrokkal és bronzlemezekkel gazdagon díszítették. Szekrényét hátul bronz sas- és tengerikígyó-fejben végződő fa támasztékok, lőcsők segítségével, kötelekkel felfüggesztették, harmadik ponton pedig a fenékdieszka elejét a kocsirúdhoz kötötték és/vagy egy szeggel biztosították. A kocsiszekrény ezáltal nem volt rögzítve, hanem a rázkódás tompítása céljából viszonylag szabadon mozoghatott.

Sast és tengeri kígyót ábrázoló bronz lőcsveret. Ezen függött a 126. sír kétkerekű kocsijának a szekrénye (VI. tárló, 1. tárgy)

Az egy csapszeg mentén elforgatható első tengelyű négykerekű kocsinak a szekrénye rögzített volt, amelyre egy leszedhető, bőrral borított kar- és háttámlával ellátott ülést szereltek. A kocsiszekrény ugyancsak bőrral bevont oldalrészait különböző méretű bronz díszszegyek és korongok, illetve vasalások díszítették. A kocsik legdíszesebb nézete mégis a hátsó oldala volt. A hátsó zsámoly hátsó felületére öntött, majd esztergált bronzkorongokat, oszlopokat és középre Bacchus bronzszobrát erősítették fel. A két oszlop között álló, repkénykoszorús istenség jobbáiban szőlőfürtöt tart, baljában pedig egy edényből bort folyat. Az eraviscus kocsisírokban talált római utazókocsik szobrászati díszítései kivétel nélkül a bacchikus mitológiai körből származnak, amely nem lehet véletlen egybeesés. A budaörsi kocsikon egy kivétellel valamilyen formában megjelent vagy az istenség, vagy vidám kíséretébe tartozó alakok valamelyike. A 126. sír kocsiján a gyermek Bacchus pufók arcával, a 125. sír járomveretén a Bacchus által megszelídített nősténytigrissel, és Bacchus gyermek-

kori nevelőjével, az élet igazságait tanító, kopasz Silénossal találkozunk.

A Bacchus által megszelídített nősténytigrist és Bacchus gyermekkori nevelőjét Silénost ábrázoló bronz járomveret (IV. tárló 2. tárgy)

A 125. kocsisír bronz díszei (VI. tárló 4-5. és 7. tárgyak)

A 125. kocsisír bronz díszei (VI. tárló 6. és 8-10. tárgyak)

A budaörsi kocsisírok fontos adatokkal szolgáltak a Pannoniában gyártott kocsitípusokról is. A 124. és a 125. sírban előkerült, hiányos kocsileletek minden részletükben megegyeznek a fentebb ismertetett 162. sír négykerekű kocsijával. Bizonyos tehát, hogy a kocsikat nem sokkal egymást követően azonos kocsigyártó műhelyben készítették. Ugyancsak e műhely termé-

keinek sorába tartozik a Fejér-megyei Kálozon feltárt, Kr.u. 2. század első felére keltezhető sír utazókocsija is.

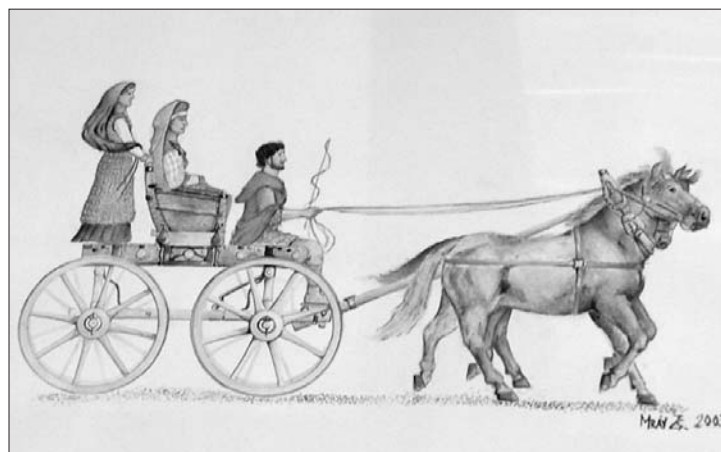
A budaörsi vicus temetőjében feltárt négy kocsit tartalmazó gödör felveti a halottak nélkül talált kocsisírok értelmezésének egy másik lehetőségét. Az egy csoportban előkerült kocsikat tartalmazó három gödör és a 117. sz. lósír szomszédságában ugyanis mindössze egyetlen, gazdag kerámia melléklettel eltemetett halott csontváza feküdt. A 162. sír kocsit tartalmazó gödrét pedig a vele megközelítőleg egykorú síroktól távolabb, teljesen elkülönítve ásták. Ma még nem dönthető el teljes bizonyossággal, hogy ezekben az esetekben az elhunyt sírja nyom nélkül elpusztult vagy – a thrákiai halmokhoz hasonlóan – távolabb ásták az elhunytat tartalmazó sírgödörtől. Azt a lehetőséget sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az említett kocsikhoz nem tartozott halott. Amennyiben ez bizonyossá válik, akkor ezeket a temető területén ásott gödröket ugyanolyan alvilági isteneknek szánt chtonikus áldozatként kell magyaráznunk, mint a Galliából ismert két kocsit és egyéb mellékleteket, de halottat nem tartalmazó császárkori áldozati gödröket (Saintes, La Bussière-Étable).

A kocsisírok leletei alapján az eraviscus arisztokrácia császárkori túlvilághitét a következőképpen rekonstruálhatjuk: Bizonyos, hogy a kelták, s így az eraviscus arisztokraták hittek a halál utáni létben, amely szerint a halott testi valóságában folytatja életét a túlvilágon. Kedves használati tárgyaira tehát szüksége van ott is, ezért azokat épen helyezik a sírba. A túlvilágon nemcsak a halott, hanem a temetkezési szertartás során leölt lovak és kutyák is életre kelnek. A szétszedett, vagy hiányosan sírba tett kocsik alkatrészei pedig újra összeállnak, és ismét használhatók lesznek.

A kocsik sírbahelyezésének szokása arra utal, hogy a túlvilági utazás hite az őslakosság körében továbbélt a római korban is. Amennyiben elfogadjuk a kocsik túlvilági utazással kapcsolatos szerepét (t.i. az elhunyt a sírből elutazott), akkor a túlvilági élet színterét bizonyosan

nem, vagy legalább is véglegesen nem a sírban képzeltek el, hanem a kelta hitvilágnak megfelelően e földnek egy nagyon távoli pontján. Ezzel magyarázható az a tény is, hogy a kocsisírokból – a korai sírok kivételével – hiányoznak vagy nem jellemzőek az étel- és italmelléklet adással kapcsolatos tárgyak, amelyek szoros kapcsolatban vannak a halott sírjában „élő holttestként” való továbbélésének képzetével. Ez azt is jelenti, hogy a halott a túlvilágon hozzájut a szükséges ételhez és italhoz. A kocsisírok mellékletei között inkább a mindennapi élet egyéb örömeivel kapcsolatos mellékletek dominálnak, amelyek egy határozottan pozitív túlvilágszemléletet tükröznek. A más kocsisírokból ismert fürdőkészletek és a mindennapi tisztálkodás eszközei a fürdőzés, a vadászfegyverek pedig a vadászat örömeinek a kellékei, amelyekben az elhunytnak a túlvilágon hitük szerint része lesz. Mindez a kelta túlvilághit egyik helyszínét idézi, amely a halottak országát elysiumi tájként képzelte el, ahol a férfiak és a nők szüntelen boldogságban élnek, az erdők vadban gazdagok, és örök aranykor uralkodik. Ez a túlvilágkép Lucanus szerint éppen ellentéte a klasszikus alvilágnak. Ez az a pont tehát, ahol a kelták egyik túlvilágképe találkozott a bacchikus misztériumok aranykort idéző, örök boldogságot kínáló túlvilágával. Az őslakosságnak ez a felismerése magyarázhatja, hogy a nem kelta eredetű bacchikus megváltás-tanok miért vertek gyorsan és mélyen gyökeret a helyi, bennszülött származású előkelők körében.

A budaörsi sírok alapján tudjuk, hogy Pannoniában már a Kr.u. 2. század első felében olyan kocsikat helyeztek a sírokba, amelyeket szándékosan bacchikus körből vett alakokkal díszítettek. Az elhunytak tehát még életükben bacchikus díszítésű kocsikat tartottak, amelyekkel haláluk után a túlvilágra vezető utat kívánták megtenni. A hosszú út utolsó állomásaként pedig e kocsival csatlakoztak a minden titokzatos dolgon, s így a halál felett is győzedelmeskedő istenség, Bacchus mitikus ünnepi menetéhez.

A 162. sír kocsija, ahogy egykor közlekedett (Mráv Zsolt festménye)

VI. fejezet

dr. Ottományi Katalin

Avar és honfoglalás kori leletek Kamaraerdő területén

A népvándorlás korában **avarok** éltek itt, a Kamaraerdei dűlőben (i.sz. 568–670). Telepüket nem találtuk meg, mindössze egy gödörben volt az ásatáson avar kerámia. Fémkeresővel viszont több avar övveret is került elő a felszínre. Szórványos sírjaik délen, a patakhoz közel, a római kőépületek között fekszenek. Két különálló sírcsoportot tártunk fel. Egyikben Ny-K tájolással 4 szegényesebb mellékletű női, ill. gyereksír volt. Nyakukban gyöngysor, kezükben vagy tarsolyukban orsógomb, s övükön kés. Derejukon vascsatos övet viseltek. A másik csoportba 7 sír tartozott, ÉNy-DK tájolással. Többségük férfi sír gazdag ezüst, illetőleg aranyozott mellékletekkel.

A 377. sír mellékletei, vascsatokok, szíjvégek
(VII. tárló 12. tárgyak)

Egyiknek kardja is volt, ezüst díszekkel. Fegyverként még háromélű nyílhegyeket tettek melléjük. Öveiket lemezes, indás mintákkal ellátott bronz, néha ezüstözött veretek és szíjvégek díszítették, rajta vaskés lógott.

Arany fülbevaló és faragott csontlapocska volt még a sírokban. Ételmellékletként egy-egy nagyobb csontot kaptak a lábukhoz helyezve, edény nélkül.

A római temető ÉNy-i részén egy nagyobb és két kisebb csoportban találjuk az Árpád-kori, többnyire melléklet nélküli sírokat (kb. 25 db). Kevésbé mélyre temették őket, mint a rómaiakat, így igen sokat megbolygatott a szántás. A két gazdag melléklettel ellátott sír 10-11. sz.-i, a többi melléklet nélküli lehet esetleg későbbi is. Egyikben felfűzött, 10. századi pénzekből álló nyakláncot és „S” végű fülbevalót viselt az eltemetett férfi.

Egy másik sírban lévő nőnek a ruháját kis füles bronzgombok díszítették, hajában hajkarika volt.

A 350. sír a karddal

A 350. sír mellékletei, nyílhegyek, veretek
(VII. tárló 7-13. tárgyak)

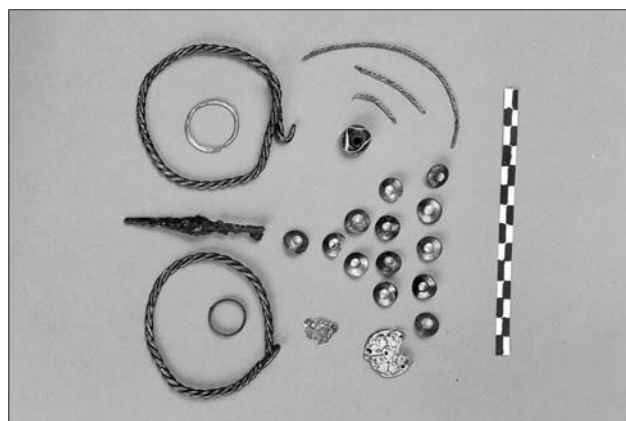
Településüket eddig még nem találtuk meg. A feltárt telepen mindössze két gödörben volt honfoglalás kori kerámia. Árpád-kori objektum nem került elő, valószínűleg

núleg messzebb volt a falu. A Kamaraerdei törzsgyümölcsösben is találtak régebben 10 db Árpádkori sírt, DNy-

ÉK-i tájolással, S végű hajkarikákkal és aranyozott bronz gombokkal. Itt terült el a középkori Horhi falu.²²

A 158. sír mellékletei: hajkarikák, átlyukasztott pénzek (VII. tárló, 14. tárgyak)

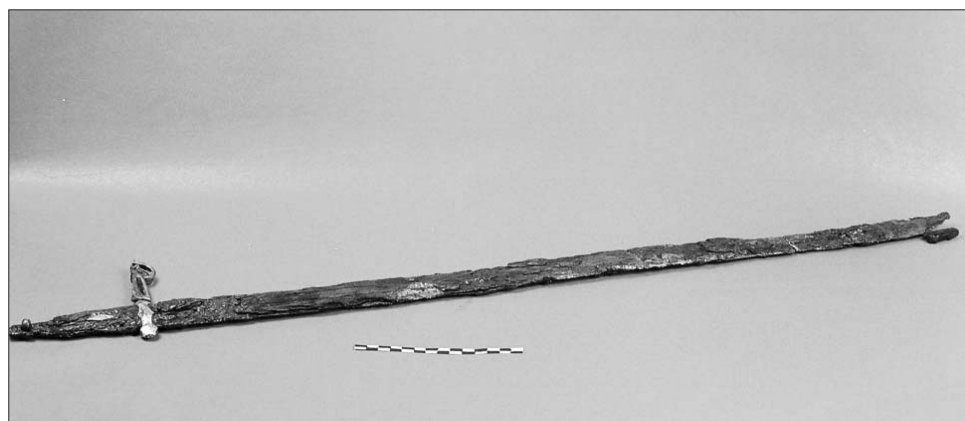
A 127. sír mellékletei: nyakperce, gyöngy, korong, karperec, gyűrű, gombok (VII. tárló 15. tárgyak)

A 377. sír mellékletei: faragott csont, penge, csat, orsógomb

A 377. sír melléklete: aranyozott bronzveret

A 350. sír melléklete: a keresztvasán ezüst lemezzel borított vaskard

²² MRT 7. kötet, 5/12. lh.

VII. fejezet

dr. Mester Edit

Honfoglalás kori sír a Tűzkőhegyről

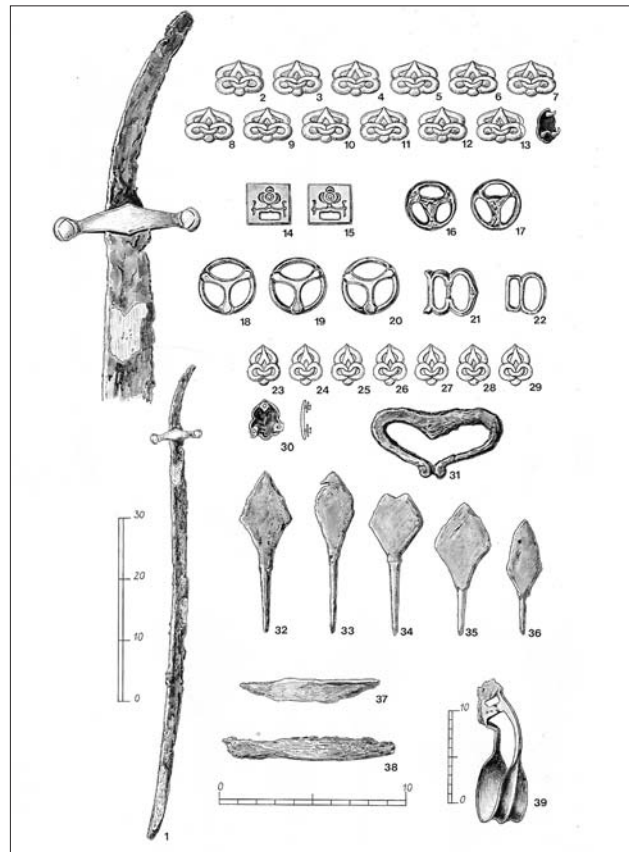
A rómaiak kivonulása után a hunok, majd rövid ideig germán és langobárd törzsek vették birtokukba a környéket. A tartósan megtelepedett avarok emlékét az autópálya mellett, a modern bevásárlóközpontok alatt feltárt temetőjük és a római villa épületei között szórva nyosan előkerült sírjaik őrizték meg.

A honfoglalás korban a kabarok három törzséből, a városunk nevét adó Örs nevű törzs telepedett le, a már akkor is igen fontos közlekedési útvonalat szegélyező domboldalakon.²³ A település több pontján, szórva nyosan előkerült honfoglalás kori sírok utalnak erre: pl. a Csap utcában egy női sír, amelyben ólom hajkarikát, két bronz gyűrűt és egy fonott, állatfejes bronz karperecet találtak az É-D-i tájolású csontváz mellett²⁴. A Tűzkőhegyen, a Naphegy utcában egy igen gazdag férfi és női sír²⁵, valamint a kamaraerdei római kori település temetőjének ÉNy-i részén – többnyire melléklet nélküli – sírjaik egész csoportja került feltárrásra.

A tárlóban látható rekonstruált sír a Tűzkőhegy egyik meredek, teraszosan kialakított gyümölcsöskertjében került elő. Az Írásné Melis Katalin régész (Budapesti Történeti Múzeum) által feltárt és feldolgozott sírba – a leletanyag tanúsága szerint – egy magas rangú katonai vezetőt temettek el a X. század első felében. ÉNy-DK-i tájolású csontváza mellett, kb. 20-25 cm mélyen, jobb karcsontja mellé egy bronz keresztvasú szablyát, bal oldalára pedig egy veretes övet, tarsolyt és tegezt helyeztek a végtiszteség során. A férfi sír közelében egy hasonló tájolású, melléklet nélküli, bolygatott női sír is előkerült.

A 77,5 cm hosszú szablya kovácsoltvasból készült, bronz keresztvassal, amely enyhén ívelt, végei lefelé hajlanak és tömör gombban végződnek. A pengét borító farostnyomokból arra lehetett következtetni, hogy a hüvellyel együtt helyezték a sírba, amely egyszerű, fémdíszek nélküli volt. Függesztő füleken áthúzott bőrszíjakkal erősítették a díszes fegyverövhöz. A szablya önmagában is rangjelző tárgy volt a magyaroknál, elsősorban a társadalom előkelőinek, a csapattestek vezetőinek a sírjaiból kerülnek elő.

A szablya mellett a sír legfontosabb leletei a veretekkel gazdagon díszített és felszerelt, általában 1,5 m kö-

A Budaörs-tűzkőhegyi sír leletei

(Í. Melis Katalin, Budapest Régiségei XXIX. 97. old.)

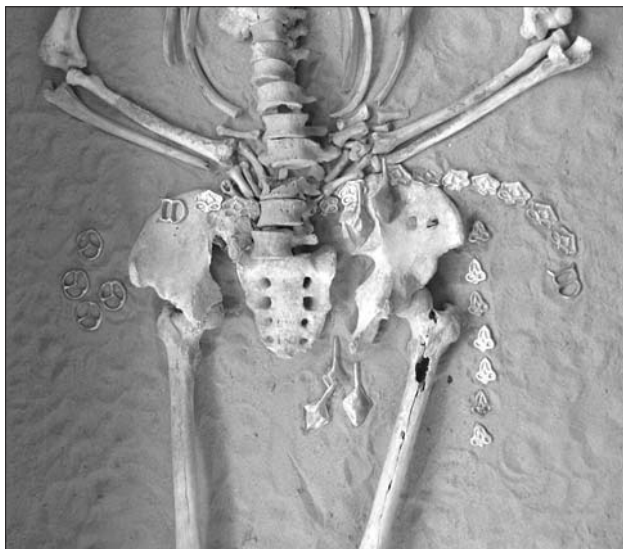
rüli hosszúságú fegyveröv maradványai. A „lira” alakú öntött bronzcsat méretei alapján az öv kb. 1,5 cm széles lehetett, erre erősítették fel az összesen 21 db, háromféle mintájú öntött bronzveretet. Az első fajta bronzveret (2 db) négyszögletes alakú, középső részét egy háromszirmú virág tölti ki, amely egy kis köröcskén ül, ebből ágazik ki két ágacska, amely a veret szélein kettős levélkére bomlik. Ez egy igen ritka forma a honfoglalás kori veretek között, különösen azért, mert a motívumot bemélyülő vonalakkal alakították ki. A második fajta bronzveret (12 db) palmetta alakú, előlapján kidomborodó hármass levéldíszítés van. A harmadik fajta bronzveret (7 db) nyújtott palmetta vagy szív alakú, kidomborodó hármass levéldíszítéssel. A palmetta alakú veretek hármass levélcokra stilizált életfa ábrázolása. Mind-egyik veretre jellemző, hogy nagyon kopottak, valószínűleg hosszú ideig használták az övet, amelyet a halott

²³ Filipszky István: Elfeledett évszázadok. Budaörs, 2000, 25–31. o.

²⁴ MRT 7. kötet 5/7. lh.

²⁵ Írásné Melis Katalin: Honfoglalás kori leletek Budaörs–Tűzkőhegyről, Budapest Régiségei XXIX. 1992, 95–107. o.

bal oldalán összehajtván helyezték el. A veretek kis számára és a szíjvégek hiányára számos magyarázat született: Dienes István²⁶ azt feltételezte, hogy a visszajáró halottól való félelem miatt eleve csonka öveket helyeztek egyes sírokba, vagy esetleg a harcos társadalmi helyzetére, rangjára lehet következtetni a szerényebben díszített övekből. Olyan öv, amelyre a budaörsi veretek mindhárom fajtáját, vagy akármelyik típus pontos mását felverték volna, még nem került publikálásra. Hasonló motívumú veretek a Tiszaeszlár-bashalmi, az orsovai és orosházi 10. század első felére keltezhető temetőben kerültek elő.

A rekonstruált sírban, a fegyveröv vereteinek és a nyílhegyeknek a másolatai a kiállításon

Az övre bőrből vagy textiltől készült tarsolyt akasztottak, amelynek fedőlapját változatosan díszítették, a viselője rangja szerint. A budaörsi tarsolynak nem voltak fémdíszei, de szerencsére megtalálták mindazt, amit benne tartottak: csiholóvasat és kovát a tűzgyűjtáshoz, egy kb. 5 cm hosszú pengéjű kiskést.

Nem gyakori jelenség az, hogy az övön a fegyverek és a tarsoly mellett különálló késtokot is elhelyeztek, a budaörsi sírban azonban egy kb. 17 cm hosszúságúnak rekonstruálható kés volt a csontváz bal kezénél. A pengén megmaradt farostrétegből arra következtethetünk, hogy ennek a fanyelű késnek tokja is volt.

A könnyűlovas harcmódorhoz nélkülözhetetlen íjjal is rendelkezett a tűzkőhegyi vitéz, hiszen tegezt és nyílveesszőket is helyeztek a sírjába. A sírban talált 5 db

nyílhegy mind különböző fajtájú volt: rombusz alakú lapos kétélű, deltoid alakú rövid vágóélű lapos, villásan kétágú éllel készített trapéz alakú lapos, rombusz alakú lapos kétélű, és végül deltoid alakú lapos. A vesszőket tartó tegezt is kisebb-nagyobb vasalásokkal erősítették meg, amelyeken farostlenyomatok is megmaradtak. A tegez felfüggesztését az övre szíjelosztó karikákkal oldották meg, három nagyobb és két kisebb került elő belőlük. A kisebbekkel valószínűleg a tarsolyt és a késtokot erősítették fel.

A budaörsi sír nemcsak az igen kevés főváros környéki honfoglalás kori emlék közül emelkedik ki a gazdagságával, hanem fontos adalékkul szolgálhat a 10. század elejének fegyver- és viselettörténetéhez is. Az eredeti tárgyak a Budapesti Történeti Múzeum állandó kiállításán tekinthetők meg, mivel hasonlóan teljes sírlelet nincs másik a gyűjteményben. A megismertetés érdekében elkészítettük az övveretek, a csat, a szíjelosztó karikák, és a nyílhegyek másolatait, valamint a sír rekonstrukcióját. A jobb láb mellett látható eredeti vas kengyel a sír mellett, szórványként került elő.

A rekonstruált sír a kiállításon

²⁶ Dienes István: Milyen volt a honfoglaló magyarok öve? Archeologiai Értesítő, 8/1959, 145–158.o.

VIII. fejezet

dr. Mester Edit

Középkori falvak Budaörs területén

Budaörs jelenlegi közigazgatási határán belül a középkorban – régészeti leletekkel bizonyítottan – három önálló település létezett: a mai Ófalu helyén **Örs**, a Törökugrató lábánál **Csik**, Kamaraerdő területén pedig **Horhi** falu. Örs feltételezett középkori területén csak szórványosan kerültek eddig elő régészeti leletek, a két utóbbi településen viszont már folytak tervszerű régészeti feltárások, ezek leletanyagát mutatjuk be az utolsó három tárlóban.

1. Örs falu

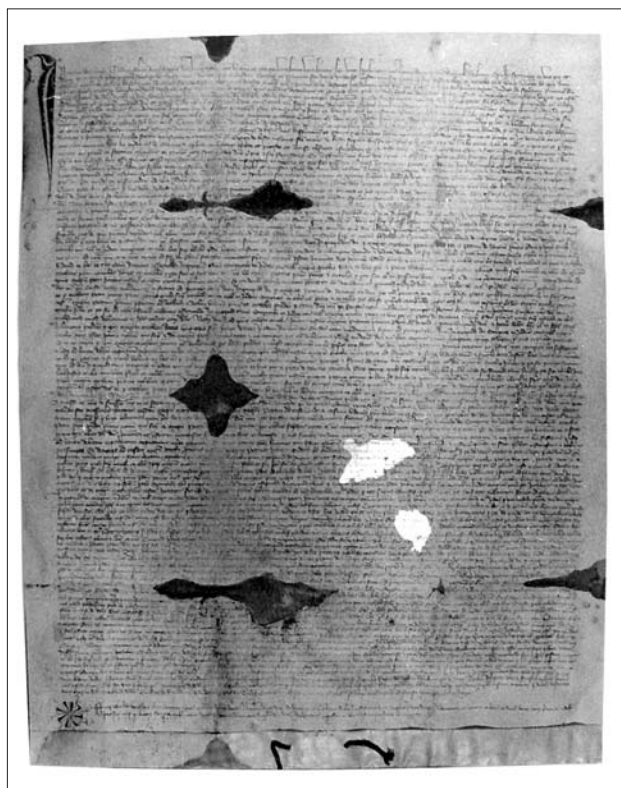
Városunk neve már az Árpád-korban is Örs volt, az oklevelek Ewrs, Wrs, Vrsy, Wrs alakban említik, 1575-ben szerepel először Buda-Eörs összetételben.

Neve törzsnévből, mégpedig a honfoglalás előtt a magyarsághoz csatlakozott három kabar törzs egyikének nevéből ered. Jelentése Örs törzs feje, vezetője, az ötörök Ursi személynévből származik.

Az Örsre vonatkozó első írásos emlék IV. Béla király **1236-ban** kelt oklevele, amelyben a kelenföldi Szent Gellért egyházat, a hozzátartozó örsi Szent Márton és a sasadi Szent András kápolnával együtt a belakúti cisztercita monostornak adta. A falu temploma királyi kápolna volt, ami azt jelenti, hogy kánonjogilag nem tartozott a közvetlen felettes egyházi hatóság alá, így az itt beszédett tized az esztergomi érseket illette. 1318-ban a veszprémi püspök tiltakozott ez ellen, így kezdetét vette a középkori Magyarország egyik leghosszabb ideig tartó jogi pere a „**Sasadi tizedper**”. 1464-ben II. Pius pápa is beavatkozott az ügybe, megerősítve a vitatott egyházak, köztük Örs kiváltságos helyzetét.

A középkori templom alapfalai 1725-ben még láthatóak voltak, egy összeírás szerint köveit a török időkben Budára vitték. A német betelepülés utáni első templom építését 1738-ban kezdték meg, amely 1752-ig tartott. A mai templom 1801-től 1810-ig épült, barokk stílusban. Védőszentje a korábbi Szent Márton helyett Nepomuki Szent János lett.

Örs falut a római kortól kezdve fejlett szőlőkultúra jellemezte. Oklevelek tanúsága szerint számos budai polgárnak volt itt szőlője. A település fejlődését nagyban elősegítette, hogy rajta haladt keresztül a „Mészárosok útja”, amelyen Bécs felé hajtották az élőállatként piacra vitt szürkemarha csordákat. Így nem véletlen, hogy a 16. századi török adóösszeírások tanúsága sze-

Irat a „Sasadi tizedperből” (1365)

rint a falu a kiemelkedően magas jövedelmű helyek közé tartozott, 1559-től pedig közvetlenül a budai pasák szolgálati birtoka lett.

1596-ban vált lakatlanná a település, amikor Pálffy Miklós esztergomi várkapitány egyetlen éjszaka alatt Örs és Keszi teljes lakosságát, 755 embert átköltöztetett Esztergom és Érsekújvár közé, mivel az 1595-ben visszafoglalt esztergomi vár megerősítéséhez az elnéptelenedett vidéken új telepésekre volt szükség. A földművelés mellett robotként a vár újjáépítésén dolgoztak. Sanyarú sorsuk, valamint Esztergom újbóli török elfoglalása miatt a kitelepítettek egy része 1606-ban visszatért és Óbudán telepedett le.

A török elleni felszabadító harcok igen hevesen folytak a már csak pusztaként nevezett, Örs és Csik egykori falvak környékén is, erre utal a városunk határában álló sziklához, a Törökugratóhoz fűződő legenda.

Buda visszafoglalása után Örs és Csik pusztákat a földbirtokos Zichy Istvántól a tabáni rácok bérelték 1701-ig, akik magas szintű mezőgazdasági kultúrát ho-

Örs legrégebbi ismert pecsétje (18. sz.)

18–19. századi kerámia és üvegtöredékek a Szabadság u. 98. ház kertjéből, Pálmai Sándor magángyűjteménye

18–19. századi kerámia és üvegtöredékek a Szabadság u. 98. ház kertjéből, Pálmai Sándor magángyűjteménye

Budaörs térképe 1775-ből (Hadtörténeti Múzeum)

Budaörs térképe 1858-ból (Hadtörténeti Múzeum)

nosítottak meg a lakatlan, elvadult területen. Később Budakeszi, Budaörs és Csik birtokokat Zenegg kamarai elnök bérelte 1719-ig, amikor is gróf Zichy Péterné gr. Bercsényi Zsuzsanna váltotta vissza a területeket és német családokat telepített le. 1721-ben, zsámbéki várkastélyában kötötte meg azzal a 20-25 családdal a szerződést, akik háromévi adómentesség és egyéb kedvezmények fejében lehetőséget kaptak házak építésére és szőlőtermesztésre. A telepések származási helye sajnos az összeírásokból ismert névanyag alapján nem azonosítható be pontosan.

A 18–19. században az újratelepítésnek köszönhetően Örs (**Wudersch**) fejlődése gyorsan megindult,

és a legjelentősebb főváros környéki települések közé emelkedett.²⁷

2. Horhi falu

Horhi (Horhy) a középkorban virágzó település volt, a mai Kamaraerdő területén, a Hosszúréti-árok déli oldalán emelkedő domboldalon. Neve a szakadék, mélyút-jelentésű „horh” szóból származik.

Első okleveles említése egy birtokperrel kapcsolatban **1300-ból** való, amikor az erdélyi káptalan sikerrel perelte el „Hurhyt” Rudolf budai polgár fiától, Miklóstól, aki pedig már húsz évvel előbb is birtokosa volt. A település később is számos család birtokába került: ilyen, pl. a Gyulai, a Somi, a Pelsőczy Bebek, a Várdai, a Héderváry és Batthyány család.

A 16. század elején a településen már egy nemesi kúriát is említenek, amelyet 300 Ft-ért Sárkány Ambrus adott el. Budaörs 1766-ban készült térképén ezen a részen egy „Rudera Castelli” feliratú épületmaradvány ábrázolása szerepel, valószínűleg a kúriával azonosítható.

A falu templomát 1334-ben említik először, amikor papja, Pál 4 garas pápai tizedet fizetett. 1478-ból János nevű plébánosát ismerjük.

Horhi a török kor legelején válhatott lakatlaná, 1546-tól már pusztaként szerepel a török adóösszeírásokban. A 18. századra már az emléke is teljesen elenyészett.²⁸

Horhi településének és a temetőjének régészeti kutatására, 1958-ban a Budapesti Történeti Múzeum megbízására, H. Gyürky Katalin régész vezetésével került sor a Kertészeti Egyetem törzsgyümölcsösének területén.²⁹

A talajforgatás közben már részben elpusztított 12 Árpád-kori sírban S-végű hajkarikákat, és aranyozott bronzpitykét találtak. A síroktól DK-re tört kőből, rossz minőségű habarccsal kötött, helyenként teljesen kiszedett alapfalrészletek kerültek elő. Az épületek omladékkal borított falai mellől gazdag leletanyag került felszínre.

Ilyenek például a 12–15. századi kerámiatárgyak, díszített és díszítetlen fazekak, bögrék, tálak, korsók és fedők. Érdeemes megfigyelni a kora középkori, egyszerű kézikorongon készült, fehér színű, homokkal soványított, az edény testen csigavonalban körbefutó bekarcolt vonallal díszített fazekak és csészék „esetlenségét”, a késő középkori fazekasmesterek által sorozatban gyártott tárgyakhoz képest.

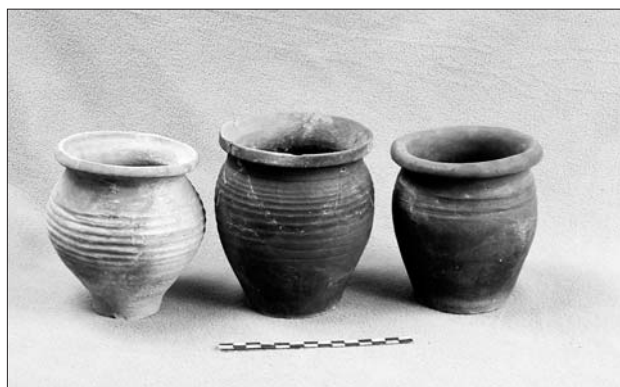

Árpád-kori kerámia töredékek
(VIII. tárló 12, 16, 19, 20. tárgyak)

Fehér és szürke fazekak (VIII. tárló 24-25. tárgyak)

Akkorra már a gyorskorong mellett elterjedtek a finoman iszapolt szürke és vörös színű agyagok, valamint a vörös színű festés alkalmazása az edények oldalán. A fazekakon jellemzővé vált a kettősen profilált, hornyolt perem és a testen párhuzamosan körbefutó sűrű, hornyolt díszítés.

Késő középkori kerámia edények (VIII. tárló 20-22. tárgyak)

A mezőgazdasági életre utalnak a szép számban előkerült vas szerszámok és az állatokhoz szükséges felszerelések: sarlók, kések, patkók, sarkantyú, csikó-

²⁷ Filipszky István: Elfeledett évszázadok. Budaörs, 2000, 35-54, 69-111.o.

²⁸ Filipszky István: Elfeledett évszázadok. Budaörs, 2000, 62-67.o.

²⁹ MRT 7. kötet, 5/12. lh.

zabla, béklyószög stb. A későközépkori pénzek, lakatok és kulcsok, bronz veretek és az omladékban talált téglák és vasszögek egy átlagos, évszázadokon keresztül folyamatosan lakott település képét mutatják.

Sarlók, kések (VIII. tárló, 2. tárgyak)

Patkó, csikózabla, sarkantyú (VIII. tárló, 1, 4, 5. tárgyak)

Csatok, veretek (VIII. tárló, 6, 11. tárgyak)

3. Csik falu

Csik falu neve puszta személynévből keletkezett magyar névadással. A fennmaradt iratokban a falu neve a következő alakokban szerepel: Check, Cheek, Chek, Cheyk, Cheyke, Chic, Chyk.

Csik falu kora Árpád-kori településként, hajdan egyike volt a Buda környéki szőlőtermelő falvaknak. Első adata 1296-ból való, a helység templomára vonatkozik, mely akárcsak Örsé, jóval korábbi alapítású a reá vonatkozó első írásos emlék dátumánál.

A kora Árpád-korban a falu a Budakeszi-árok (Csiki-patak) két partján terült el, közvetlenül a ma Törökugratóként ismert sziklás hegy lábánál. A község életét a szőlőn kívül alapvetően befolyásolta, hogy keresztülhaladt rajta a Mészárosok útja, amely a középkori Magyarország egyik fontos kereskedelmi útvonala volt.

Örshöz hasonlóan itt is sok budai polgár bírt szőlőssel. A 16. századból Becsei Töttös királyi ajtónálló tulajdonáról maradt fenn irat, 1404-ben Keszei Péter budai polgár Márton örménynek zálogosított el egy csiki szőlőt. Egy 1395-ből fennmaradt oklevélben Zsigmond magyar király meghagyja az esztergomi káptalannak, hogy az Örs és Csik birtokokon lakó királyi jobbágyoktól ne követeljenek tizedet, mert emiatt a két falu elnéptelenedik. A mohácsi csata után a dúló–fosztogató török had Csik faluban is nagy pusztítást vitt véghez. Tudjuk, hogy Csik és Felkeszi – a mai Budakeszi része – falvakban kilenc nemest és családját irtották ki. Adatunk van arról, hogy 1528-ban I. Ferdinánd néhai Bíró Orbán és Bíró Mihály csiki kőházát Ziódi Kozár Miklós volt viseigrádi alvárnagynak adományozta.

Csik falut 1546-ban már pusztaként írták össze. Az összeírás befejezése után, amikor a törökök megkezdték a birtokok kiosztását, lakói „hirtelen előkerültek”, így bár először 100 akcse jövedelmű faluként adták oda haszonélvezetre, utólag mégis 3800 akcse jövedelmű faluként jegyezték be. A felvirágzás azonban rövid életű volt, mert három év múlva ugyan még szép számmal tudtak itt összeírni adózó lakosokat, de Csik falu a későbbiekben az összeírások szerint lakott helyként többé nem szerepelt.

Csik falu temploma kora Árpád-kori, királyi alapítású kápolna volt, papjának neve végig szerepelt a „Sasadi tizedper” elsárgult lapjain. A templom építésének ideje jóval korábbi a rá vonatkozó első oklevél 1296-os dátumánál, hiszen akkor plébánosa már a kápolna régi jogainak visszaszerzéséért folyamodik Pál örsi és Miklós sasadi plébánosokkal együtt. A középkori templom helyét nem ismerjük, az 1725. évben készült templomösszeírásban szerepel, akkor alapfalai még láthatóak voltak. A szöveg szerint köveit a törökök Budára szállították. Névadó szentje Szűz Mária volt. A csiki templom név szerint ismert papjai: 1296 – Miklós, 1320 – Miklós, 1321 – Miklós, 1321 – János, 1332–1337 – Miklós, 1352 – Jakab.³⁰

A török korban elnéptelenedett falu helyén a 18. században a Zichy-család majorságát alakították ki, a gaz-

³⁰ Filipcsy István: Elfeledett évszázadok., Budaörs, 2000, 55-61.o.

dasági épületek szintén a patak és az út mentén épültek fel. A település nevét őrző „Csiki csárda” egészen 1945-ig szolgálta az utazók kényelmét a Bécsbe vezető út mentén. Ma már csak félig beomlott pincéje látszik az 1-es főút mentén, a Huszonnégyökrös-hegy lábánál.

A Csiki csárda pincéje napjainkban

A Csiki csárda a 20. század elején

A Nyugdíjaskert a feltárás előtt

Az okleveles adatokból jól ismert Csik falu maradványainak beazonosítására 2002 őszén, a Pest Megyei Múzeumok Igazgatóságának szervezésében és Budaörs Város Önkormányzatának anyagi támogatásával, dr. Mester Edit régész vezetésével indultak meg a kutatások.

A Törökugratót nyugatról határoló, széles Budakeszi-árokban, a Muskátli és Virág u. által határolt kb. 5000 m²-es területű egykori Nyugdíjaskertben és a szomszédos mezőgazdasági területen középkori településre utaló nyomok kerültek elő már a terepbejárások során is.³¹

Az Önkormányzat tulajdonában lévő kert K-i részén, közvetlenül a fákkal és bokrokkal sűrűn beültetett terület mellett, két széles kutatóárokban egy Árpád-kori településre utaló objektumokat sikerült megfigyelni és feltárni: pl. egy félig földbe mélyített veremházat, árkot, kemencét és számos gödrt. A veremházból és a körülötte feltárt hulladékgödörökben származó kerámia, fém és csontleletek a 13–15. századra keltezhetőek. A terület déli részén, az egyik gödörbe 16–17. századi, szép mázas kerámia is a szemétre került, valószínűleg egy közeli szőlőbirtokról.

A kb. 10 m széles és 30 m hosszú 1. számú, É-D-i irányú kutatóárokban számos objektum került elő, míg a másik erre merőlegesen nyitott 2. számú K-Ny-i irányú kutatóárokban nem jelentkezett egyetlen objektumnak a foltja sem, valószínűleg ezen a területen csak mezőgazdasági művelés folyt a középkorban.

Az 1. számú kutatóárok a feltárás után

A 3. objektum és leletei a feltárás közben

³¹ MRT 7. kötet, 5/1. lh.

Az 1. objektum egy keskeny K-Ny-i irányú, sötétbar-na humusszal feltöltődött, lelet nélküli árok volt, víz-elvezető, illetőleg területelhatároló funkciója lehetett.

A 2-3. objektumok kerek, illetve ovális, közepes mély-ségű, hulladékkal teli gödröknek bizonyultak, 14. száza-di szürke és fehér kerámia töredékek, fazékperemek ke-rültek elő belőlük, a baromfi és kecskecsontok mellett. A leletek közül érdemes megemlíteni a két szinte teljes épségben előkerült szürke és fehér színű fazekat, bögrét, illetve egy vörös mécses töredékeit.

A 4. objektum már a humuszolás után is egy nagymé-retű, lekerekített négyzet alakú jelenségnek látszott, a feltárás után egyértelműen egy félig földbe mélyített Árpád-kori veremháznak bizonyult, amelyen később egy murvás hordalékkal teli árok futott keresztül. Az épület tetőszerkezetét tartó oszlopokra utaló 7 db cölöplyukat, a középtengelyben és az oldalak mentén ta-láltunk, amelyeket laza fakorhadékos agyag töltött ki. Az épület bejárata a déli oldalon lehetett, tüzelésre uta-ló nyomok az épület belsejében a padlón több helyen is látszottak. A járósíntjén 13. századi bekarcolt hullám-vonal és csigavonal díszítésű kerámia töredékeket, va-lamint baromfi-, marha- és sertéscsontokat találtunk. A töredékekből egy erősen átégett, homokkal soványít-tott zömök főzőfazekat sikerült összeragasztani. A ház betöltésének felső rétegéből kevés 14. századi fehér, vörös és szürke színű kerámatöredék került elő.

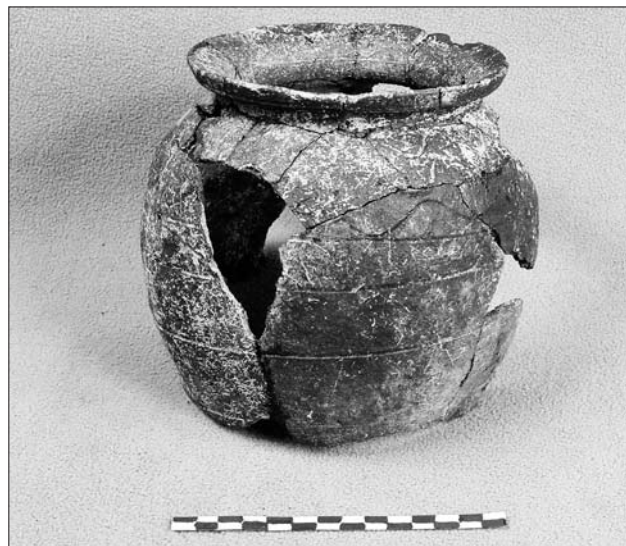
A félig földbe mélyített veremház a feltárás közben (4. obj.)

Az ásatás során nyert régészeti adatokból rekonstru-álhatóvá vált az épület, eredeti technikával és anyagok-ból 2003 tavaszán kezdődött el a felépítése, az Önkor-mányszat és a település diákjainak segítségével.

Az 5-6. objektumok kisméretű, kerek, lelet nélküli gödrök voltak. A 7. objektum egy ovális, közepes mély-ségű gödör volt, amelyben sok 14. századi kerámatöre-déket és állatcsontot találtunk. A töredékekből egy majd-nem egész, kívül erősen kormos főzőfazekat sikerült összeragasztani, amelynek testén csigavonalban körbe-futó bekarcolt vonaldíszítés figyelhető meg.

A 8. objektum egy mára már szinte teljesen elpusztult ke-mence volt, amelynek hamuval teli munkagödrében szá-

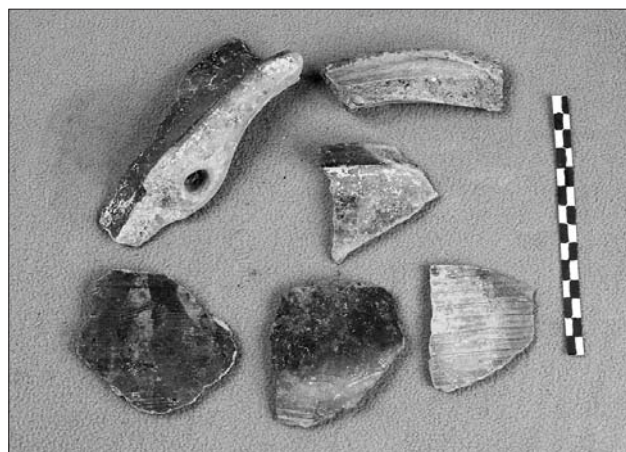
mos 13. századi, vörös és szürke színű, sűrűn bekarcolt vonaldíszítésű edénytöredéket, valamint egy orsógombot találtunk. A kisméretű kenyérsütő kemence sütőfelüle-tének tapasztása csak vékony rétegben maradt meg.

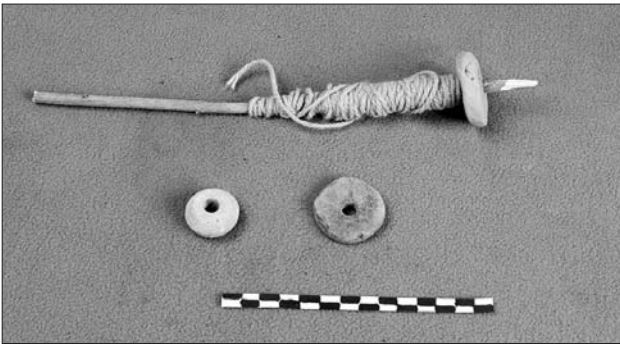
Bekarcolt díszítésű fazék (IX. tároló 8. tárgy)

Fehér színű, bekarcolt vonaldíszítésű fazékok (IX. tároló 1-2. tárgyak)

Cserépbogrács perem, fazékok töredékei (IX. tároló 9-10. tárgyak)

Orsógombok (IX. tárló 14. tárgy)

A 9. objektum egy ovális, közepes mélységű gödör volt, amelyben 13. századi vörös és szürke kerámiát, valamint sertés és marhacsontot találtunk. A sűrűn bekarcolt hullámvonal díszítésű oldaltöredékek, egy cserépbogrács peremtöredéke és egy orsógomb érdemel említést közülük.

A 10. objektum 10 db kis átmérőjű karólyuk volt, valamilyen szabadtéri eszközhöz tartozhattak, talán egy szövőszék, vagy szárítóállvány nyomai lehetnek.

A 11. objektum egy ovális, közepes mélységű gödör volt, amelyben 14. századi szürke és fehér fazekak töredékeit, és főleg baromficsontokat találtunk. Egy ferde bevagdosásokkal díszített korsó fültöredéke utal a háztartás felszereltségére.

A 12. objektum egy kis méretű, kerek, lelet nélküli gödör volt.

A 13. objektum egy ovális, közepes méretű gödör, amely tele volt hamuval kevert háztartási hulladékkal: 16–17. századi zöld, barna és sárga mázas fazekak, bögrék, tányér, szűrőtál, fedő, lábas, és kályhaszem töredékei kerültek elő belőle. Nagyrészüket összeragasztható volt.

További régészeti kutatásokkal valószínűleg a környező családi házakkal beépített és mezőgazdasági területeken is találhatnánk az Árpád-kori településre utaló nyomokat. A lakók szóbeli beszámolóiból is azt tudtuk meg, hogy a házalapok, illetve a közművek ásásakor kerámia- és csontleletek kerültek elő. A „kincsek-ből” néhányat meg is mutattak nekünk.

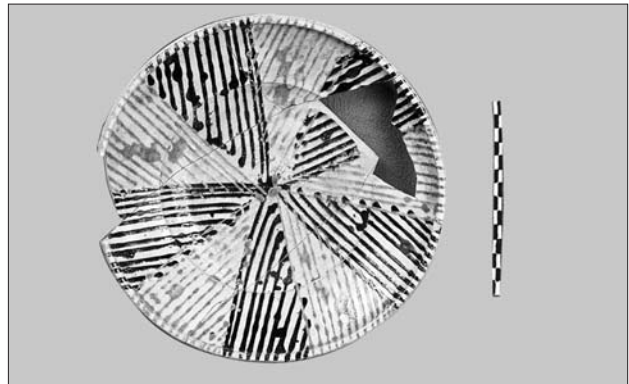
A feltárásokhoz kapcsolódóan 2003-ban elkészült egy Árpád-kori régészeti park a volt Nyugdíjaskert területén, amely a Virág u. 6. szám alatt várja a látogatókat, Csiki Pihenőkert néven.

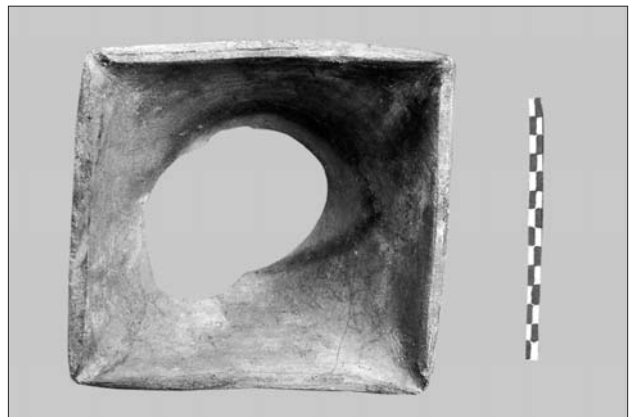
Fehér színű fazekak töredékei (IX. tárló 13. tárgyak)

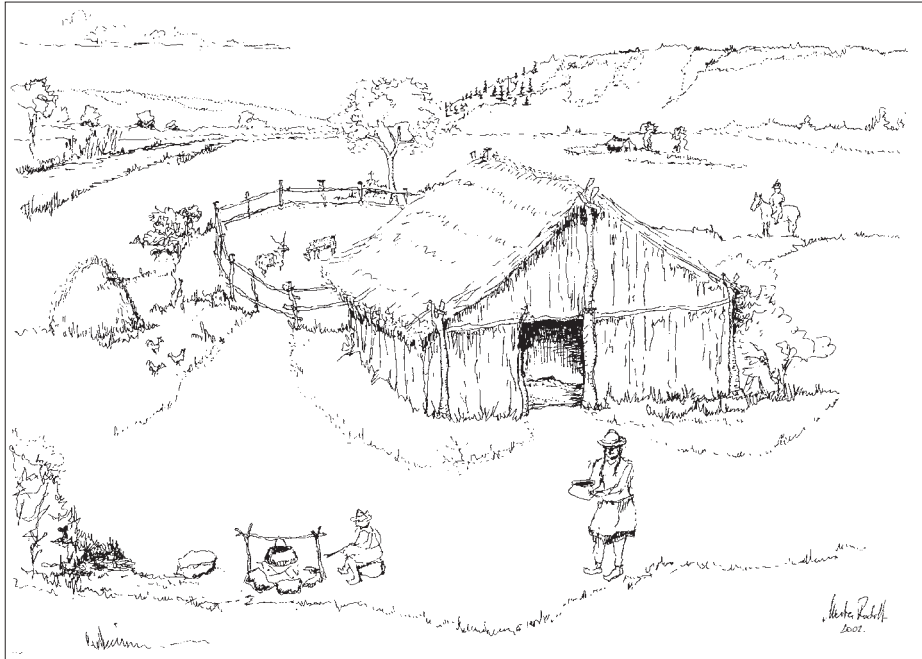
Mázas fazekak (IX. tárló 17-18. tárgyak)

Mázas tányér (IX. tárló 7. tárgy)

Kályhaszem (IX. tárló 5. tárgy)

A veremház rekonstrukciója (Mester Rudolf rajza)

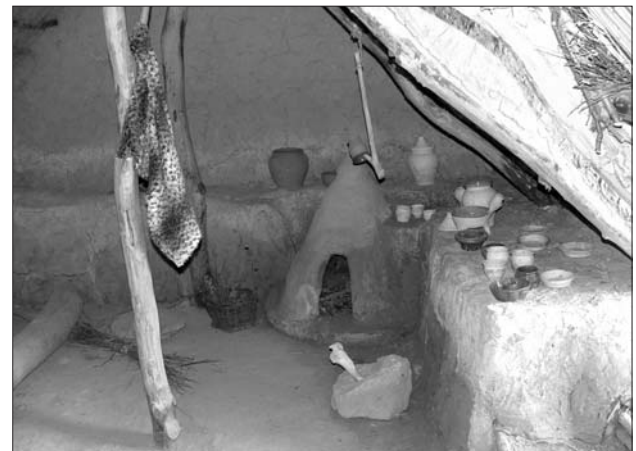
A veremház építés közben

A veremház építés közben

A kenyérsütő kemence építés közben

A rekonstruált veremház belül, a kemencével

IX. fejezet

dr. Mester Edit

Árpád-kori régészeti park a Törökugrató lábánál

Az évtizedek óta gondozatlanul álló, volt Nyugdíjaskert területén 2002 szeptemberében régészeti kutatások nyomán az Árpád-kori Csik falu egy részlete került elő. Az ásatási megfigyelések lehetővé tették, hogy rekonstruáljuk a település egy részletét, amely turisztikai és oktatási szempontból is sokféle hasznosítási lehetőséget kínál. A munkálatokban a város iskolái és lelkes családjai vettek részt, a Régiségbúvár Egyesület szervezésében.

A Csiki Pihenőkert az 1-es főút felől

A rekonstruált veremház és a kert

A rekonstruált veremház és a kemence

A rekonstruált fazekaskemence és műhely

Budaörs Város Önkormányzata támogatásának köszönhetően, 2003 nyarára kialakításra került régészeti parkban egy félig földbe mélyített, paticsfalú, nádtetős veremház kemencével, egy szabadon álló kenyérsütő kemence, a korabeli haszonnövényeket és fűszer-, valamint gyógynövényeket bemutató kert, egy 6 m átmérőjű jurta és egy íjászpálya készült el.

A folyamatos támogatásnak és fejlesztésnek köszönhetően 2004-ben egy középkori fazekaskemence, illetve 2005-ben egy műhelyépület, egy favár és a nyári táborokhoz egy „indiánfalu” részlete épül fel, a hozzá kapcsolódó tipikusan amerikai növényeket bemutató kerttel. Az épületekben és jurtában korabeli berendezések, ruhák, edények, és eszközök segítenek őseink életének megismerésében, a kemencékben elkészült

finomságok pedig a hagyományos ízek és ételkészítési technikák világába vezetik el a látogatókat.

A régészeti kutatások eredményeire támaszkodó, eredeti technikával és anyagokból készült komplex élettér rekonstrukció szervesen kapcsolódik a Városi Régészeti Kiállítás „Élő Múzeum” programjához. Egész évben kulturális, kézműves és hagyományőrző rendezvényekkel, valamint élő történelemórákkal várjuk a látogatókat, a rekonstruált középkori falurészletben.

A kenyérsütő kemence és a kert

A fából készült vár

Dobjuk bel!

A terület a nyugdíjasok kitartó munkájának köszönhetően mára már egy botanikus kertre hasonlít, szinte nincs két egyforma növény, gyönyörű nagy lombos fák, örökzöldek és cserjék teszik kellemessé a látogatók pihenését. A kert jól megközelíthető, a forgalom zajától azonban védett, közelében a Törökugrató és a Huszonégyökrös-hegy biztosítja a panorámát és a kirándulási lehetőséget.

A jurta

A jurta belülről, a gyerekek által készített tárgyakkal

Élő történelemóra

A homokos strandröplabda-pálya

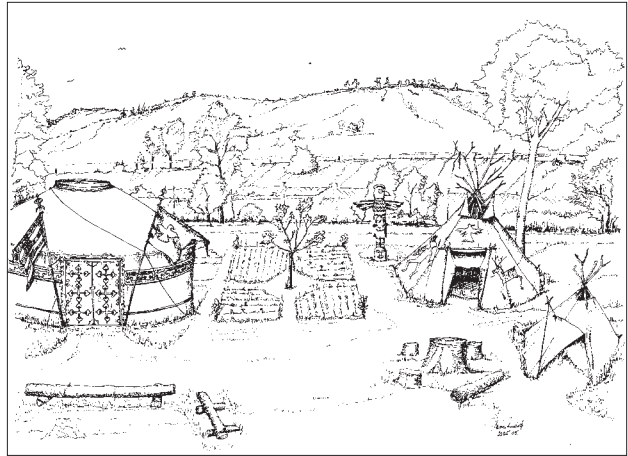
A kert, az épület és a környező hegyek kiválóan alkalmasak az iskolai földrajz- és biológiaórákhoz kapcsolódó gyakorlati foglalkozások megtartásához, összetett „Erdei iskola” program megvalósításához. Az élő természet folyamatainak, fejlődésének megismertetése, komplex ökológiai szemlélet kialakítása, és a természetvédelem fontosságának hangsúlyozása a célja az itt megvalósuló programoknak, amelyben városunk és a környező települések iskolái is részt vesznek. A kertben található és folyamatosan telepítendő növények mellé információs táblák kerülnek kihelyezésre. A játszva tanulás érdekében egy erdei tornapálya és ökológiai tanösvény kialakítása is elkezdődött.

A kert keleti részén lévő nagy füves területen kiváló lehetőség kínálkozik a szabadidős, családi és csoportos játékokra, rendezvényekre, egy füves sportpálya (labdarúgás, kézilabda) és egy homokos strandröplabda pálya (röplabda, tollaslabda) készült ezen a területen. A parkban ezenkívül egyéb sportolási, illetőleg szabadidős tevékenységekre is lehetőség van: íjászat, asztalitenisz, lengőteke, asztalifoci (csocsó), gombfoci, fa ügyességi játékok, számháború stb.

A kerthez tartozó pihenőépület felújítására és korszerű vizesblokk, konyha kialakítására is sor került, rossz idő esetén rendelkezésre áll a nagy pihenő- és játszószoba, valamint a fedett terasz. Az átalakításoknak köszönhetően a látogatók és a nyári táborozók kulturált körülmények között élvezhetik a park kínálta programlehetőségeket.

A kert és a pihenőépület nagyszerű lehetőséget kínál élményszerű napközis és sátras táborozásokhoz. Egész nyáron heti turnusokban váltva különböző táborokat kínálunk a gyermekeknek: régésztábor, kézműves tábor, honfoglaló nomád tábor, indiántábor, zöld béka természetbarát tábor, sporttábor stb. A sportpályák, a különböző játékok, az ökológiai tanösvény és a régészeti park számtalan lehetőséget kínál a szabadidő hasznos

és élménygazdag eltöltéséhez. 2005 nyarára a Budaörsi Önkormányzat támogatásának köszönhetően egy 30 m²-es medence felépítésére is sor kerülhetett, a gyerekek nagy örömére...

Az indiánfalu terve (Mester Rudolf rajza)

Az indiánfalu sátrai

A napozótér a medencével

Készül a favár

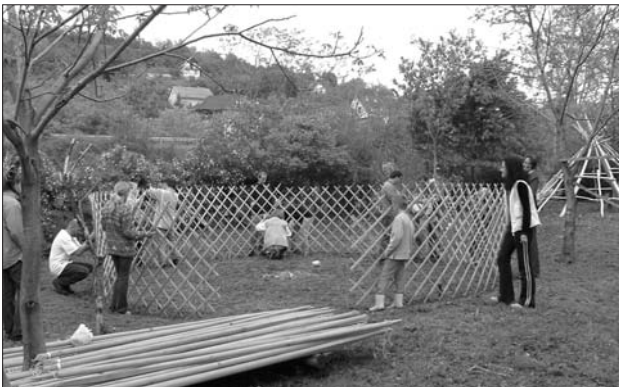
Az „építők”

A Waldorf Iskola diákjai kertészkednek

A táborépület

Jurtaállítás

Ebédosztás a nyári táborban

A medence építése

Élő történelemóra a pihenőszobában

Játék a pihenőszobában

Saját jelmezek készülnek a teraszon

Régésztábor: „Megtaláltuk az egyik őszünket!...”

Az edző...

... és az edényeit!”

... és tanítványai

Játék a homokos strandröplabda-pályán

Indiántábor, törzsi gyűlés

Felépítettük a sátrainkat

Ebéd indián módra

Elkészítjük edényeinket

A törzs „főnökasszonyai” 2003-ban

Közös zenélés a tűz körül

A természetbúvárok elkészítették a tavat

Csocsózó „indiánok”

Ragyogó lehetőség a felüdülésre

A táborvezetőség 2004-ben

Így készült a lepény...

Az Augusztus 20-ai ünnepség (2004): kenyérszelés...

... és nagyon finom lett!

Ebéd után jólesik az ijászat (is)

... és az Árpád-kori ételek megkóstolása

Gyakorlat teszi a mestert

X. fejezet

dr. Mester Edit

Római kori romkert tervei Kamaraerdőben

Kamaraerdőben az Euro-Business Park területén kb.14 hektárnyi területen folyt 2002/2003-ban a könyvünk első öt fejezetében bemutatott régészeti feltárás. A terület magántulajdonban van, a megelőző feltárás után, az építési terveknek megfelelően el is kezdődtek a beruházások. A lelőhelyet a két tulajdonos között egy K-Ny-i irányú út vágja ketté, amely a Seregélyes és a Temető utcába csatlakozik bele.

A szakemberek és a környező lakosok kezdeményezésére, a Polgármesteri Hivatal és a terület tulajdonosai között már 2002 őszén elkezdődtek a tárgyalások az előkerült, nagy jelentőséggel bíró lelőhely falmaradványainak megóvásáról és bemutatásának lehetőségeiről. Mivel a római kori település épületei: a villatulajdonosok lakóépületei, a szolgák egyszerűbb házáinak maradványai, a gazdálkodáshoz kötődő épületek, pincék, az ipari létesítmények, a kemencék és még az utak is, az évszázadok során szerencsés körülmények között megőrződtek, egyedülálló lehetőség kínálkozik helyszíni bemutatásukra. A régészeti feltárások által napvilágra került, az évszázadok során föld alatt lévő falmaradványok, ha nem gondoskodik valaki a megőzésükről, hamar elpusztulnak, ezért sürgősen hozzá kellett látni a falak konzerválásához és a terület sorsának rendezéséhez.

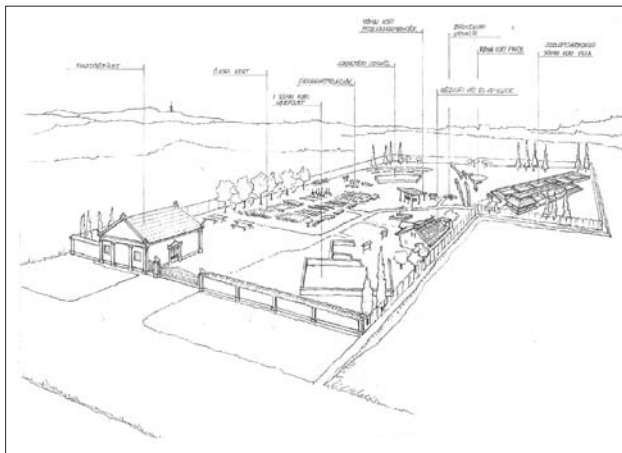
A tárgyalások során megegyezés született arról, hogy a területnek abban a sávjában, ahol a legsűrűbben kerültek elő a falak, nem építkeznek, hanem zöldfelületként hasznosítják, illetve parkolókat alakítanak ki. A lelőhely visszatemetésével a visszafordíthatatlan pusztítások megelőzhetővé váltak, megmaradt azonban

a lehetőség a romok későbbi bemutatására, ha a szükséges anyagi források majd rendelkezésre állnak.

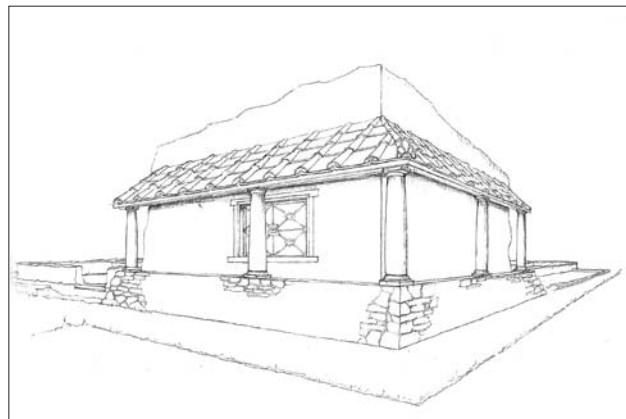
A „**Romkert**” kialakításának első lépéseként a legnagyobb és legjobb állapotban megmaradt, oszlopos folyosóval körülvett épület falait nem temették vissza, hanem ideiglenes védelemmel ellátva körbekerítették. Mivel ez az épület közvetlenül az út mellett van, a körülötte lévő körbekerített területtel együtt kiválóan alkalmas arra, hogy a római építészet e hazánkban egyedülálló emléke bemutatásra kerüljön. Az épület falainak, oszlopainak és a jó állapotban megmaradt padlójának konzerválásán és részleges kiegészítésén túl, a területen lehetőség kínálkozik az ásatáson előkerült egyéb épülettípusok és sírtípusok bemutatására is. Fontos, hogy kellő mennyiségű információs tábla, és a látogatók pihenését szolgáló padok és asztalok is kialakításra kerüljenek.

Természetesen ez egy több évre tervezett folyamat, amelynek során a terület tulajdonosának, az Önkormányzatnak és más szervezeteknek szoros és hatékony összefogására van szükség. A „Romkert” ha megvalósulna, fontos oktatási és turisztikai szerepet tölthetne be a város életében, működtetése és rendezvényekkel való élővé tétele a Városi Régészeti Kiállításához hasonlóan megoldható lenne.

A munkálatok mielőbbi megkezdésének előmozdítása érdekében a tervezési munkálatok már elkezdődtek. Hild Csorba Bernadett, az Állami Múemlékhelyreállítási és Restaurálási Központ építésze egy általános koncepciót, Mester Rudolf pedig egy lehetséges kivitelezési tervet készített a területről.

A romkert terve

Az oszlopos folyosóval körülvett épület rekonstrukciójának terve (Mester Rudolf rajzai)

XI. fejezet

dr. Mester Edit

„Élő Múzeum” programok a Városi Régészeti Kiállítás épületében

A Városi Régészeti Kiállítás már megalapításakor sem csak egyszerű kiállítóhelyként jött létre. Fontos célul tűztük ki, hogy szakszerű, komplex és élményszerű foglalkozásokon keresztül felkeltsük a fiatalok érdeklődését a különböző korok és kultúrák iránt. Az „Élő Múzeum” nevet adtuk a programunknak, mivel szeretnénk, ha kulturális örökségünk tárgyi emlékei élő részesévé lennének az iskolai és családi kirándulásoknak, történelemóráknak.

Múzeumpedagógiai tevékenységünk szorosan kapcsolódik az iskolai oktatás és nevelés cél- és eszközszeréhez, amely a tanulás, játék, alkotás folyamatait felváltva, kölcsönhatásokon keresztül biztosítja a gyermek személyiségének fejlődését. A foglalkozásokon aktivizálódik a gyermek kreativitása, új ismereteket szerez és gyakorol, ezáltal későbbi életére kihatóan is képes lesz az önálló feladatok megoldására. A programok nevelési célja a meglévő tudás állandó felhasználása és alkalmazása, illetőleg kibővítése, a komplexitásra való törekvés. Legfontosabb módszerünk az élményszerű, tapasztalatokon nyugvó ismeretkövetítés.

Élő történelemóra után a kőtárban

Szombati családi játszóház

Így készül a gyertya – adventi készülődés

A játszóház terme

Folyamatosan tájékozódunk arról, mi kapcsolható az egyes évfolyamok tantárgyainak tananyagához, figyelembe vesszük az életkori sajátosságokat és a pedagógusok kéréseit is. Foglalkozásaink, amelyek a kiállítás és a régészeti park (Csiki Pihenőkert) adottságait használják ki, szervesen beépülnek a társadalom- és természettudományi tantárgyak (történelem, művészettörténet, hon és népismeret, technika, vizuális kultúra, biológia, földrajz) életszerű, élményteliségi oktatásába. Sok gyakorlati foglalkozás, kísérlet, növényismeret és gondozás, vagy akár drámajáték is beletartozik ebbe a körbe. Munkafüzetekkel, játékos feladatokkal járunk hozzá a pedagógusok munkájához.

A gyerekek az iskolai történelemórán az eseménytörténetre koncentrálnak, az „Élő Múzeum” foglalkozásain ezt kiegészítve, a kísérleti régészet eredményeit felhasználva megismerik az adott történelmi korszak életmódját, szokásait, kultúráját, szellemiségét. Egy-egy foglalkozás egy-egy témához és korhoz kapcsolódik, amelynek során olyan tárgyakat ismernek meg és készítenek el a diákok, amelyek számukra atraktívák, érdekesek, vonzóak (pl. ékszerek, jelmezek, használati tárgyak, játékok stb.). Felébresztjük történelmi fantáziájukat, hiszen ez az elmúlt korok megértésének alapvető feltétele: elképzelni azt, ami már nincs, de valamikor létezett.

Korongozás

Még a Nagyi is kipróbálja

Az elkészült művek

Kifestjük őket...

... majd berakjuk a kemencébe

Az elméleti és gyakorlati ismeretszerzést mindig a közös játék zárja le, amely jelmezes, szituációs szerepjátékból, vetélkedőből, korabeli társasjátékokkal fűszerezett csapatjátékból, vagy éppen számháborúból áll. Folyamatos szerepjátékos zajlik tehát, amely érdeklődést és aktivitást vált ki a gyermekből, a megismerés és alkotás együttes élményét. Ez, egyesülve a történelmi környezettel, nagy hatású eszköze a múlt és az

eltérő kultúrák befogadásának elsajátításához. Legfontosabb célunk tehát: adott történelmi kor sokoldalú megismerése, felidézése és átélése, a múzeumlátogatás élményjellegének erősítése.

A „Tárgyi anyanyelvünk” nevet adtuk hagyományörző és újjáélesztő programunknak, amelynek célja a magyarság tárgyi és szellemi örökségének, hagyományainak, ünnepeinek bemutatása, a lassan feledésbe merülő népi mesterségek életre keltése és elterjesztése. A népi kismesterségek megismerésén keresztül a fiatalok élő részesei lesznek a népi hagyományoknak, amelyek megértése és átélése hozzájárulhat nemzeti kultúránk és azonoság tudatunk megőrzéséhez és erősítéséhez.

Tojásfestés

Madáretetők készítése a kertben

Karácsonyi angyalkák készítése

Vártuk a Mikulást és megérkezett

Rénszarvas és Manók is segítettek neki

A „Műv-Ész” Műhely kézműves tanfolyamai (üvegfestés, kerámia, fonalművészet, gyertyakészítés stb.) a különböző korosztályú gyermekek és felnőttek számára kínálnak érdekes és a hétköznapokban is jól használható gyakorlati ismereteket.

Természetesen a legkisebb, még óvodás és bölcsődés korú gyermekek sem maradnak ki a programokból, lel-

Hiába csináljuk, gyorsan elfogy...

Mocsárjárás és küzdelem a sárkánnyal a kertben

Máglya a kertben, a római istenek tiszteletére

Hóemberépítő verseny

kes szülei saját szervezésükben hétköznap délelőttönként játszóházakat, ill. „Tücsökzene” néven vidám zenés foglalkozásokat tartanak, kihasználva a múzeum kertjének adottságait.

„Tücsökzene” a fűben

A „főtücsök”

Zsibongás a nagy „levelek” alatt

A minden évben rendszeresen megrendezésre kerülő városi ünnepek alkalmával (pl. Budaörsi Fesztivál, Majális, Augusztus 20., Főutca Buli, Márton-napi sokadalom, Budaörsi Karácsony) a kiállítás egész estig tart nyitva és kézműves programokkal, pihentető és vidám játékokkal várjuk a betérő látogatókat.

2004. december 2-án Habsburg Ottó, Budaörs díszpolgára megkoszorúzta a Kiállítás épületének falán édesapja – a boldoggá avatott IV. Károly király – emléktábláját.

Habsburg Ottó és Wittinghoff Tamás a koszorúzáson...

Amatőr művészek kiállításának megnyitója, 2005. február 4. (üveggravírozott képek)

... majd megtekintette a kiállítást...

Festmények és faszobrok bemutatója

... és a látogatás végén római lakomával láttuk vendégül

Üvegtárgyak

Majális-2004

Látogatók a kiállításon

Kézműves foglalkozások a kertben

Márton-napi sokadalom a Templom téren (2004. november 13.)

Játék a római örutoronyban: hinta és csúszda

Lettner Beáta kiállításának megnyitója (2005. márc. 18.)

„Főutca Buli” (2004. augusztus. 28.)

A művész, képeivel

Majális-2005: Készülődés...

„Fényjátékosok” üvegfestmény kiállítás (2005. május 7.)

... és sokadalm

„Időoszlop” szobor a Kiállítás kertjében (Avatva, 2005. május 27.)

„Fényjátékosok” üvegfestmény-kiállítás (2005. május 7.)

Gyermekek képzőművészeti pályázat díjkiosztója (2005. május 28.)

XII. fejezet

dr. Ottományi Katalin – dr. Mester Edit

Tárgykatalógus

I. TÁRLÓ. A neolitikum és a rézkor leletanyaga

1. 2003. 11. 1. Csőtalpas tál felső része. Törése szürke, kívül-belül sárgás-vörös színű. Anyaga aprókavicsos. Belül fehér festett meander díszes vonalak. Több db, ragasztott. H: 28 cm, v: 0,5-0,7 cm. Lh: XXVII. Árok 1. obj. Késő neolit, lengyeli kultúra.

2. 2003. 11. 2. Egyenesen álló peremű edény, gömbölyű, vállán több sávban bekarcolt vonaldíszítések és ferde bevagdósások. Barna színű, csillámos anyagból. M: 18 cm, szá: 20 cm, tá: 6 cm. Lh: L/726. obj. Középső neolit, zselizi kultúra.

3. 2003. 11. 5. Enyhén kihajló peremű edény, alsó fele függőleges vonalakkal bordázott. Füle a hasából indul és törött. Pereme is törött. Vállán benyomkodott pontsor, alatta a vonalkázás. M: 18 cm, szá: kb. 11 cm, tá: 7,5 cm, fsz: 5 cm. Lh: III. kőép. 6. obj. Rézkor, badeni kultúra.

4. 2002. 1. 6. Kis félgömb alakú edény, füle törött, pereme is törött. Feketés-szürke, csillámos. M: 5 cm, szá: 10 cm. Lh: XVI. Árok 5. obj. Rézkor, badeni kultúra.

5. 2003. 11. 3. Edény, barna színű, vállán benyomkodott pontsor, alsó felén két pontsor között ferde bemélyített vonalak, háromszög alakban. Pereme letört. M: 11,5 cm, tá: 6 cm, lá: 10,2 cm. Lh: őskori telep 288. obj. Rézkor, badeni kultúra.

6. 2003. 11. 6. Egyfülű bögre. Vöröses-barna színű, füle kissé felhúzott és a peremből indul. Kavicsos, díszítetlen. M: 12 cm, szá: 11 cm, tá: 7 cm. Lh: őskori telep 69. obj. Rézkor, badeni kultúra.

7. 2002. 1. 7. Ép kis bögre, füle törött. Fekete színű, kívül kicsit fényes, csillámos. M: 7 cm, szá: 6,5 cm. Lh: III. kőép. 13. obj. Rézkor, badeni kultúra.

8. 2003. 2. 12. 4. 1. Edény, alul kúpos, füle és pereme törött. Törésfelülete helyenként égett. Felülete simított, a fülek alatt bekarcolt vonalakkal. Alja is másodlagosan égett. Lh: XXXVIII/22. obj. Rézkor, badeni kultúra.

9. 2002. 1. 5. 3. Kis kúp alakú pohár, sötétszürke, csillámos, füle törött. M: 7,5 cm, szá: 4 cm. Lh: XIV/2. obj. Rézkor, badeni kultúra.

10. 2002. 1. 5. 1. Díszített szalagfül. Barna színű, bekarcolt cikcakk dísz, a pe-

Az I. tárló

I. tárló 2. tárgy

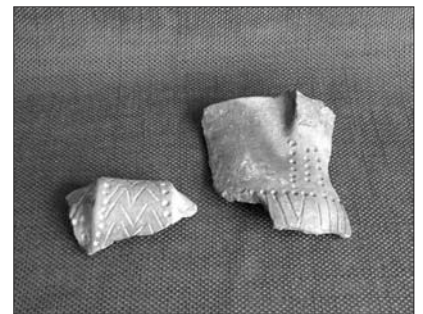
I. tárló 4. tárgy

I. tárló 5. tárgy

rem két szélén pontsorok. 9x5, 5x1 cm. Lh: XIV/2. obj. Rézkor, badeni kultúra.

11. 2002. 1. 5. 2. Egyenes peremű edény kis szalagfülrel, fül alatt három függőleges sorba rendezett pontsor, alatta egysoros pontsor, legalul háromszögdísz. Barna, foltosan feketére égett. H: 12 cm, m: 12 cm. Lh: XIV. árok 2. obj. Rézkor, badeni kultúra.

I. tárló 10-11. tárgyak

I. tárló 13. tárgy

I. tárló 15. tárgy

12. 2002. 1. 4. Virágcserep alakú edény, egyfülű, de füle letört. Peremén és alján beszurkált pontsor fut körbe. Ragasztott. Fekete színű. M: 11 cm, szá: 11,5 cm, tá: kb. 7 cm. Lh: XVII/3. obj. Rézkor, badeni kultúra.

13. 2002. 1. 1. 5. Kézzel formált kétfülű korszó, barna színű, foltosan feketére égett, ép edény. Anyaga aprókavicsos, csillámos, elég jól iszapolt. M: 12 cm, szá: 9 cm, tá: 6 cm. Lh: XXXVIII. árok 14. obj. Rézkor, Badeni kultúra.

14. 2003. 11. 8. Kis pohár, felhúzott füllel, alsó harmadában pontsor fut körbe. Vörösesbarna színű. M: 7 cm, szá: 6 cm, tá: 4 cm. Lh: III. kőép. 13. obj. Rézkor, badeni kultúra.

15. 2003. 2. 71. 1. Felhúzott füllű edény, hasán szép bekarcolt függőleges és ferde vonalakkal. Füle törött. Lh: XXI/a. árok 1. obj. Rézkor, badeni kultúra.

16. 2003. 11. 7. Felhúzott füllű edény, hasán bevagdósások futnak körbe. Barna színű, foltosan feketére égett. M: 12 cm, szá: 8,5 cm, tá: 5,5 cm. Lh: XIX/6. obj. Rézkor, badeni kultúra.

17. 2003. 11. 4. Nagy tál, egyik oldalán felhúzott széles szalagfüllel. A fül két oldalán hegyes bevagdósások. A fül belső fele bevagdósásokkal és beszurkálásokkal díszített. Kívül a hastörésen bevagdósások futnak körbe. Fekete, fényes. M: 10 cm, szá: 32,5 cm, tá: 8,5 cm, fül-szél: 7 cm. Lh: XXXVIII/14. obj. Rézkor, badeni kultúra.

I. tárló 17. tárgy

I. tárló, a 17. tárgy díszített belseje

18. 2002. 1. 1. 3. Kívül díszes nagy tál. Fényes felületű, feketés-szürke színű. Két kis szalagfüllel. Szá: 37, 5 cm, m: 13, 5 cm. Lh: XXXVIII/14. obj. 8. melléklet. Rézkor, badeni kultúra.

19. 2002. 1. 1. 2. Belül díszes nagy tál. Anyaga és kivitele u.o. Lh: XXXVIII/14. obj. 6. melléklet. Rézkor, badeni kultúra.

20. 2002. 1. 1. 1. Kétosztatú tál. Fényes felületű, feketés-szürke színű. Kis szalagfül és két korong az osztófalnál. Szá: 33 cm, m: 12 cm. Lh: XXXVIII/14. obj. 4. melléklet. Rézkor, badeni kultúra.

21. 2002. 1. 1. 4. Felhúzott füllű merítő-edény. Barna színű, foltosan feketére égett, kézzel formált, jól iszapolt. Felülete fényes, simított, belül kereszt alakú 3-3 vonallal díszítés. Szá: 16 cm, m: 6 ill. 14 cm, fül-szél.: 6,5 cm. Lh: XXXVIII. árok 14. obj. 9c. edény. Rézkor, badeni kultúra.

I. tárló 18. tárgy

I. tárló 21. tárgy

I. tárló 24-26. tárgyak

22. 2003. 11. 9. Hegyes csonteszköz. Marhasípcsontból készült. H: 12 cm, átm: 1-3 cm. Lh: őskori telep 288. obj. Rézkor, badeni kultúra.

23. 2003. 2. 75. 124-126. Kaparók. Lh: XXII. árok, 7. obj. Rézkor.

23a. 2002. 1. 11. Kaparó, kovapenge. Vörös színű, 3x2 cm. Lh: XXXVIII. Árok 17. obj.

23b. 2002. 1. 12. Kaparó, barna színű, hosszúkás. Méret: 5x1,2 cm. Lh: temető, 64. obj. déli fele. Rézkor.

24. 2003. 2. 30. 39. Dörzskő. Lh: XVIII. árok 19. obj. Rézkor.

25. 2003. 2. 93. 64. Csizolt kőbalta. Lh: XXXVI/4. obj. Rézkor.

26. 2003. 11. 10. Orsógomb. Lapos korong. Barnás-szürke színű, csillámos anyagból. Átm: 6 és 1 cm. Lh: őskori telep 72. obj. Rézkor.

II. TÁRLÓ. A bronzkor leletanyaga

A II. tárló

1. 2003. 11. 15. 1. Kétfülű edény. Barnás-szürke színű, kavicsos anyagú. Kiegészített. Le volt fedve a tállal. M: 14,5 cm, szá: 10 cm, tá: 7 cm. Lh: L/239. obj. Késő bronzkor, Velatice kultúra.

1a. 2003. 11. 15. 2. Tál alsó része, hasán fülindítással. Hasa csíkozott, fekete színű, fényes. Kicsit kavicsos. Felső része hiányzik. Rá volt borítva a kétfülű edényre. Lh: L/239. obj. Késő bronzkor, Velatice kultúra.

2. 2003. 11. 15. 3. Felhúzott füllű tál, fekete színű, fényesre polírozott. Pereme kihajlik. M: 10 cm, szá: 17 cm, tá: 6 cm, fül-szél: 3 cm. Lh: L/239. obj. Késő bronzkor, urnamezős kultúra.

3. 2003. 11. 21. Fekete fényes tál. M: 5 cm, szá: 16 cm, tá: 7 cm. Lh: L/251. obj. Késő bronzkor.

4. 2003. 11. 18. Kis, ép, kézzel formált bögre, vállán benyomkodott pontsorrall. Vörösesbarna színű, foltosan feketére égve. M: 7,5 cm, szá: 5 cm (pereme törött), tá: 4 cm. Lh: L/207. obj. Késő bronzkor.

5. 2003. 11. 19. 2. Kétfülű nagy tál, de csak az egyik füle van meg. Barna színű, kicsit kavicsos, enyhén fényes. Kiegészített. M: 17 cm, szá: 28 cm, tá: 10 cm. L/285. obj. Késő bronzkor.

6. 2003. 11. 19. 1. Fazék, hullámos peremmel. Vállán 3 bütyökfül, a negye-

dik hiányzik. Barna színű, kavicsos, kiégésített. M: 20 cm, szá: 19 cm, tá: 11 cm. L/285., obj. Késő bronzkor.

II. tárló 5. tárgy

II. tárló 6. tárgy

II. tárló 8. tárgy

II. tárló 9. tárgy

7. 2002. I. 9. Fazék, vállán körbefutó bavagdosott szalagdíszítéssel. Vöröses-fekete, foltosan égett. Ragasztott. M: 12 cm, szá: 13 cm, tá: 7 cm. Lh: IV. árok 1b. obj. Késő bronzkor – kora vaskor.

8. 2003. II. 14. Kétfülű edény. Vöröses-barna színű, felül törött, ragasztott. Vállán

két kis fül. M: 13 cm, szá: kb. 12 cm, tá: 6,5 cm. Lh: L/493. urnasír, 4. melléklet. Késő bronzkor, urnamezős kultúra.

9. 2002. I. 2. Bikónikus edény fele, szürkésbarna, kívül fényes, simított, kicsit csillámos, jól iszapolt anyagból. Kívül szépen díszített: bekarcolt vonalakkal keretezett kockákban pontkörök sorban. Pereme hiányzik. M: kb. 10 cm, lá: kb. 12 cm, lá: 4 cm. Lh: T/107. obj. Középső bronzkor.

10. BTM 72. I. 1. Budaörs-Vasútállomás, bögre, bronz kincslelettel. Középső bronzkor, vatyai kultúra.

11. BTM 56. 6. 1. Budaörs-Repülőtér, függesztőfüles tálka. Korai bronzkor, makói kultúra.

12. BTM 56. 5. 1. Budaörs-Repülőtér, antropomorf edény töredéke. Korai bronzkor, makói kultúra.

13. BTM 56. 6. 2. Budaörs-Repülőtér, kis füles fazék. Korai bronzkor, makói kultúra.

14. BTM 56. 6. 3. Budaörs-Repülőtér, kis fazék fülcsonkkal. Korai bronzkor, makói kultúra.

II. tárló 13-14. tárgyak

II. tárló 15-16. tárgyak

II. tárló 17. tárgy

15. BTM 76. 2. 1. Budaörs-Kamaraerdő, füles bögre. Késő bronzkor, urnamezős kultúra.

16. BTM 76. 2. 2. Budaörs-Kamaraerdő, füles bögre. Késő bronzkor, urnamezős kultúra.

17. BTM 56. 6. 7. Budaörs-Repülőtér, nagy seprődíszes tál. Korai bronzkor, makói kultúra.

18. BTM 56. 6. 6. Budaörs-Repülőtér, nagy seprődísz. fazék. Korai bronzkor, makói kultúra.

19. 2002. I. 8. Füles bögre, ép. Feketés-vörös, kívül fényes simítással, csillámos. M: 7, 5 cm, szá: 7 cm. Lh: Cs/3. obj. Középső bronzkor, vatyai kultúra.

20. 2003. II. 16. Kihajló peremű kis bronzkori bögre, füle hiányzik. M: 5 cm szá: törött kb. 4,5 cm, tá: 2 cm. Barna színű. Lh: T/65. obj. Középső bronzkor, vatyai kultúra.

21. 2003. II. 22. Tálka. Késő bronzkori, elszántott urnasír lehetett. Vöröses-barna, kavicsos anyagból, egyenesen álló peremű tálka, füle letört. M: 3 cm, szá: 9 cm, tá: 3 cm. Lh: v/70. obj. melletti szörvány. Gépi nyesésből. Késő bronzkor, urnamezős kultúra.

22. 2002. I. 3. 4. Vörös színű kis füles bögre, pereme hiányzik. Vállán bekarcolt vonalsor fölött és alatt pontkörös bekarcolt díszek. Felülete kopottan simított. Csillámos. M: 6 cm, szá: 5 cm. Lh: Cs/6. obj. Középső bronzkor, vatyai kultúra.

23. 2003. II. 17. Kihajló peremű füles kis bronzkori bögre, pereme törött. Szürke, kívül simított. M: 6 cm, szá: 5,5 cm, tá: 3,5 cm. Lh: T/85a. obj. Középső bronzkor, vatyai kultúra.

24. 2002. I. 3. 3. Hasonló kis füles bögre fele, felülete fényes simított, csillámos. M: 6 cm, tá: 5 cm. Lh: Cs/6. obj. Középső bronzkor, vatyai kultúra.

25. 2002. I. 3. 2. Kis füles bögre, barna, csillámos. Felülete kopottan simított. M: 6 cm, szá: 4,5 cm. Lh: Cs/6. obj. Középső bronzkor, vatyai kultúra.

26. 2002. I. 3. 1. Ép kis szürke bögre, alsó harmadában hasasodik. Egyfülű. Feketés-szürke, csillámos, jól iszapolt. Kézzel formált. M: 5 cm, szá: 5,5 cm. Cs/6. obj. Középső bronzkor, vatyai kultúra.

27. 2002. I. 10. Csontbalta. Félbetört csontbalta, a nyéllyuk fele megvan, vége kihegyezve. Üreges csontszarv. H: 15 cm, átm: 3,5 cm. Lh: Cs/3. obj. Középső bronzkor, vatyai kultúra.

28. 2003. II. 13. Csonteszköz. Szarvból készült, hegyes eszköz. H: 16 cm, átm: 2 cm. Lh: L/155. obj. Késő bronzkor, urnamezős kultúra.

29. 2003. 11. 11. Csontkorcsolyák. 2 db csontkorcsolya, egyik ragasztott. Elöl két lyukkal, hátul 6 lyukkal átfúrva a felkötéshez. Talpa lapos sima, orra felhajlik. H: 20 cm, szél: 2 cm, vast: 1 cm. Csikó csontja vagy számár csont. Lh: L/155. obj. Késő bronzkor, urnamezős kultúra.

30. BTM 56. 4. 1., 12. Budaörs-Repülőtér, patics és csontmaradványok. Korai bronzkor, makói kultúra.

II. tárló mellett a sarokban, 31. tárgy

31. 2003. 11. 20. Kiegészített nagy tárolóedény. Nyaka tölcselesen kihajlik. Válán bekarcolt háromszögdíszítés. Barna színű. Lh: III. kőép. 16. obj. Bronzkor.

III. TÁRLÓ. A kora római temető leletanyaga

A III. tárló

1. 2002. 2. 11. 1. Nagy festett fazék. Sárgás-nyersszínű, kívül kopott barnás-piros festéssel. Jól iszapolt. M: 25 cm, szá: 14 cm, tá: 9 cm. Pereme törött. Ebben volt az arany medál és a hamvak. Lh: 38. sír.

2. 2002. 2. 11. 2. Korsó, nyersszínű, egyfülű. M: 29 cm, szá: 6 cm, tá: 7 cm. Lh: 38. sír.

3. 2002. 2. 11. 3. Tál, szürke. „S” profilú, duzzadt peremű tál, belül fényes sötét, kívül kopott agyagmázzal. M: 8,5 cm, szá: 22 cm, tá: 8 cm. Lh: 38. sír.

4. 2002. 2. 9. Kézzelel formált, széles szájú bögre, fekete, csillámos, kavicsos anyagból. M: 10,5 cm, szá: 10 cm, tá: 6,2 cm. Lh: 25. sír.

5. 2002. 2. 7. 1. Szürke bögre, szemcsés, keményre égetett. M: 12 cm, szá: 8 cm, tá: 4 cm. Lh: 121. sír.

6. 2002. 2. 7. 2. Szürke, fényes, sötétebb agyagmázás kis tál, sigillata utánzat, kihajló peremű. M: 3 cm, szá: 11, 5 cm, tá: 4 cm. Lh: 121. sír.

III. tárló 1. tárgy

III. tárló 2. tárgy

III. tárló 5-6. tárgyak

7. 2003. 2. 10. 1. Tál, szürke, kívül-belül kopott, agyagmáz nyomokkal, puha anyagból. M: 1, 5 cm, szá: 14 cm, tá: 4,5 cm. Lh: 16. sír.

7a. 2003. 2. 10. 2. Bögre, szürke, fületlen, puha anyagból. M: 5 cm, szá: 5,5 cm, tá: 4 cm. Lh: 16. sír.

8. 2002. 2. 12. 2. Kis festett bögre, sárga színű, kopott piros festéssel, egyfülű. M: 10 cm, szá: 6 cm, tá: 3 cm. Lh: 140. sír.

9. 2003. 2. 10. 3. Kis pohár, anyaga világosszürke, bikónikus testű. M: 4,5 cm, szá: 4 cm, tá: 2,5 cm. Lh: 16. sír.

10. 2002. 2. 12. 1. Mécses, sárga színű, narancssárga festéssel. A szélén körben szőlőlevelek. H: 9 cm, sz: 6 cm, m: 2,5 cm. Lh: 140. sír.

III. tárló 8. és 10. tárgyak

III. tárló 11-13. tárgyak

III. tárló 16. tárgy

11. 2002. 2. 3. 3. Nyersszínű korsó, kiöntős, egyfülű. M: 17 cm, szá: 3 cm, tá: 4,5 cm. Lh: 133. sír.

12. 2002. 2. 3. 4. Kis bögre, nyersszínű. Füle letört. M: 6 cm, szá: 4,2 cm, tá: 2 cm. Lh: 133. sír.

13. 2002. 2. 3. 1. 2 db gyermek karperec átm: 3,4 cm. Lh: 133. sír.

14. 2002. 2. 3. 2. Hadrianus-érem. As, Limes hamisítvány, i.sz. 119 után. BMC 3. 1265. Hátlap: PMTRP COSIII/S – C PAX AU. Lh: temető 133. sír.

15. 2002. 2. 2. 1-2. Egygombos, erős profilú fibulák. Bal váll: nagyobb, lába áttört, pontsorokkal díszített, törött. Tüje törött. Gombján körben apró bevagdosott

díszítések. H: 7,8 cm, sz: 1 cm, m: 2,2 cm. Jobb vállon kisebb fibula: díszítetlen hasonló típus. H: h: 3,8 cm, m: 1,5 cm. Ép. Lh: 13. sír.

16. 2002. 2. 1. 1-2. Szárnyas fibulapár, egyik ép, másiknak a tije törött (2 db). 7 sor poncolással díszített a lábrésze. H: 11,5 cm, sz: 2,5 cm m: 4 cm, a töröttnek a h: 12 cm, és 10 sor poncolás van rajta. Lh: 10. sír. 2 db karika: egyik vastagabb. átm: 2 cm. Lh: 10. sír.

17. 2003. 12. 2. 2. Pelta alakú veret: behajló két vége csőrös madárfejjel. Nyakrészénél még bekarcolt díszítés is van. Tömör bronz. 6,5×6 cm. Lh: 107. sír.

18. 2003. 12. 2. 1. Nagyméretű korsó, egyfülű, füle a perem alól indul. Egyenesen álló perem, téglaszínű, vállán egy széles sávban piros festés nyomokkal. M: 29 cm, szá: 6 cm, tá: 7,5 cm. Lh: 107. sír.

III. tárló 17-18. tárgyak

III. tárló 20. tárgy

19. 2002. 2. 6. Horpasztott falú pohár, Faltenbecher, szürke nagy méretű, szemcsés, keményre égetett. M: 23 cm, szá: 10 cm, tá: 6 cm. Lh: 210. sír.

20. 2003. 12. 4. 1. Kétfülű korsó. Sárgás-halvány téglaszínű. Kívül kopot, halvány pirosas festéssel az egész felületen. Kétfülű, pereme hiányzik. Ragasztott.

M: 16 cm, szá: 6 cm, tá: 4,5 cm. Lh: 57. sír, 1. melléklet.

21. 2002. 2. 4. Mécses: Téglaszínű, közepén (discus) futó madár (griff? kakas?) ábrázolással. Szélén szőlőlevél ábrázolások. Kis fogója van, ép. H: 8,5 cm, sz: 5,5 cm, tá: 3,8 cm, m: 2 cm. Lh: 35. sír.

22. 2003. 12. 8. 1. Egygombos erős profilú fibula, ép, bronz. H: 5 cm, m: 1,5 cm, Lh: 60. sír 3. melléklet.

23. 2003. 12. 4. 1. 2 db egygombos erősprofilú fibula, bronz. Kisebb: H: 4 cm, m: 1,5 cm, ép. Nagyobb: h: 5 cm, sz: 2,5 cm. Lh: 57. sír 2. melléklet.

24. 2003. 12. 3. 2. Kis szürke tálka törött, ragasztott. Nem keményre égetett. Felülete nagyon kopott (ez a forma agyagmázas szokott lenni). M: 4 cm, szá: 10,5 cm, tá: 5 cm. + szoptatósüveg. Lh: 64a sír.

25. 2003. 12. 9. Kerek, vastag ezüstlemez. Szélén körben átlukasztgatva. Három bekarcolt vonal is fut körbe. Tükör lehetett. Átm: 8,5 cm. Lh: 39. sír.

26. 2003. 12. 3. 3. Kézzel formált fazék, egyenes peremű, pereme törött. Vörös színű, kívül-belül barnás-szürkére égett. Fehér kavicsos. M: 16,5 cm, szá: 9,6 cm, tá: 7 cm. Lh: 64a sír.

27. 2003. 12. 3. 1. Egyfülű korsó. Sárgás-nyersszínű, kopott piros festésnyomokkal. Pereme tölcseres kicsit, füle a perem alól indul. Kavicsos, nem keményre égetett. M: 22 cm, szá: 6 cm, tá: 6,7 cm. Lh: 64a. sír.

28. 2003. 12. 3. 4. Korsó, téglaszínű. Szűk nyakú, egyfülű korsó, vállban szélesedik, oldalt egy helyen lyukas. Keményre égetett, jól iszapolt. M: 19 cm,

29. 2003. 12. 6. 5. Nagy festett. Fazék. Bikónikus. Nyersszínű, kihajló peremmel. Külső felülete nagyon kopott, helyenként piros festésnyomokkal. M: 23 cm. szá: 11 cm, tá: 9 cm. Lh: 120. sír.

III. tárló 29. tárgy

30. 2003. 12. 6. 2. Vaskés. H: 13 cm, szél: 2 cm. Ép. Lh: 120. sír.

31. 2003. 12. 6. 1. Szőlőlevél alakú veret, a végén kerek karikával. Közepén

lyukkal. Karika átm: 2 cm, 5×3 cm, kis bujtató bronzlemezből: átm: 1 cm. : Lh: 120. sír 4. melléklet.

32. 2003. 12. 3. Szárnyas fibulák. Tűtartó apró pontokkal díszített, de csak benyomkodva és nem áttörve. Széles tűtartójú. Ép mind a kettő. Egyik tije kettétört. H: 12 cm, sz: felül 4, alul 2 cm. Lh: 93. sír.

33. 2003. 12. 7. 1. Kerek vascsat, egyenes tuskével. Átm: 4,2 cm. Lh: 44. sír.

33a. 2003. 12. 7. 2. Vasfibula, tije hiányzik. H: 7cm, rugó sz: 1,8 cm. Lh: 44. sír.

34. 2002. 2. 1. 3. Kis szoptatósüveg. Halványzöld. M: 7 cm, szá: 4 cm. Lh: 64a. sír.

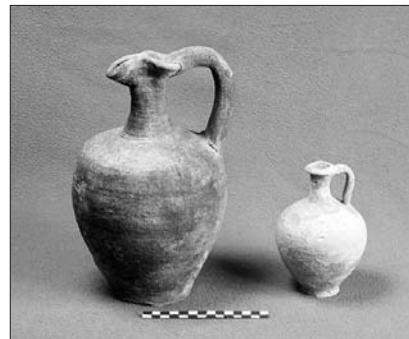
35. 2003. 12. 1. Terra sigillata tál, peremén indadékszítéssel. Pó vidéki sigillata. Barbotinos liliom- és szőlődíszítéssel. Consp. 39. forma, kora: Domitianus–Trajanus.³³ M: 3,5 cm, szá: 13 cm, tá: 5,5 cm. Ép edény, pereme kicsit törött. Lh: 42. sír.

36. 2002. 2. 5. Terra sigillata edény. Drag. 54. forma, ép edény. Rheinzaberni műhely, II. sz. utolsó negyede–III.sz. eleje. Szá: 5,5 cm, tá: 3,2 cm, m: 9 cm. Lh: 106. sír.

37. 2003. 12. 13. 2. Fedő, szemcsés, keményre égetett, feketés-szürke. Lapos. Tá: 12 cm, fedőgomb átm: 2 cm m: 4,5 cm. Lh: 121. sír.

38. 2002. 2. 8. 2. Nyersszínű korsó, szűk nyakú, egyfülű. M: 16 cm, szá: 3 cm, tá: 4 cm. Lh: 26. sír.

39. 2002. 2. 8. 1. Szürke korsó, lóherelevél kiöntős, szemcsés, keményre égetett (i.sz.141–161 között vert éremmel). M: 27,5 cm, szá: 6 cm, tá: 9 cm. Lh: 26. sír.

III. tárló 38-39. tárgyak

40. 2003. 12. 13. 1. Téglaszínű korsó, kívül piros festésnyomokkal. Testén sorban körbefutó bevagdosások futnak körbe. Nyaka szűk, füle nincs. M: 17 cm, szá: 4 cm, tá: 4,7 cm. Lh: 121. sír.

³³ A terra sigillaták meghatározását Gabler Dénesnek köszönöm.

41. 2003. 12. 10. Kis festett pohár. Sár-gás-téglaszínű, kívül kopott piros festéssel. M: 8,5 cm, szá: 6 cm, tá: 3 cm. Lh: 154. sír 1. melléklet.

42. 2003. 12. 12. 1. Bepecsételt pohár, barnás-szürke színű, hasán két borda között bepecsételt levelek. M: 10 cm, szá: 8 cm, tá: 4 cm. Lh: 174. sír.³⁴

43. 2003. 12. 13. Bepecsételt kis tálka. Kopott agyagmázás, sötétszürke. Belül bepecsételt levél. M: 3 cm, szá: 11 cm, tá: 5 cm. Lh: 173. sír.

Rekonstruált téglasír (Késő római férfi sír mellékletekkel)

1. 2002. 3. 1. 1. Lóherelevél kiöntős korsó: széles talpú, világosszürke, apró kavicsos. M: 15 cm, szá: 6,8 cm, tá: 8,8 cm. Lh: 165. sír.

2. 2002. 3. 1. 3. Hagymafejes fibula, ép, csak a tűje hiányzik. H: 7,5 cm, sz.: 4 cm, Lában pontkörös díszítés, kengyelén ékvéséses dísz fut végig. Lh: 165. sír.

3. 2002. 3. 2. 1. Érem: Nagy Constantinus (nagyobbik db). Hátlapon Gloria exercitus I jelvényes tip., i.sz. 335–337. Sisícia. Lh: 166. sír, kézben.

3a. 2002. 3. 2. 2. Érem (ez a kisebb): Constans, hátlapon Victoria DN Aug. i.sz. 341–346. Lh: 166. sír, kézben.

4. 2002. 3. 1. 4. Övcsat: „D” alakú csat és kis ovális szíjszorítólemez. A csattesten 3 szögecs, melyből kettő megvan. Közte bevagdossot díszítés. Csatt: 2,6×2 cm, szíjszorító: 2,8×1,8 cm, bőrvast: 0,2 cm. Hátsó lemezlap is megvan. A csattúske ráhajlik a csattestre. Lh: 165. sír.

320. A rekonstruált sír

5. 2002. 3. 1. 5. Három db bronzkarika: egy vastagabb (átm: 2 cm) és két vékonyabb. Átm: 1,8 cm. Lh: 165. sír.

6. 2002. 3. 1. 2. Kis bögre, világosszürke, puha anyagú, bikónikus kis edény. M: 8 cm, szá: 4,5 cm, tá: 4,2 cm. Lh: 165. sír.

IV. TÁRLÓ. A késő római temető leletanyaga

A IV. tárló

1. 2003. 13. 14. Háromfülű mázas tál, egyik füle törött. Behúzott talpon áll, felül három sorban tűzdelt díszítéssel és világos sárgászöld mázzal. Füle több osztatú szalagfül, máznyomokkal. M: 12,5 cm, szá: 16,5 cm, tá: 7,3 cm, fülszél: 3 cm. Lh: 427. sír.

IV. tárló 1. tárgy

2. 2003. 13. 14. 1. Hagymafejes fibula. A legfelső gomb hiányzik. Kengyelén hullámvonal szerű bevagdossók, lábán 4-4 pontkör. Átfűzve rajta a csatkarika. Fibula: 6,5×4 cm, csat: 4×1,5 cm. Lh: 2. sír (XXVII. árok) 3. melléklet.

2a. 2003. 13. 14. 2. Veret: négyszögletes, dupla bronzlemezből, melyet alul két kis szögecs fogott össze. Előlapjának széle domború pontokkal díszített. Középen Bellerophón ábrázolás (lobogó köpenyben lovas, alatta kutya). 3,2×3 cm. Lh: 2. sír (XXVII. árok).

3. 2003. 13. 21. 1. Bronz karperec, sima karika bronzhuzalból. Két vége bevagdossókkal díszített. Átm: 6 cm Lh: 421. sír.

3a. 2003. 13. 21. 2. Csontkarperec. Sima, díszítetlen, a két vége törött. Átm: 6 cm. Lh: 421. sír.

3b. 2003. 13. 21. 3. Kúpos fejű bronz hajtű. Hegyesebbik vége törött. H: 4,5 cm, fejátm: 0,4 cm. Lh: 421. sír.

4. 2003. 13. 17. Gyöngysor: amfora alakú arany gyöngyök váltakoznak hengeres zöld üvegpasztá gyöngyökkel. 8 db arany, 10 db üvegpasztá. 187. sír 2. melléklet.

4a. 2003. 13. 18. Gyöngyök. Zöld hengeres, zöld lapos karika, kék hengeres, zöld és kék kis lencse alakú gyöngyök, felfűzött nyaklánc. H: kb. 26 cm. Lh: 284. sír.

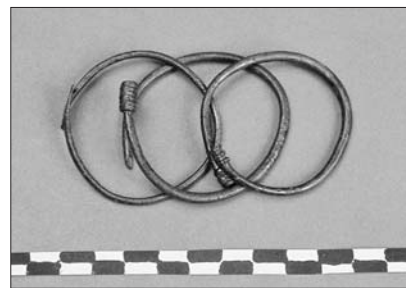
4b. 2003. 13. 19. Gyöngyök: kék, zöld, és fehér hengeres üvegpasztá gyöngyök, közte kisebb kék és zöld lencse alakú gyöngyök. H: 20 c. Lh: 347. sír.

IV. tárló 4., különféle tárgyak

IV. tárló 4a. tárgy

IV. tárló 5. tárgy

5. 2002. 3. 9. 1–3. 3 db karperec. Kígyófej. Átm: 4,2 cm, stilizált kígyófej: átm: 5 cm, sima: átm: 5 cm. Lh: 284. sír.

³⁴ MARÓTI É.: Újabb római kori pecsételt edénytöredékek Pest megyéből. StComit 28, 2004, 200-201.

6. 2002. 3. 10. 1. Ezüst gyűrű. Átm: 1,6 cm. Lh: 303. sír.

6a. 2002. 3. 10. 2. Gerezdelt, lapos korongokból álló üvegpasztza karperec. 7 db, 2,4×1,6 cm. Lh: 303. sír.

IV. tárló 6-7a. tárgyak

IV. tárló 10. tárgy

7. 2002. 3. 12. 1. Fülbevaló, 2 db, bronz sodrott drót alatt zöld üvegpasztza gyöngy. H: 2,5 cm, karikája törött. Lh: 242. sír.

7a. 2002. 3. 12. 2. Kerek bronzcsat. Átm: 2,3 cm Lh: 242. sír.

8. 2002. 3. 11. Torques lunulával: bronz, átm: 12 cm, Lh: 232. sír.

9. 2003. 13. 8. 1. Festett és mázas korsó. Peremből induló füle letört. Indításnál dudor. Nyakán borda, alatta egész hosszú nyaka bordázott. Sárgás téglaszínű. Nyaka és a has alsó harmada pirosan festett. Középen ráfolyt festék és a zöld mázpöttyök. Száritáskor ráfolyt a máz. M: 31 cm, szá: 7 cm, tá: 8 cm. Lh: 314. sír.

9a. 2003. 13. 8. 2. Festett bögre. Füle a peremből indul. Kihajló perem, behúzott talp. Nyerszínű, pirossal festett, ami helyenként ráfolyt. Kicsit kavicsos, csillámos anyagból. M: 9,5 cm, szá: 7,3 cm, tá: 3,8 cm. Lh: 314. sír.

10. 2003. 13. 24. Tulipán alakú pohár. Téglaszínű, kívül piros festésnyomokkal. M: 9 cm, szá: 7 cm, tá: 3 cm. Lh: 219. sír.

11. 2003. 13. 9. Behúzott peremű tál. Szürke, szemcsés, keményre égetett. Ép. M: 5 cm, szá: 19 cm, tá: 13 cm. Lh: 364. sír.

12. 2003. 13. 11. Egyenesen álló peremű, lapos tányér. Barnás-szürke, csillámos, simított felülettel. M: 4 cm, szá: 16 cm, tá: 10 cm. Lh: 345. sír.

13. 2003. 13. 13. 1. Behúzott peremű, szürke, kis tálka. Ragasztott. Csillámos. M: 3,5 cm, szá: 13 cm, tá: 8 cm. Lh: 415. sír.

14. 2003. 13. 10. Behúzott peremű tál. Szürkésbarna, aprókavicsos, keményre égetett. Ragasztott. M: 4 cm, szá: 16,5 cm, tá: 12 cm, Lh: 304. sír.

15. 2002. 3. 14. 1. Fenőkő. Téglalap alakú, ép, szürke. 10×5, 5×0,6 cm. Lh: 415. sír.

16. 2002. 3. 14. 2. Csontár. Elhegyesedő végű csonteszköz. H: 8 cm, átm: 0,4 cm. Lh: 415. sír.

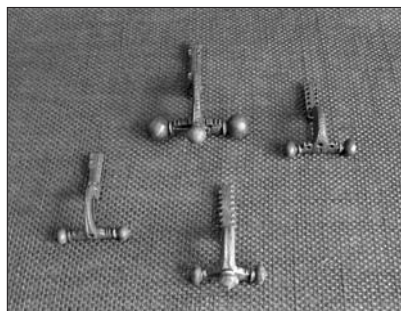
17. 2002. 3. 13. Vaskés. Ép, egyélű, hosszú nyéltüskével. Késh: 12 cm, nyélh: 7 cm, sz: 3,3 cm. Lh: 122. sír.

17a. 2003. 13. 16. Vaskés. Ép. 12,5×2,3 cm. Lh: 449. sír.

18. 2002. 3. 8. 1-6. A 3. századi 5. sír mellékletei. 8. 1. 2 db ezüst fülbevaló. Karikán tekerceselt drót, közepén levél alakú csüngő (lemez) átm: 2,7 cm. 8. 2. 2 db karperec: lemez, díszítetlen. Egyik nagyobb: átm: 5,4 cm, másik: 4,2×5 cm. 8. 3. Gyűrű: bronzlemez, díszítetlen. Átm: 2 cm. 8. 4. Nyaklánc: kék üvegpasztza gyöngyök (24 db) 1 zöld, 2 barna szemesgyöngy, kék hengeres gyöngy, 3 csontgyöngy (hengeres). 8. 5. Érem a piros tálban: Julia Maesa denár, i.sz. 218-222, Róma. BMC 5. 76. 8. 6. Piros festett tál: behúzott peremű piros tál, kopott piros festéssel.

IV. tárló 18., különféle tárgyak

IV. tárló 20-23. tárgyak

19. 2003. 13. 15. 3. Övcsat. Bronz, vese alakú, tüskéje ráhajlik és bekarcolt vonalakkal díszített. 3,8×1,5 cm. Lh: 443. sír.

19a. 2003. 13. 15. 1. Pecsetgyűrű, sárgaréz. Feje kerek, a minta már nem látszik. Ép. átm: 2,3 cm, fej: 0,7 cm. Lh: 443. sír.

20. 2003. 13. 20. Hagymafejes fibula: ép, bronz. Kengyelén halvány ékvésés, lábán kétoldalt áttört peltás díszítés. 7×4 cm. Lh: 280. sír.

21. 2002. 3. 3. Hagymafejes fibula. Felső gombja hiányzik. Kengyelén ékvéséses díszítés. Lábán áttört lyukak 6 sorban. H: 6 cm, sz.: 4,2 cm, m: 2 cm. Tüje is megvan. Lh: 169. sír.

22. 2002. 3. 4. Hagymafejes fibula. Nagyalakú hagymafejes fibula, felső gombja letört. Lábán 1-1, 2-2 pelta alakú áttört díszítés (4. sz. vége), kengyelén és láb közepén beszurkált díszítés. M: 8 cm, sz: 6 cm. Lh: 205. sír.

23. 2002. 3. 2. 3. Hagymafejes fibula, felső gombja hiányzik. Díszítése ugyanolyan, mint a 165-é csak kisebb. H: 5,8 cm, sz: 4,4 cm. M: 2 cm. Lh: 166. sír.

24. 2003. 13. 22. Övcsat, verettel. A csat enyhén vese alakú. A veret négyszögletes, alul két szegeccsel, bronzlemezről. Csát: 3×1 cm, veret: 2,5×2,6 cm. Lh: 296. sír.

24a. 2002. 3. 5. 1. Övcsat D alakú csat, szíjszorító téglalap alakú. A két szögecs, díszítetlen. Csát: 3,5×2 cm, lemez: 2,8×2,5 cm. A csattüske kicsit ráhajlik a csat-testre. Lh: 168. sír.

24b. 2002. 3. 8. Kerek övcsat, kerek szíjszorító lemezzel. Két szögecs bronz. Csát átm: 2,8 cm, szíj átm: 2 cm, v: 0,2-0,3 cm. Lh: 188. sír.

24c. 2002. 3. 9. Omega alakú csat. Tüje törött. H: 4,8 cm, sz.: 3,5 cm. Lh: szórvány a temetőből.

IV. tárló 24. tárgy

25. 2002. 3. 2. 5. Kerek vascsat, törött. Tarsolyzáró lehetett. Átm: 2,5 cm. Lh: 166. sír.

25a. 2003. 13. 23. Vascsat, kerek, hosszabb tüskével. Átm: 3 cm. Lh: 425. sír.

26. 2002. 3. 2. 4. Övveret. A szíj végén elhegyesedő végű, vállán és fején két-két lyuk, közepén koncentrikus kördíszítés. Bőrvast.: kb. 0,2 cm, h: 4,5 cm, sz: 2 cm. Lh: 166. sír.

27. 2003. 13. 5. Nagyon kicsi illatszeres üveg. Hosszú nyakú, csepp alakú alsó-résszel, fehéres-zöld színű. M: 7,5 cm, szá: 1 cm. Alja gömbölyű. Lh: 346. sír.

28. 2003. 13. 3. Szoptatóüveg. Hegyének vége letört. Világoszöld. 9×8,5 cm, tá: 3,6 cm. Lh: 106. sír. (Ez kora római sír, de a 415. késő római sírban is ilyen van.)

29. 2002. 3. 21. Üvegpalack, halványzöld színű. Szá: 4 cm, m: 13 cm. Lh: 185. sír

30. 2003. 13. 2. Gömbhasú, hosszú nyakú, elég nagyméretű üvegpalack, kihajló peremmel. Talpa homorú. Halványzöld. M: 16 cm, szá: 4,8 cm, tá: 5 cm. Lh: 451. sír.

31. 2003. 13. 1. Gömbhasú üvegpalack, kevésbé hosszú nyakkal. Pereme vízszintesen kihajlik. Halványzöld, talpa homorú. M: 12 cm szá: 4,2 cm, tá: 3,5 cm. Lh: 408. sír.

IV. tárló 29-31. tárgyak

32. 2003. 13. 6. Hosszúkás üvegpohár, vége nem kúpos, hanem kis talpgyűrűvel egyenes. Oldala törött. Halványzöld színű. M: 11 cm, szá: 7,5 cm, tá: 3,2 cm. Lh: 405. sír.

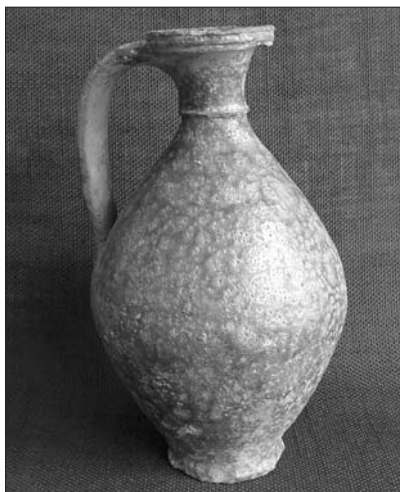
33. 2002. 3. 22. Üvegpohár, halványzöld. Szá: 8,5 cm, m: 8 cm. Lh: 408. sír.

34. 2003. 13. 4. Illatszeres üveg, lapos lencse alakú alsórésszel, hosszú nyakkal. Fehér. M: 10,5 cm, szá: 3 cm, tá: 4 cm. Lh: a temetőben 96. obj., kora római.

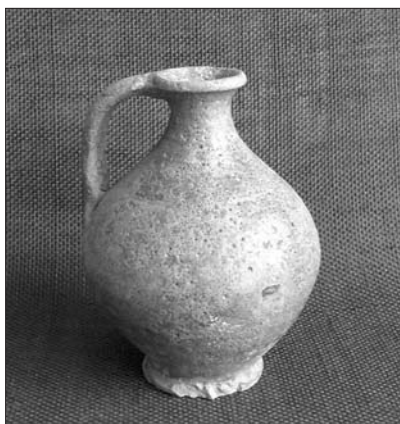
35. 2002. 3. 18. Mázas egyfülű korsó, pereme a fülből indul, felül kis dudor, nyakán borda, pereme egyosztatú, magas, karcsú forma. Téglaszínű, zöldmáz, a máz foltokban hiányos, egyébként elég fényes. M: 29 cm, szá: 6,3 cm, tá: 8 cm. Lh: 274. sír..

36. 2002. 3. 15. Mázas korsó, egyenes pereme többsztatú, ebből indul az egyosztatú szalagfüle. Téglaszínű, zöldmáz, kopott, helyenként lyukacsos, világos zöld máz. Hasán két vonal fut körbe. M: 17 cm, szá: 4 cm, tá: 5 cm. Lh: 238. sír.

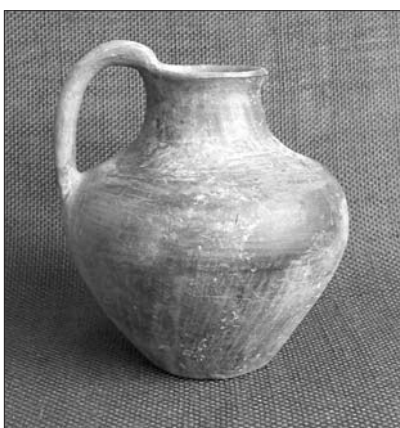
37. 2003. 13. 7. Mázas korsó. Egyfülű, nyakán bordával, pereme tölcéses. Tégl-

IV. tárló 37. tárgy

IV. tárló 38. tárgy

IV. tárló 39. tárgy

laszínű, zöldmáz. Ép. M: 31 cm, szá: 8 cm, tá: 8 cm. Lh: 230. sír.

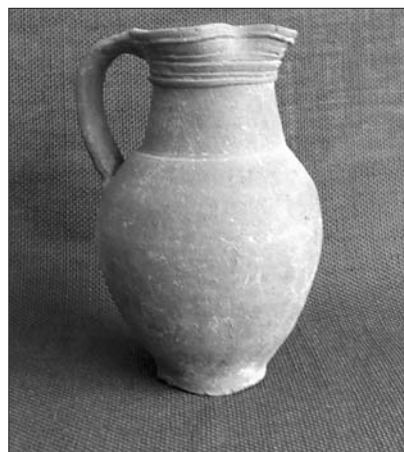
38. 2002. 3. 16. Kis mázas korsó. Téglaszínű, világoszöld máz. Ép. A máz foltos, kopott, lyukacsos. M: 15 cm, szá: 4 cm, tá: 6,2 cm. Lh: 320. sír.

39. 2003. 3. 17. Simított egyfülű korsó. Szürkésbarna, fényes fekete simítás-

sal. Csillámos, jól iszapolt. M: 15 cm, szá: 15,5 cm, tá: 6 cm. Lh: 277. sír.

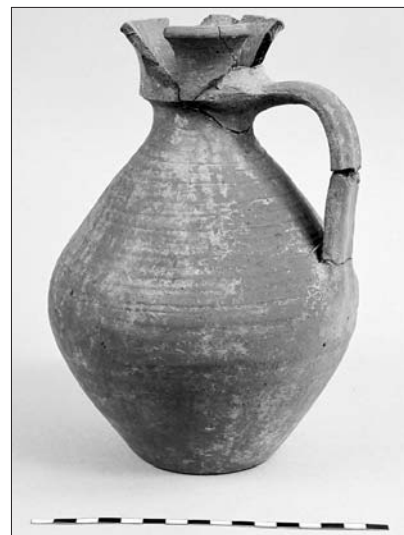
40. 2002. 3. 20. Kis szürke bögre, anyaga belül téglaszínű, jól iszapolt, keményre égetett. Nagyon kicsit kavicsos, csillámos anyagú. M: 7 cm, szá: 6,5 cm, tá: 3,2 cm. Lh: 375. sír.

41. 2002. 3. 19. Szürke lóherelevél kiöntős korsó. Pereme alatt többszörös vonaldíszítés, vállnál kiugrás. M: 21,5 cm, szá: 9 cm, tá: 6 cm. Lh: 379. sír.

IV. tárló 41. tárgy

42. 2003. 13. 13. 2. Szürke, egyfülű bögre. Keményre égetett, apró fehér kavicsos anyagból. Talpa behúzott, füle a peremből indul. M: 9,5 cm, szá: 7,5 cm, tá: 4 cm. Lh: 415. sír.

IV. tárló 43. tárgy

43. 2003. 13. 12. Galléros peremű korsó. Szürke, szürke, jól iszapolt, csillámos. Vízszintes korongolás nyomokkal. M: 22 cm, szá: 8 cm, tá: 7 cm, pereme ragasztott. Lh: 204b. sír.

V. TÁRLÓ. A római település leletanyaga

Az V. tárló

1. 2003. 15. 4. Kézzel formált fazék, barnás-szürke színű, foltosan égett. Oldalán négy bütyök, a perem alatt bevagdósások. M: 22 cm, szá: 14 cm, tá: 10 cm. L/32. kőépület 2. helyiség mély gödör. Késő kelta.

V. tárló 1. tárgy

2. 2003. 15. 3. Tojás alakú nagy fazék, világos szürke, nyakán dupla besimított hullámvonallal. Felülete simított. M: 22, 5 cm, szá: 7 cm, tá: 9 cm. L/116. obj. Késő kelta.

3. 2003. 15. 2. Kézzel formált dák fazék, enyhén kihajló peremmel. Oldalán négy bütyökdísz. Fél patkó alakú rátett fonott díszítés oldalt, abból is négy. M: 21,5 cm, szá: 16 cm, tá: 10,5 cm, ragasztott. T/104. obj. Késő kelta.

4. 2003. 12. 14. Bepecsételt, mély, szürke tál. Drag. 37. utánzat. Szürke, kopott agyagmáz. Alul bepecsételt levelek és tojássor. M: 10 cm, szá: 18 cm, tá: 7,5 cm. Lh: 63. sír 2. melléklet.

V. tárló 4. tárgy

5. 2003. 15. 8. Ép edény. Nyaka hengeres, hasa kiugrik. Szürkésbarna, kopott agyagmáz bevonattal. M: 10,5 cm, szá: 4,6 cm, tá: 3,2 cm. Lh: L/254. obj. tanúfal – 50 cm. 2-3. sz.

6. 2003. 15. 99. 2. Bepecsételt díszítésű mély tál, Drag. 37. forma utánzata. Piros színű, kopott agyagmázzal. Lh: uo.

7. 2003. 15. 99. 1. Bepecsételt díszítésű mély tál, Drag. 37. forma utánzata. Szürke. Lh: L/425. obj. É-i fele. Kora római.

8. 2003. 15. 9. 1. Drag 33-as Rheinzaberni edény fele. (2. sz. vége–3. sz. eleje). Egyik fele hiányzik. Kívül a mester ujjlenyomatai. M: 4 cm, szá: 9 cm, tá: 4 cm, v: 0,5 cm. Lh: L/654. obj. D-i fele 2. ány.

8a. 2003. 15. 9. 2. uo. forma kis profil töredéke. Lh: uo.

9. 2003. 15. 96. Szoborfej, mész. Haja fonott, hátlapja nincs szépen kidolgozva, valamihez itt illeszkedett. M: 11 cm, sz: 7 cm. Lh: L/486. kőép. belső osztófál K-i oldalán.

340. V. tárló, 9. tárgy

10. 2003. 15. 1. Nagy hombáredény felső része. Világosszürke, jól iszapolt. Felülete nyomokban simított. Nyakán függőleges vonalakkal egy sávban simított. Meglévő m: 27 cm, szá: 13 cm. v: 1 cm, lá: 31 cm. Lh: III. kőép. 5. obj. Késő kelta.

11. 2003. 15. 5. Kis ép edény. Kézzel formált kis pohárka, barnás-szürke, csillámos anyagból. M: 4,3 cm, szá: 3 cm, tá: 2,5 cm. Lh: L/458. obj. Késő kelta.

11a. 2003. 25. 6. Kis bikónikus pohárka, barnás-szürke színű. Ép. Kézzel formált. Lh: L/588a. obj. Késő kelta.

Orsógombok

12. 2003. 15. 91. Nagyméretű, bikónikus orsógomb. Téglaszínű, kavicsos anyagból. Átm: 7 cm, és 2 cm, m: 4 cm. Lh: L/401. obj. gödör alja. Kora római.

13. 2003. 15. 92. Kúpos orsógomb, vöröses-feketére égett, csillámos anyagból. Átm: 4 és 1 cm, m: 2,5 cm. Lh: L/135. obj. Késő kelta ház.

13a. 2003. 15. 93. Hengeres orsógomb. Szürkésvörös színű, homokkal soványított. Átm: 3 és 0,8 cm. Lh: L/32. kőépület. Faltisztítás.

13b. 2003. 15. 94. Bikónikus, egyik oldalán, ferdén bekarcolt vonalak. Barna, csillámos anyagból. Átm: 5 cm, belül 1,8 cm. Lh: L/263. kőép. 17. h. „P” fal mellett. Késő római.

13c. 2003. 15. 95. Bikónikus orsógomb, szürke, foltosan feketére égett. Csillámos anyagból. Átm: 4 cm, és 0,5 cm. Lh: V/132. obj. K-i fele. 2-3. sz.

13d. BTM 66.3.614. Bekarcolt virágmintás orsógomb, szürke kerámia.

14. 2003. 15. 90. Lapos orsógomb, edényoldalból készült. Szürke, jól iszapolt. Egyik oldala simított és besimított, hullámvonallal díszített. Átm: 5,5 cm és 0,5 cm. Lh: L/30. obj. É-i középső gödör. Késő kelta.

Kőbalta

15. 2003. 15. 80. Kőbalta egyik fele, átfúrva. Fekete. 6x4, 5x4, 5 cm. Lh: V/61. obj. Faltisztítás.

Fenőkövek

16. 2003. 15. 78. 1. 2 db fenőkő, barna színűek, kicsit piskóta alakúak. 8x4x3 cm, 6,5x2,2x2,6 cm. Csillámos. Lh: v/56d obj. Kora római.

V. tárló 16-17. tárgyak

17. 2003. 15. 79. Lapos, ferdére csiszolt oldalú fenékkő. Szürke. 7×11×1 cm. Egyik sarka törött. Lh: V/152. obj. Ny-i faltisztítás. Római. 2-3. század.

Csontból készült tárgyak

18. 2003. 15. 83. Csontkorong koncentrikus körökkel. Középen lyukas. Átm: 1,7 cm. Lh: L/254. obj. Kora római gödörház.

18a. 2003. 15. 85. Faragott csontdís. Középen koncentrikus körrel, két szélén átfúrva. Bőrszíjra felfűzve viselték a gye-rekek. 4,2×4 cm. Lh: L/263. kőép. 15. h. omladék alatt.

V. tárló 18-20. tárgyak

19. 2003. 15. 86. Lapos szegfejtű tű. H: 8 cm, Lh: L/695. obj. déli fele, 3. any. Gödörház, 2-3. század.

2003. 15. 87. Gömbfejtű csonttű. H: 12 cm. Fejátm: 0,7 cm. Lh: szórvány, L/263. épületnél.

2003. 15. 88. 1. Gömbfejtű hajtű. H: 12 cm, átm: 0,3-0,4 cm. Lh: L/522. obj. É-i fele. Gödörház, 2-3. század.

2003. 15. 88. 2. Bőrvarrótű, szélesebbik vége ellapított, hosszú lyukkal. H: 9 cm. Lh: L/522. obj. É-i fele. Gödörház, 2-3. sz. 2003. 15. 89. Gömbfejtű csonttű. H: 10 cm, átm: 0,3 cm. Lh: t/175 kőép. K-i fele-50 cm. Kora római.

20. 2003. 15. 84. Dobókocka, elefántcsont. Pontkörös díszítéssel oldalain a számok. Átm: 1,2 cm. Lh: L/653. obj. déli fele – 110 cm. Kora római, gödörház.

V. tárló 20. tárgy

Bronz tárgyak a telepről

21. 2003. 15. 39. Ládikafül, két vége tulipános fejben végződik. Középen emberi fejjel (medúza, vagy puttó). Két

végén bronzpánt. 14×5,5 cm. Lh: L/244. K-i fele – 50 cm.

22. 2003. 15. 43. Kis bronzkéz, kezében talán rózsza. Vége lyukas, valamire rá volt húzva. 3×1 cm. Lh: L/695. obj. Kora római.

V. tárló 21-22. tárgyak

23. 2003. 15. 58. Övcsat, D alakú bronz. A csattúske ráhajlik. 3,2×2,2 cm. Lh: L/227. obj. mellett.

Bronz ékszerek

24. 2003. 15. 44. Karperec, bronzdrót-ból, hurkos véggel. Átm: 6,5 cm. Lh: L/65. obj. 2-3. sz.

2003. 15. 45. Sárgaréz pántból készült karperec, oldalán bevagdostott ék alakú díszítésekkel. Két vége átlukasztva. Átm: 6 cm. Lh: L/263. obj. 4. h.

2003. 15. 46. Gyűrű, bronzlemezből. Bevagdostott X-el és ferde vonalakkal díszítve. Átm: 1,7 cm. Lh: L/183. obj. É-i fele, 3. any. 2-3. sz.

2003. 15. 48. Karperec, tömör bronzból, vége kiszélesedik. Átm: 6,7 cm. Lh: L/486. obj. 1. h. Késő római.

2003. 15. 49. Pecsétgyűrű, fejében fehér üvegpasztta, maradvánnyal. Bronzpántból készült. Átm: 1,8 cm. Lh: V/59. obj.-tól északra, szórvány.

2003. 15. 50. Ezüst gyűrű, kerek karika. Átm: 2 cm. Lh: Lagermax déli fele, szórvány.

2003. 15. 51. Pecsétgyűrű, bronz. Fejében fehéres színű puha anyag. Benne ki-vehetetlen minta. Átm: 1,5 cm. Lh: L/486. kőép. déli fele, omladékból.

2003. 15. 52. Pecsétgyűrű, bronz, fején értelmezhetetlen ábra. Átm: 2 cm, fejátm: 1×0,6 cm. Lh: L/571. obj.-tól délre, fémkereső.

25. 2003. 15. 55. Gömbfejtű bronztű. H: 7 cm. Ép. Lh: v/26. obj. Késő római.

26. 2003. 15. 57. Övveret, szív alakú, bronz, felül két szögeccsel. 3,5×2 cm. Lh: L/263. kőép. 11. h.

26a. 2003. 15. 59. Kis tarsolyzáró csat. Bronz. Hosszúkás csat és veret. 3×1,2 cm. Lh: Lagermax, szórvány

26b. 2003. 15. 60. Bronzcsat, egyben, kerek csattest és veret, egyenes tüskével. 4×3 cm. Lh: Lagermax déli fele, fémkereső.

27. 2003. 15. 54. Kis pecsétgyűrű, sárgaréz. Két oldalán bevagdostott díszítés. Fején talán borostyánkő, bevéssett serleg és felette csillagdíszítéssel. Átm: 1,7 cm feje 0,7 cm. Lh: 590. obj. ÉK-i része – 80 cm. Kora római ház.

28. 2003. 15. 56. Csuklós veret, alja szív alakú oldalt indákkal díszített, felül kisebb szív. Bronz. Talán övveret, csüngő. Felső részénél fogva volt bőrhöz erősítve, mert hátul van két szegecs. H: 7 cm, sz: 3 cm. Lh: Lagermax déli fele, szórvány.

29. 2003. 15. 53. Nagy széles ezüst pántból készült férfi gyűrű, oldala hullámos kiképzésű. Átm: 2,2 cm. Lh: L/263. kőépület.

Fibulák

30. 2003. 15. 65. Kis egygombos, erősprofilú fibula. Lábán két lyuk. H: 5 cm, sz: 1,5 cm. Lh: L/134. obj. alja. Késő kelta – kora római.

30a. 2003. 15. 66. Kicsi, egygombos, erősprofilú fibula, a gomb helyén kígyófej. Kicsit elgörbült. H: 4 cm, m: 1,7 cm, réz. Lh: L/320. obj.-tól délre fémkereső. Kora római.

30b. 2003. 15. 67. Egygombos erősprofilú fibula, Ép. H: 6 cm, m: 2 cm. Lh: L/392. obj. Kora római.

30c. 2003. 15. 69. Egygombos, erősprofilú fibula, ép. Lábán egy lyuk. H: 5 cm, m: 2 cm. Lh: L/392. obj. Kora római.

31. 2003. 15. 63. Hagymafejes fibula, rövid a lába, hosszú a karja. Még elég korai változat. Hagymafejek kicsik, kengyelén ékvésés, lábánál néhány bevagdostás. Ép. Bronz. H: 7 cm, sz: 5,5 cm. Lh: I. kőép. Ny-i fele, 1. any. Késő római.

31a. 2003. 15. 64. Hagymafejes fibula, az egyik hagyma hiányzik. Lábán pontkörös díszítés (4-6), a többi díszítetlen. Tüje hiányzik. H: 9 cm, sz: 3,5 cm. Lh: II-III. kőép. környékén, szórvány. Késő római.

32. 2003. 15. 72. Római fibula, széles szögletes kengyellel. Tüje elgörbült. Bronz. H: 4 cm, m: 1,5 cm. Lh: L/264. obj. déli fele. 2-3. sz.

32a. 2003. 15. 74. Hasonló fibula, mint L/264. obj.-ban. Bronz, széles, szögletes kengyellel és lábbal. H: 3,5 cm, m: 1,5 cm. Lh: L/183. obj. 2-3. sz.

33. 2003. 15. 70. Aláhajtott lábú fibula, tüje nincs meg. H: 6 cm, m: 1,5 cm. Lh: Lagermax, szórvány. Késő római.

34. 2003. 15. 71. Trombita fibula. Kicsi, elgörbült, tüje nincs. H: 3 cm, fejszél: 1,6 cm. Lh: szórvány.

34a. 2003. 15. 68. Kis fibula, egygombos, talán trombita fibula. Ép. H: 3 cm, szél: 2,2 cm. Lh: L/360. obj. Kora római.

35. 2003. 15. 73. Vasfibula, tije törött. H: 6,5 cm, m: 2 cm. Lh: L/560. obj. mellett, fémkereső.

Bronzedények

36. 2003. 15. 40. Gömbölyű kis edény, nyomott, törött, alja megvan, közte hiányos. Szá: 4, 7 cm, meglévő m: 3,7 cm, tá: 3,7 cm. Lh: v/30. obj. környékén, szórvány.

37. 2003. 2. 96. 2. Bronz pateranyél. Hosszú, vége ívesen lekerekített, középen két kiugrással. H: 20 cm, sz: 4,5 cm. Lh: XXXVI. árok 5c. obj. Kora római.

38. 2003. 15. 41. Nyeles mély bronz edény, alja lyukacsosra töredezett. Szá: 9 cm, m: 4 cm, fülsz: 2 cm. Lh: L/73. obj. K-i fele, -100 cm. Kora római.

39. 2003. 15. 42. Vas merőkanál. Nyele törött. Átm: 14,5 cm, nyél: 2×1,4 cm. Lh: L/162. út déli fele. 3-4. sz.

345. V. tárló 36–39. tárgyak

Csonteszközök

40. 2003. 15. 75. Agancseszköz: őzcsontból készült, villás szarv. Vége megmunkálva. H: 28 cm, szél: 2-12 cm, átm: 1 cm. Lh: L/590. obj. Kora római ház.

2003. 15. 76. Szarv vége, ami a csontmegmunkálás melléktermékeként megmaradt (a szarut lehúzták). Vége egyenes. H: 14 cm, átm: 4,5 cm. Lh: v/56 obj. Ny-i fele, alja. Kora római ház.

2003. 15. 77. Csonteszköz töredék. Hengeres hosszú csont, belefúrva két lyuk. H: 10 cm, átm: 4,5 cm. Lh: v/56d. Kora római ház.

2003. 15. 81. Csontretesz töredéke. Agancsból készült. Ládikához tartozhatott. H: 14 cm sz: 1,5 cm. Lh: L/32. kőépület 3. h.

41. 2003. 15. 82. Félkész csontsíp. Egyik végén lyukas, középen két lyuk, végén nincs. Agancsból készült. H: 6 cm, átm: 1,3 cm. Lh: L/134. obj. Késő kelta gödör.

Kulcsok és zárok

42. 2003. 15. 29. Kis kulcs, talán ládikához. Vas h: 5 cm, kerek fejátm: 1,8 cm. Lh: L/35. obj. Ny-i fele, kötiszttítás.

43. 2003. 15. 30. Vaskulcs. H: 7 cm, fejátm: 2 cm. Lh: v/132. kőép. keleti fele.

43a. 2003. 15. 31. Vaskulcs. H: 7 cm, fejátm: 1,6 cm. Lh: L/107. obj. Kora római.

V. tárló 42-43a. tárgyak

44. 2003. 15. 32. Bronz zár három lyukkal. H: 7,5 cm, sz: 1,3 cm. Lh: v/51. obj. 2-3. sz.

44a. 2003. 15. 33. Bronz zár. H: 7,5 cm, sz: 1,5 cm, 3 kicsi és egy nagy lyuk. Lh: szórvány, Lagermax közepe.

44b. 2003. 15. 34. 1. Bronz zár, két sorban 5 lyukkal. 8×1,8 cm. Lh: szór. Lagermax ÉK-i része.

44c. 2003. 2. 96. 1. Vas zár, 4 lyukkal. H: 7 cm, sz: 1,8 cm. Lh: XXXVI. árok, 5c. obj.

Veretek

45. 2003. 15. 34. 2. Hosszúkás csat vagy veret, széle ívelten kiszélesedik. Középen borda, szélein indadíszítés. 4×2 cm. Hátdalán 2 szegecs. Lh: Lagermax ÉK-i részén, szórvány.

45a. 2003. 15. 38. Bronz tárgy. Kerek fogója van, alatta laposabb korong és valami vas. Ládika fogantyú vagy kocsiaktrész. Lh: v/138. obj. Ny-i fele. 2-3. sz.

45b. 2003. 15. 62. Bronzveret, felül visszahajlik, középen egy szögecs. Alul pelta alakú. 4×3 cm. Lh: Lagermax, fémkereső.

46. 2003. 15. 61. Téglalap alakú veret, oldalfala ívelt, középen felül két nyúlvánnyal. 4×2 cm.

2003. 15. 47. Nagy téglalap alakú veret. Inkább ládika vagy bútorveret, s nem övhöz tartozott. Sárgaréz lemezből készült, szélein áttört ívelt, virágos díszítéssel. Felül két szög lyukas helye. 6,5×3,6 cm. Lh: V/138. obj. Ny-i fele, 2-3. sz.

Vasak

47. 2003. 15. 13. 1. Vaspánt, egyik vége feltekerve. 12×9 cm. Lh: v/132. obj. 2-3. sz.

48. 2003. 15. 23. Hosszú hegyes nyelű vaskés. H: 16 cm, sz: 2 cm. Lh: L/263. kőép. 3-4. sz.

48a. 2003. 15. 25. Hegyes végű vaskés. H: 14 cm, sz: 2 cm. Lh: L/245. obj. Kora római.

48b. 2003. 15. 24. Vaskés. H: 16 cm, sz: 2,2 cm. Lh: L/263. obj. Ny-i fal délkeleti oldalán, faltisztítás.

48c. 2003. 15. 26. Kis vaskés. H: 9,5 cm sz: 1 cm. Lh: I. kőép. melletti 7. obj. Kora római.

48d. 2003. 15. 27. Kis vaskés. H: 10,5 cm, sz: 2 cm. Lh: I. kőép. 3-4. h. Késő római.

48e. 2003. 15. 28. Vaskés. H: 16,5 cm, sz: 2,5 cm. Lh: fémkeresővel, szórvány a villa mellett.

49. 2003. 15. 35. Bronz kolomp, felül kerek fogóval. Nyomott. M: 4 cm, átm: 4,2 cm. Lh: fémkereső, szórvány.

49a. 2003. 15. 36. Kis kolomp, felül fogója törött. Bronz. M: 3 cm, átm: 2,5×2 cm Lh: L/110. kőép. szórvány. Késő római.

49b. 2003. 15. 37. Vaskolomp, teteje és egyik oldala törött. M: 5 cm, átm: 4 cm. Lh: T/162. obj. közepe.

50. 2003. 15. 10. Vascsákány. Középen lyukas, pont olyan, mint egy mai csákány Lh: L/543. obj. keleti „fűtőcsatorna”.

51. 2003. 15. 11. 1. Szőlőmetsző kés, vége átfúrva, vas. H: 16 cm, sz: 2 cm. Lh: L/162. obj. déli fele, szórvány.

51a. 2003. 15. 12. Szőlőmetsző kés, vas. H: 16,5 cm, sz: 2 cm. Lh: szórvány, Lagermax déli fele.

51b. 2003. 15. 13. 3. Vaskasza. H: 28 cm, sz: 0,5-3 cm. Lh: V/132. obj. K-i fele, szórvány. 2-3. sz.

51c. 2003. 15. 13. 2. Ívelt vaseszköz, egyik vége törött, másik hegyes és visszahajlik. 15×4,5 cm. Lh: uo.

51d. 2003. 15. 14. 1. Hosszú vaseszköz, a vége ellaposodik. H: 24 cm, sz: 1-2 cm. Lh: L/32. obj. 3. h. folyosó. Késő római.

51e. 2003. 15. 14. 2. Hosszú vaseszköz, egyik vége elhegyesedik, másik vége törött. H: 24 cm, sz: 1 cm. Lh: uo.

52. 2003. 15. 16. Vascsákány. Kicsi, keskeny fejű, egyik vége lyukas a fanyél számára. H: 11 cm, feje: 2,5 cm, lyuk átm: 2,5 cm. Lh: L/48. obj. nyesése. 2-3. sz.

53. 2003. 15. 15. Vaskapa, talán tövető kapa. H: 12 cm, szél: 8,5 cm. Átm: 4 cm. Lh: 134. obj. Késő kelta.

54. 2005. 15. 18. 2. Vastrúd, egyik végén átfúrva, másik végén átfúrt lánccal. H: 15 cm, sz: 1,5 cm. Lh: I. kőép. 4. h. Késő római.

2003. 15. 11. 2. Hegyes végű, másik oldalon visszahajló fejű vas tárgy. H:

14 cm, fej átm: 1,5 cm. Lh: L/162. út déli vége, fémkereső. 3-4. sz.

V. tárló 54. tárgyak

2003. 15. 11. 3. Lyukas végű vasnyél. 10×2 cm. Lh: L/162. obj. 3-4. sz.

2003. 15. 17. Kerek fejű, kétszárú vas tárgy. H: 13 cm, átm: 2,5 cm I. kőép. 3-4. h. Késő római.

2003. 15. 18. 1. Hosszú, téglalap alakú vaspánt, a végén lyukas, s itt van egy kis vasszög benne. Másik vége visszahajtv. H: 12 cm, sz: 3,5 cm. Lh: L/264. -tól Nyra, fémkereső (l/414. út). Késő római.

2003. 15. 18. 2. Csuklós vastárgy. Alul hegyes végű vas (h: 5 cm), felül recézett szélű vaskarika. Átm: 2,2 cm. Lh: uo.

2003. 15. 19. 1. Kampós végű szög, feje téglalap alakú. H: 12 cm, feje 6×4 cm. Lh: L/263. obj. 15a. h. Késő római.

2003. 15. 19. 2. Kis vasszög, kerek fejjel: h: 6,5 cm, fejátm: 2 cm. Lh: uo.

2003. 15. 19. 3. Kis vaskampó. H: 5,5 cm, fej: 1,5×1 cm. Lh: uo.

2003. 15. 19. 4. Vaskarika: átm: 4,5 cm. Lh: uo.

2003. 15. 20. 1. Vasszögek: nagy vasszög. H: 15 cm, fejátm: 4 cm. L/263, obj. 2. h. 1. ány.

2003. 15. 20. 2. Kis vasszög: h: 8 cm, fejátm: 2 cm. Lh: L/263, obj. 2. h. 1. ány.

2003. 15. 22. Egyik vége hegyes, másik lyukas a fanyél számára. Talán fegyver. H: 13 cm, átm: 2,7 cm. Lh: v/138a. obj. 2. ány. 2-3. sz.

55. 2003. 15. 97. Méceses, alja kicsit törött. Sötétszürke, talpán név volt, de már nagyon kopott. H: 7 cm, sz: 5 cm, tá: 3,5 cm. Lh: I. kőép. 1. h. alsó égett szint. 3-4. sz.

56. 2003. 15. 98. Téglasszínű méceses, ragasztott. Alul talán URSUS felirattal. 9,5×6,5×2 cm. Lh: L/490. obj.

57. Kerámia töredékek Kaba Melinda (BTM) leletmentéséből (1963–1965). BTM 66.3.404. T. S. utánzat. 66.3.615. Szűrőbetét töredék. 66.3.422. Fedő. 66.3.664. Dörzstál pereme. 66.3.515. „S” profilú tál töredéke. 66.3.405. Festett oldal-töredék. 66.3.630. T. S. töredék. 66.3.698.

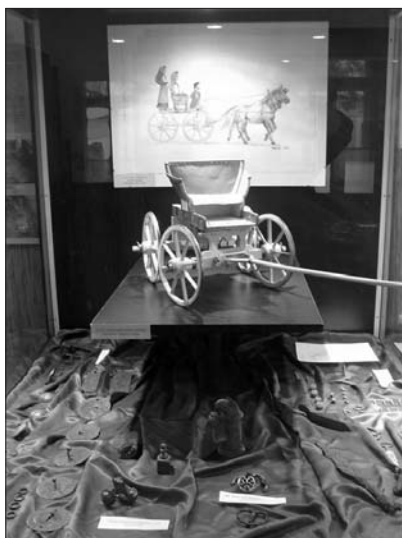
Szürke tál töredéke. 66.3.495. Mázas tál töredéke. 66.3.489. Festett edény töredéke. 66.3.636. T. S. utánzat. 66.3.431. Szürke fazék töredéke. 66.3.437. Festett csésze töredéke.

V. tárló 58. tárgy

58. 2003. 15. 7. Ép fedő, egyenes peremmel, kis lyukas füllel. Barna, fényes. Átm: 10,5 cm, fülm: 2 cm. Lh: L/144. obj.

VI. TÁRLÓ. A római kori kocsisírok mellékletei

A VI. tárló

1. 2002. 2. 14. 1. Sasfej, vele szembenéző tengeri kígyó. A sas fején tollak. M: 15 cm, átm: 6 cm. Felületén a patina foltosan barna. A nyélben benne volt egy fadugó, illetve a fanyél vége. Lh: 126. sír.

2. 2002. 15. 1. Oroszlán vagy tigris, illetve párdúc alakú bronz kocsidísz. Rúdon áll, mancsát egy emberi fejjel díszített kör alakú lemezre teszi. Sörénye van és bojtos farka, inkább oroszlán. Bronz, rajta ezüst csíkokban berakás. H: 8 cm, m: 7 cm. Lh: 125. sír.

3. 2003. 14. 3. 1. „Sakkfigura”. Öntött bronz dísz. Alul négyszögletes, felül fogantyúval. M: 6 cm, alul átm: 3 cm. Alja

belül lyukacsos, benne fa- vagy bőrmaradvány. Középen egy szög fut benne végig 126. sír, 10. melléklet.

4. 2003. 14. 2. 1. Öntött bronzkorong egy lyukkal középen. Átm: 8,5 cm, szög derékszögben meghajlítva. 125. sír 15. melléklet.

4a. 2003. 14. 2. 2. Bronzkorong. Középső lyuk törött, a szög is mellette derékszögű. Átm: 8,5 cm, 125. sír 17. melléklet, benne fa- és bőrmaradvány.

4b. 2003. 14. 2. 3. Bronzkorong. Öntött bronzkorong, koncentrikus körökkel díszítve. Középső lyuk L alakú szögletes, a négy szélső kerek. Kettőben benne van a derékszögben behajló szög is. Átm: 8,6 cm szögátm: 0,6 cm. 125 sír 33. melléklet.

4c. 2003. 14. 2. 4. Bronzkorong: kerek korong, belül bekarcolt koncentrikus kör. Középen szögletes szögnek és két szélén kerek fejű szögnek lyuk. Öntött. Átm: 8,5 cm. Két kis kerek fejű szög is van: h: 2,5 cm, egyiknek a vége derékszögben behajlik. 125. sír 34. melléklet.

4d. 2003. 14. 2. 5. Öntött bronzkorong. Szélén és közepén több koncentrikus körrel díszítve. Középen kerek lyuk, több nincs. A szög is benne van. Átm: 8 cm, szög: átm: 0,6 cm. 125. sír 35. melléklet.

5. 2003. 14. 2. 6. Bronzlemezből készült korong, domború, pereme visszahajlik. Középen és egyik szélén lyukas, szög helye, vagy csak törött. Derékszögű szöggel együtt. Átm: 6 cm. 125. sír 38. melléklet.

5a. 2003. 14. 2. 7. Bronzkorong. Csak az egyik széle törött, közepén ép. A szög benne van hátul középen, egyenes, és nem lyukasztja át. Átm: 6 cm, 125. sír 32. melléklet.

5b. 2003. 14. 2. 11. Bronzkorong. Fele törött. Átm: 5,5 cm, a szög benne van, hátul. 125. sír 29. melléklet.

5c. 2003. 14. 2. 12. Bronzkorong, ép, benne a szög. Átm: 6 cm, a szög h: 2 cm. 125. sír, 7. melléklet.

6. 2003. 14. 2. 8. Öntött félgömb alakú sárgaréz dísz. Belül a vasszögnek a helye. Átm: 4,2 cm m: kb. 0,5 cm. 125. sír 1. melléklet.

6a. 2003. 14. 2. 9. Öntött sárgaréz dísz, benne a vasszögmaradvánnyal. Átm: 4,2 cm 125. sír 4. melléklet.

7. 2003. 2. 14. 13. Bronzkarikák, 4 db. Átm: 2 cm. 125. sír 39. melléklet.

8. 2003. 14. 3. 2. Bronzcsat. Félkör alakú, egyik felén egyenes záródású bronzcsat. Tüskéje félig törött. Lószerszámhoz tartozhatott. 3,6×2,8 cm. 126. sír: DK-i réz.

9. 2003. 14. 2. 10. 2 db lapos, a végén derékszögben visszahajló lapos bronz pánt. Egyik szélén mindegyiknek van 5-5

kerek lyuk. A bele való szögekből 3 db van meg. H: 13 cm, sz: 6 cm h: 13,5 cm, sz: 4 cm. 125. sír 18. melléklet.

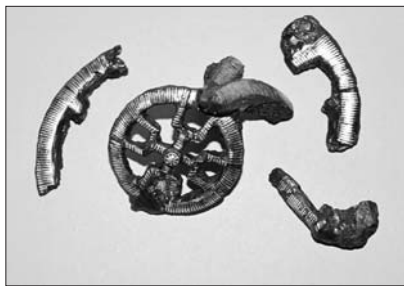
10. 2003. 14. 4. 1. Vasszőgek, 2 db, fejük kerek, egyik törött. H: 7 cm, fejtám: 2,7 cm. 162. sír, – 40 cm.

10a. 2003. 14. 4. 2. Nagy hosszú vaspánt, végén derékszögben visszahajlik. Benne felül egy, és alul két szögecs. H: 11,5 cm, sz: 4,5 cm. Lh: 162. sír 4. melléklet.

Lósírok

83. sír

11. 2003. 14. 1. 1. Vascsat: D alakú, egyenes tüskével. 6x4,2 cm. 8. melléklet.

VI. tárló 11. tárgyak

11a. 2003. 14. 1. 2. Kerek veret, talán egy kocsikereket szimbolizál. Széle és küllői ezüst tausirozással, a veret maga vas. Hozzátapadva több részlete egy másik nagyobb keréknek. Átm: 4 cm, nagyobb kerék átm: 7 cm. 6. melléklet.

12. 2002. 2. 17. 16. Vas lándzsahegy. H: 25 cm, átm: 2,5 cm, benne a fanyél maradvány. Lh: 126. sír.

79. sír

13. 2002. 2. 17. 13. Vas zablá: egyik szára 7 cm, a másik 8 cm hosszú. Középen és a két végén tömör karikák. 19. melléklet.

14. 2002. 2. 17. 14. Vascsat, kerek vas-karika hosszú vastüskével. Átm: 3 cm, csattüske h: 3 cm. 25. melléklet.

15. 2002. 2. 17. 15. Csengő, 23. melléklet. Kis bronzcsengő, vasnyelvvél m: 3,5 cm, átm: 3 cm, töredezett.

16. 2002. 2. 17. 1-2. Csatok: hosszú csatok ovális csatfejjel, téglalap alakú csatvég és szíjszorító lemez. Sárgaréz. 10. melléklet. Csatfej: 3x1,5 cm, lemez: 5,5x2 cm. Bőrvast.: kb. 0,4 cm két szegeccsel összefogatva. Együttes h: 10,5 cm. 12. melléklet.

17. 2002. 2. 17. 3. Nagy csat, 18. melléklet: ovális csat, bronz, ráhajló csattüske. H: 6,5 cm, sz: 3,5 cm.

18. 2003. 14. 5. Kis bronzkulcs, méret: h: 5 cm, fejtám: 3,5 cm.

19. 2002. 2. 17. 5. Üvegpasztá gyöngy. – 2 m. Színes, barna alapon zöld levél és fehér pöttyök sora. Átm: 1 cm.

19a. 2002. 2. 17. 6. (4 db lett kiállítva) – 3 m: nagy vörös, fekete csfokkal, átm: 0, 7, 2 cm. 6., 20., 22. mellékletek uo. gyöngyök kicsit változó nagyságban.

20. 2002. 2. 17. 10. Kerek kettős gombok, 2 db: átm: 1,4 cm bőrvastagsággal. Közte: 0,8–1 cm. 11. mellékletként 1 db. 6. melléklet, 1 db.

21. 2002. 2. 17. 9. Pelta alakú szögecs (4 db): kis bronz szögecs, hátul szöggel. 8. számon 1 db; 27. számon 1 db; 1,4x1,4 cm, m: 0,3-0,4 cm. 6. számon: 2 db.

22. 2002. 2. 17. 8. 27. melléklet: termékenységszimbólum, karikával. H: 4 cm, m: 2 cm.

23. 2002. 2. 17. 11. Kerek karika (2 db): 11. melléklet. Átm: 2,5 cm. Vele együtt kis bronzlemez: h: 3,2 cm, sz: 0,4 cm és 9. melléklet karika: átm: 3 cm.

24. 2002. 2. 17. 7. Félhold alakú szögecs (8 db): 21. melléklet, 24. melléklet, 27. melléklet: félhold alakú veret 4 db, h: 3 cm, m: 0,3 cm.

25. 2002. 2. 17. 4. Szíjelosztó, Y alakú, sárgaréz lemez díszítése. Középen egy lyuk, szárok végeinél 1-1 lyuk. Szárok h: 9-9 cm, sz.: 1,8–2 cm. 13. melléklet.

26. 2002. 2. 17. 16. Bronzlemez: háromszög alakú, sarkaiban lyuk, egyikben szegecs. H: 5,8 cm, sz: 1,7–4,5 cm. 17. melléklet.

27. 2002. 2. 17. 12. Téglalap alakú bronzveretek két végén szögeccsel. 9. melléklet. 2 db és 1 db karika. H: 5 cm, sz: 2,5 cm.

VII. TÁRLÓ. Az avarok és a honfoglalás kor leletanyaga

377. sír:

1. 2003. 17. 3. 1-2. 2 db vascsat, trapéz alakú, csattüske egyenes. A: 2,7x3 cm. B: 3,5x3 cm. 1. melléklet.

2. 2003. 17. 1. Dereknál nagy szíjvég, dupla bronzlemezről, uo. szerkezetű, mint a kicsik. H: 7,5 cm, sz: 2,5 cm. + 2 db kis bronzpánt. H: 4 és 3 cm (egyik törött).

2003. 17. 2. 1-2. 8-9. melléklet: kis szíjvégek, dupla bronzlemezről. Egy szögecs fogja össze felül. 3,3x1,6 cm. 2 db.

2003. 17. 2. 3. Sírföldből kis szíjvég: lemez, uo. mint a többi. 3,5x1,5 cm.

2003. 17. 3. 3. Vaskarika: kerek átm: 4,5 cm.

3. 2003. 17. 4. 1-3: 3 db faragott csont, indadíszítéssel. 1. H: 7cm, m: 1,2 cm, egyenes lap. 2. kisebb töredék, egyenes. H: 5,5 cm, m: 1,2 cm. 3. ívelt lap: h: 7,5 cm, m: 1,2 cm.

4. 2003. 18. 1. Aranyozott bronzveret, lemezről, 3 kerek bemélyedéssel díszítve. Lh: L/381. sír.

400. sír

6. 2003. 19. 2. Vaskés, egyik oldalán famaradvánnyal. H: 9, 5 cm, sz: 1 cm. 4. melléklet.

VII. tárló 3, 6. tárgyak

VII. tárló 4. tárgy

VII. tárló 5. tárgy

6a. 2003. 19. 3. Orsógomb. Hengeres, téglaszínű. Átm: 3,5 cm és 0,7 cm, m: 1,5 cm. 3. melléklet.

6b. 2003. 19. 1. Téglalap alakú vascsat. 3x3 cm. 2. melléklet.

350. sír

5. 2003. 16. 1. Egyélű vaskard, fa tokban. Három darabra törött. Ragasztva. A penge teljesen elkorrodált, a fa tok darabjai nem elválaszthatók. A keresztvas alatt P alakú tartófül. A keresztvas ezüstlemez borított vas. A markolaton ezüst fejű díszszegecs, rombusz alakú. A markolatvég közelében vaskarika. Korai avar. H: 88 cm, sz: 4–6 cm. 20. melléklet.

5a. 2003. 16. 2. Vas kardvég, két szögeccsel. 3,5x1,2 cm. 19. melléklet.

5b. 2003. 16. 3. 1. Kard mellett P alakú tartófül. Bronzlemez, felül ezüst pánttal, alul vaspánttal. Felül 2, alul 1 szögecs. H: 6 cm, sz: 2 cm.

7. 2003. 16. 4. Vaskés, törött a vége. Hosszú a nyéltüske, szögletes a vaskés. Vége törött. H: 14,5 cm és 4,4 cm. Szél felül: 2,5 cm. 350. sír. 30. melléklete.

8. 2003. 16. 5. Nyílhegyek 4 db: háromélű vas. H: 12 cm, sz: 2,6 cm. 2 db, H: 12 cm, sz: 1,5 cm. h: 10,5 cm, szél: 2,5 cm, 350. obj. 30. melléklet.

9. 2003.16. 6. Csont nyílhegy: h: 8 cm, szál: 0,7 cm. 350. sír. 14. melléklet.

10. 2003. 16. 7. 1. Fejnél varkocsszorító: bronz alapon aranyozott ezüst lemez, közepén domborított pontsorokkal díszítve. H: 4 cm, szél: 1,6 cm. 2.melléklet.

11. 2003. 16. 8. Nagy szíjvég. Anyaga bronz, teteje domborított ezüst lemez. Palmetta és virágmotívumokkal. Két lemezből áll, Hátlapja lyukacsos, töredezett. 6,5x2,5 cm, v 0,3-0,4 cm.

12. 2003. 16. 10. Arany fülbevaló. Gömb alakú, kis filigrán gyöngyökkel, karika ezüst és törött. Átm: 0,7 cm. 9. melléklet.

13. 2003. 16. 9. 10 db pityke, illetve veret. Bronz, kis félgömb alakú, szélén karima. Átm: 1,5 cm.

Árpád-kori síregyüttes

14. 2002. 5. 9. 158. sír: „S” végű hajkarika, 2 db. Átm: 2,5 cm.

14a. 2002. 5. 10. A 158. sírban felfűzött, átlukasztott ezüst pénzek, nagyon vékony, töredezett lemezből. Árpád-koriak, 3 db:

- Pavia, bizonytalan kibocsátó (10. sz.)
- Pavia, Hugo és II. Lothar (i.sz. 931–947) denár
- ? Itália, i.sz. 10. sz.

15. 2002. 5. 1-8.

16. 127. sír: Nyakperec, gyöngy és korong. Nyakánál füles gombok és kerekveret, virágszirom díszítéssel. Két kezén sodort karperec és gyűrű a jobb kézen. 2 db sodrott karperec, hurkos véggel. Átm: 7 cm.

Gombok: 13 db. Kerek domború, közepén kis horpadással, belül hurkos végződéssel. Ruhadíszek lehettek. Átm: 1,2 cm. Ezüst, és aranyfüstös a közepe.

Kerek verék virágszirom díszítéssel (8 szirom). Vékony, ezüstlemezből, törött. Átm: 3 cm.

Bronz gyűrű: átm: 1,7 cm, sima díszítetlen karika.

Üvegpaszta gyöngy, piros, fehér, zöld színű ráfolyatott díszítéssel. Dudoros szemesgyöngy.

Sodort vékony huzalból nyakperec. Bronz. Átm: kb. 10 cm.

Ezüst fülbevaló ? karika: 1 db átm: 2,5 cm

Vasdarab 5. melléklet. H: 7 cm, közepén kiszélesedik.

VIII. TÁRLÓ. A középkori Horhy falu leletei (BTM)

A VIII és IX. tárló

1. 59. 64. 1. Lópatkó. H: 11 cm, sz: 2,8 cm.

59. 56. 1. Lópatkó, H: 13,7 cm, sz: 2,2 cm.

2. 59. 63. 1. Kés. H: 16,7 cm, sz: 2,4 cm.

59. 67. 1. Kard. H: 34,5 cm, sz: 3 cm.

59. 69. 1. Sarló. H: 25 cm, sz: 1,5 cm.

59. 70. 1. Sarló. H: 17 cm, sz: 1,5 cm.

59. 7. 1. Kés. H: 12,2 cm, sz: 2 cm.

3. 59. 71. 1. Kulcs. H: 7 cm, sz: 2,5 cm.

59. 9. 1. Lakat. H: 4, 6, sz: 6 cm.

4. 59. 62. 1. Csiközabla. H: 23 cm, sz: 11 cm.

5. 59. 68. 1. Sarkantyú. H: 15 cm, sz: 8 cm.

6. 59. 66. 1. Csat. H: 7 cm, sz: 6 cm.

59. 10. 1. Csat. H: 5 cm, sz: 4, 5 cm.

59. 21. 1. Csat. H: 2,2 cm, sz: 3, 6 cm.

7. 59. 66. 57-59. Szegek. H: 14 cm, sz: 0,7 cm,

59. 5. 1. Fúró. H: 10 cm, sz: 0, 5 cm.

8. 59. 4. 1. Nyílcsúcs. H: 7 cm, átm: 1,3 cm.

VIII. tárló 2,3,7–10. tárgyak

9. 59. 14. 1. Béklyószög. H: 8,5 cm, sz: 3 cm.

10. 59. 15. 1. Kardhüvely koptatója, H: 10 cm, sz: 4,7 cm.

11. 59. 6. 1. Bronzveret. H: 3,7 cm, sz: 3,3 cm.

59. 25. 1. Bronzveret. H: 6, sz: 3,5 cm,

59. 20. 1. Bronzgyűrű. átm. 2 cm.

12. 59. 87. 11. Korsó, fehér színű, széles hornyolt peremű nyaktöredék, 14–15. sz. M: 8,4 cm, sz. átm.: 7,5 cm.

59. 87. 12. Korsó. Fehér színű, szűknyakú töredéke, csigavonalban körbefutó bebarcolt vonaldíszítéssel, 12–13. sz. M: 19 cm, sz. átm.: 4,5 cm,

59. 87. 13. Korsó. Szürke színű, zömök testű, lapos szalagfüllel, amit ferde bevagdosások díszítenek, 13–14. sz. M: 13 cm, sz: 14,8 cm.

VIII. tárló 12. és 18. tárgyak

VIII. tárló 13. tárgy

13. 59. 87. 14. Gyertyatartó. Fehér, erősen átégett, kerek formájú, ívesen felhúzott peremmel, kiöntőcsücsökkel és gyertyatartó gyűrűvel, XIII–XIV. sz. M: 2 cm, tá: 9 cm.

VIII. tárló 14,19 és 23. tárgyak

14. 59. 87. 10. Fedő. Szürke színű, tölcselesen kiszélesedő testű, kerek fogóval, peremén egy lyukkal, XII–XIII. sz. M: 6,5 cm, sz.átm: 14, 4 cm.

15. 59. 87. 15. Csésze. Fehér, tölcselesen kiszélesedő szájú, erősen össze-

szűkülő fenekű, testén csigavonalban körbefutó bekarcolt vonaldíszítéssel, 12–13. sz. M: 9 cm, sz.átm.: 12,7, tá.: 4,5 cm.

VIII. tárló 15. tárgy

16. 59. 71. 1. Fazék. Fehér, ívesen kihajló kettős tagolású hornyolt peremtöredék. XII–XIII. sz. 4,4×8,6 cm.

59. 73. 1. Fazék. Fehér, fenéktöredék, 12–13. sz. M: 1cm, tá: 10,8 cm.

59. 76. 1. Fazék. Fehér, ívesen kihajló kettős tagolású hornyolt peremtöredék, oldalán bekarcolt vonaldíszítéssel. 12–13. sz. 6,2×7 cm.

59. 78. 1. Fazék. Fehér, ívesen kihajló kettős tagolású hornyolt peremtöredék. 12–13. sz. 6,2×11,5 cm.

59. 79. 1. Pohártalp. Fehér. 13–14. sz. M: 3 cm, tá: 5,5 cm.

59. 80. 1. Edény. Fenéktöredék, fehér. 13–14. sz. M: 7,5 cm, tá: 6,7 cm.

59. 81. 1. Edény. Fenéktöredék, fehér, 13–14. sz. 7,7×11,7 cm.

59. 82. 1. Fazék. Oldaltöredék, bekarcolt vonaldíszítéssel. 12–13. sz. 9,4×14 cm.

59. 85. 1. Fazék. Fehér, ívesen kihajló legömbölyített peremtöredék. 12–13. sz. 2,5×6,3 cm.

59. 86. 1. Fedő töredéke. Fehér. 12–13. sz. 3×6 cm.

59. 83. 1., 59.84.1. Tálak peremtöredékei. Római kori.

59. 75. 1. Cserépfül. Vörös. 6×3 cm.

59. 77. 1. Pohár. Fenéktöredék, vörös. 14–15. sz. M: 4,2 cm, tá: 5,5 cm.

59. 74. 1. Megmunkált szarvasagancs. h: 19,4 cm.

59. 87. 18. Fazék peremtöredéke. Szürke, ívesen kihajló, tagolatlan peremmel, bekarcolt hullámvonalas díszítéssel. 12–13. sz. M: 8 cm, sz: 11,5 cm.

59. 87. 19. Fazék. Fehér, ívesen kihajló, kettős tagolású, hornyolt peremtöredék, oldalán bekarcolt vonaldíszítéssel. 12–13. sz. M: 7,4 cm, sz: 11,7 cm.

59. 87. 20. Fazék. Fehér, ívesen kihajló, kettős tagolású, hornyolt peremtöredéke a füllel. 13–14. sz. M: 3 cm, sz: 12 cm.

17. 59. 72. 1. Padlótegla töredéke, 14×7×2 cm.

18. 59. 87. 16. Festett korsó töredéke. Fehér, széles hornyolt peremű, peremét egy függőleges bevagdosásokkal díszített rátett szalag és vörös színű függőleges ecsethúzások díszítik, 14–15. sz. M: 8 cm, sz: 6 cm.

59. 87. 17. Festett korsó töredéke. Fehér, szűknyakú, gömbhasú, lapos szalagfüllel, testét széles vörös vízszintes, függőleges és fogazott félköríves festés díszíti. 14–15. sz. M: 10 cm, sz.átm.: 3,7 cm.

19. 59. 87. 1. Fedő. Vörös, tölcséresen kiszélesedő testű, kerek fogóval. 14–15. sz., M: 6,5 cm, sz.átm.: 16 cm.

20. 59. 87. 2. Bögre. Szürke grafitos, hordóforma testű, ívesen kihajló, legömbölyített peremű, vállán két párhuzamosan körbefutó horonnyal díszítve. 13–14. sz. M: 13, sz.átm.: 11,7, tá: 7,7 cm.

21. 59. 87. 3. Fazék. Sárgásbarna, erősen összeszűkülő a feneké felé a hordóforma test, pereme ívesen kihajlik, belül egy horonnyal tagolt a fedő számára, keskeny szalagfüle van, testén enyhén mélyülő párhuzamos hornyolatok futnak körbe, 14–15. sz. M: 12,5 cm, sz.átm.: 10,6 cm, tá: 5 cm.

22. 59. 87. 4. Fazék. Fehér, hordóforma testű, pereme ívesen kihajló, gyűrűsen megvastagított, testén enyhén mélyülő párhuzamos hornyolatok futnak körbe, 14–15. sz. M: 14 cm, sz. átm.: 11,5, tá: 7,6 cm.

23. 59. 87. 5. Fedő, szürke, tölcséresen kiszélesedő testű, kerek fogóval, 14–15. sz. M: 6 cm, sz. átm.: 14,6 cm.

24. 59. 87. 6. Fazék. Szürke grafitos, hordóforma testű, ívesen kihajló, legömbölyített peremű, vállán két párhuzamosan körbefutó horonnyal díszítve, 13–14. sz. M: 13,5 cm, sz. átm.: 12 cm, tá: 7,6 cm.

25. 59. 87. 7. Fazék. Fehér erősen átégett, hordóforma testű, ívesen kihajló, kettős tagolású hornyolt peremmel, testén csigavonalban körbefutó bekarcolt vonaldíszítéssel. 12–13. sz. M: 16,5 cm, sz. átm.: 14,4 cm, tá: 7 cm.

VIII. tárló 26-27. tárgyak

26. 59. 87. 8. Fazék. Belül vörösesbarna mázzal, lapított testű, tojás alakú száj-

jal, ívesen kihajló, galléros peremmel. 15–16. sz. M: 13 cm, sz. átm.: 13 cm, tá: 8 cm.

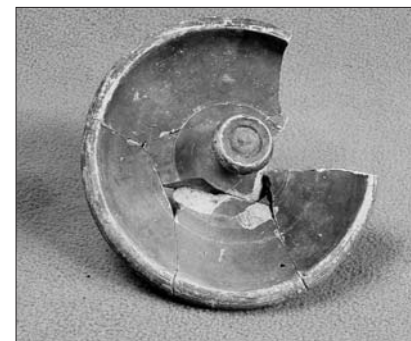
27. 59. 87. 9. Fazék. Fehér erősen átégett, erősen összeszűkülő a feneké felé a hordóforma test, pereme ívesen kihajlik, belül egy horonnyal tagolt a fedő számára, keskeny szalagfüle van, testén enyhén mélyülő párhuzamos hornyolatok futnak körbe. 14–15. sz. M: 16,7 cm, sz.átm.: 13 cm, tá: 8,3 cm.

IX. TÁRLÓ. A középkori Csik falu leletei

1. 2002. 6. 4. 8. Fazék. Fehér, erősen átégett, hordóforma testű, ívesen kihajló, kettős tagolású hornyolt peremmel, testén csigavonalban körbefutó bekarcolt vonaldíszítéssel. 12–13. sz. M: 20,5 cm, sz. átm.: 17 cm, tá: 11 cm. Lh: 7. obj.

2. 2002. 6. 2. 6. Fazék. Kisebb méretű, fehér, erősen átégett, hordóforma testű, ívesen kihajló, kettős tagolású hornyolt peremmel, testén csigavonalban körbefutó bekarcolt vonaldíszítéssel. 12–13. sz. M: 15 cm, sz.átm.: 12,7 cm, tá: 7,3 cm. Lh: 3. obj.

3. 2002. 6. 2. 9. Fedő, szürke, ívesen felhúzott tányér alakú, kerek, ferdén le metszett fogóval, XII–XIII. sz. M: 3,5, tá: 13 cm. Lh. 3. obj.

IX. tárgy 3. tárgy

4. 2002. 6. 2. 6. Fazék. Szürke, ívesen kihajló legömbölyített peremmel, testén két párhuzamosan körbefutó hornyolat díszíti. 12–13. sz. M: 19,7 cm, sz.átm.: 17,2 cm, tá: 10,2 cm. Lh: 3. obj.

5. 2002. 6. 8. 1. Kályhaszem. Szürke, négyzetes tál alakú. 16–17. sz. M: 8 cm, sz: 21,5 cm. Lh: 13. obj.

6. 2002. 6. 8. 2. Fazék. Sárgásfehér színű, belül sárgásbarna mázzal, tölcséresen kiszélesedő szájú, vállán egy hurkafüllel. 17–18. sz. M: 10,3 cm, sz.átm.: 15,3 cm, tá: 9,4 cm. Lh: 13. obj.

7. 2002. 6. 8. 3. Tányér. Nyersvörös színű, nagyméretű dísztányér, sárgásfehér

alapon, sötétbarna és zöld vonalakkól álló festett díszítéssel. 17–18. sz. M: 5,2 cm, sz.átm.: 26,8 cm, tá: 14,3 cm. Lh: 13. obj.

IX. tárló 4. tárgy

IX. tárló 6. tárgy

8. 2002. 6. 3. 8. Fazék. Feketére átégett, homokkal erősen soványított, pereme ívesen kihajló, gyűrűsen megvastagított, vállán bekarcolt hullámvonal és csigavonalban körbefutó vonal díszíti. 11–12. sz. M: 16,2 cm, sz.átm.: 14,5 cm. Lh: 4. obj.

9. 2002. 6. 5. 7. Fazék oldaltöredéke. Vastag vörös kerámia, XI–XII. sz. 9×12,5 cm. Lh: 8. obj.

2002. 6. 5. 8. Fazék oldaltöredéke. Vörös, sűrű hornyolt vonaldíszítéssel. 11–12. sz. 6,4×4,7 cm. Lh: 8. obj.

2002. 6. 5. 9. Fazék peremtöredéke. Vízszintesre lapított. 11–12. sz. 6,8×5 cm. Lh: 8. obj.

2002. 6. 6. 8. Fazék oldaltöredéke. Vörös, bekarcolt hullámvonalköteggel. 11–12. sz. 7×6 cm. Lh: 9. obj.

2002. 6. 6. 9. Fazék oldaltöredéke. Vörös, bekarcolt hullámvonalköteggel. 11–12. sz. 7,7×6 cm. Lh: 9. obj.

2002. 6. 6. 7. Fazék oldaltöredéke. Kívül vörös, belül szürke grafitos, homokkal erősen soványított, ívesen kihajló megvastagított gyűrűs peremű, nagyméretű edény. 11–12. sz. 8,5×4 cm. Lh: 9. obj.

10. 2002. 6. 6. 6. Cserépbogrács peremtöredéke a felfüggesztőlyukkal, vörös, 11–12. sz. 5×12,4 cm. Lh: 9. obj.

11. 2002. 6. 7. 16. Korsó fültöredék. Szürke, hátán ferde bevagdosásokkal. 12–13. sz. 7,7×3,5 cm. Lh: 11. obj.

12. 2002. 6. 4. 9. Állatsont: borjú állkapocs, sertés borda, lábszár és lábujjak. Lh: 7. obj.

13. 2002. 6. 7. 13. Fazék fenéktöredék. Fehér, fenékén rács alakú bélyeggel., 13–14. sz. M: 11 cm, tá: 9,5 cm. Lh: 11. obj.

2002. 6. 3. 7. Fazék oldaltöredéke. Fehér, csigavonalban körbefutó bekarcolt vonaldíszítéssel. 13–15. sz. M: 12,7 cm, sz: 12,5 cm. Lh: 4. obj.

2002. 6. 1. 16. Fazék, fehér erősen átégett, ívesen kihajló, kettős tagolású hornyolt peremmel, testén csigavonalban körbefutó bekarcolt vonaldíszítéssel, 12–13. sz. 8,2×9,5 cm. Lh: 2. obj.

2002. 6. 1. 17. Fazék. Fehér erősen átégett, ívesen kihajló, kettős tagolású hornyolt peremmel, testén csigavonalban körbefutó bekarcolt vonaldíszítéssel. 12–13. sz. 8,3×14,5 cm. Lh: 2. obj.

2002. 6. 5. 10. Fazék. Vörös, ívesen kihajló ferdén levágott peremmel. 12–13. sz. 3,8×5,4 cm. Lh: 8. obj.

2002. 6. 7. 15. Fazék. Szürke, ívesen kihajló legömbölyített peremmel. 12–13. sz. 5,5×3,2 cm. Lh: 11. obj.

2002. 6. 7. 14. Fazék. Fehér, fenéktöredék, 12–13. sz. M: 3 cm, tá: 9 cm. Lh: 11. obj.

14. 2002. 6. 6. 10. Orsógomb. M: 1,6 cm, átm: 2,8 cm. Lh: 9. obj.

2002. 6. 5. 11. Orsógomb. M: 0,7 cm, átm: 3,7 cm. Lh: 8. obj.

15. 2002. 6. 2. 8. Bögre. Szürke, ívesen kihajló gyűrűs peremmel. 13–14. sz. M: 11,2 cm, sz.átm.: 9,8 cm, tá: 5,5 cm. Lh: 3. obj.

IX. tárló 15. tárgy

16. 2002. 6. 8. 4. Fazék. Belül sárgásbarna, kívül zöld mázzal, tölcésesen kiszélesedő szájú. 17–18. sz. M: 14,3 cm, sz.átm.: 18 cm, tá: 11,8 cm. Lh: 13. obj.

IX. tárló 16. tárgy

17. 2002. 6. 8. 5. Fazék. Sárgásfehér színű, belül sárgásbarna mázzal, vállán füllel, testét sűrűn körbefutó hornyok díszítik. 17–18. sz. M: 13,5 cm, sz.átm.: 11 cm, 5, tá: 7 cm. Lh: 13. obj.

18. 2002. 6. 8. 6. Fazék, sárgásfehér színű, belül sárgásbarna mázzal, testét sűrűn körbefutó hornyok díszítik. 17–18. sz. M: 5 cm, tá: 9,5 cm. Lh: 13. obj.

2002. 6. 8. 7. és 2002. 6. 8. 4. Fazék. Sárgásfehér színű, belül sárgásbarna mázzal, vállán füllel. 17–18. sz. M: 9 cm, sz: 11 cm. Lh: 13. obj.

19. 2002. 6. 8. 8. Füles tálka. Belül-kívül fehér mázzal, peremén kék pöttyös díszítéssel, és kis hurkafüllel, 17–18. sz. M: 5 cm, sz: 12,3 cm. Lh: 13. obj.

IX. tárló 19-23. tárgyak

20. 2002. 6. 8. 10. Lábas. Háromlábú, kívül zöld, belül barna mázzal. 17–18. sz. M: 4 cm, sz.átm.: 14 cm. Lh: 13. obj.

21. 2002. 6. 8. 11. Bögre töredéke. Belül sárgásbarna mázzal, pereme sötétbarna, füllel. 17–18. sz. M: 11,5 cm, tá: 5 cm. Lh: 13. obj.

22. 2002. 6. 8. 9. Fedő. Vörös, kívül barnászöld mázzal. 17–18. sz. M: 3,7 cm, sz: 7,3 cm. Lh: 13. obj.

23. 2002. 6. 8. 12. Szűrőedény fenéktöredéke, szürke. 17–18. sz. 10,4×10 cm. Lh: 13. obj.

Őrlőkövek, oszlopok, faragott kövek

Első terem

1. 2003. 1. 3. Terra Maternek és a császárak üdvéért állított oltárkő. A pagus Herc(ulius), ezen belül a vicus Teuto et Bataion(is) et Anarti(orum) lakói állították a 3.sz. közepén. Lh: IV. árok 1.obj. feletti szántott humuszból.

2. 2002. 4. 1. 1-2. Őrlőkövek a római villából (I. kőépület, L/263.obj.)

3. 2002. 4. 2. Szövőszék-nehezékek, 4 db, m: 16 cm, szél: 11 cm. Lh: I. kőépület 7. obj.

4. 2002. 4. 4. 1. Bennszülött sírkőtöredéke, 2 db asztrális szimbólummal. A 31 éves korában elhunyt Veriuga síremléke. Méret: 54×38×12 cm. Lh: 345. sír

5. Faragott, felirat nélküli kőtöredékek a római temető kőláda sírjaiból: 2002. 4. 3. 1. és 2002. 4. 3. 5. (kis faragott párkánytöredék. Méret: 28×20×18 cm. Lh: 408. sírban); Párkánytöredék. Méret: 34×12×9 cm. Lh: IV. árok 1.obj. felett szántott humuszból. Kis kő töredék indá díszszel, méret: 20×38×8 cm.

6. 2003. 20. 4. Faragott kőtöredék, gyümölcskosár ábrázolással. Méret: 47×30×6 cm, Lh: IV. árok 1.obj. szántás szintje.

7. 2003. 20. 6. Akantuszos oszlopfő felső része. Átm: alul 20 cm, felül 24 cm. Lh: v/145. obj. keleti fele, padlószintről.

IV. tárló mellett 7. tárgy

8. 2003. 20. 5. Kerek családi sírkő töredéke. Felső része hiányzik. Apa, anya, gyerekek ábrázolása római viseletben. Átm: 76 cm, m: 61 cm. Lh: Lh: 290. sír fedőlapja.

Folyosó

1. 2003. 20. 1. Őrlőkő felső része, törött, közepén vas. Átm: 41 cm Lh: L/ 263. obj. 2. h.

1a. 2003. 20. 2. Őrlőkő alsó része, ép. Átm: 45 cm. Lh: L/263. obj. 2. h.

2. 2003. 20. 3. Oszlop felső része párnataggal, és egy alja, de nem illenek össze. Felső része: M: 27 cm, átm: 20 cm Lh: L/486. obj. „C” fal nyugati része.

3. Kemencetapasztások vesszőlenyomattal.

Belső terem

1. 2003. 20. 7. Oszloptöredék felső része párnataggal. M: 53 cm, átm: 20 cm. Lh: L/656. obj.

2. 2003. 20. 8. Hypocaustum oszlop, M: 47 cm, átm: 19 cm. Lh: L/179. obj.

3. Római tetőfedő téglák: tegulák és imbrexek.

Lapidárium

Kőtár az épület kertjében

368. A Lapidárium

1. 2002. 4. 7. Kőládába beépített nagy díszítetlen kőlapok. Lh: a késő római temető sírjaiból.

2. 2002. 4. 6. Titus Sulpicius Iustus sírköve. Lh: 280. sír fedőlapja.

3. 2003. 20. 9. Kővályú a telepről. Méret: 78×41×28cm, Lh: L/54. obj.

4. 2002. 4. 3. 4. Féloszlop töredékek, 2 db. Méret: 74×52×17 cm, és 118×52×17 cm. Lh: temető késő római sírjaiból (273. és 411. sír)

5. 2002. 4. 3. 2-3. Párkánytöredékek (2 db), háromszögletű lépcsővel. Méret: 130×85×17 cm, 58×52×20 cm. Lh: a temető késő római sírjaiba beépítve. (367. sír)

6. Nagy kő, közepén lyukkal, méret: m: 60 cm, átm: 56 cm, lyuk átm: 24 cm, mélys.: 32 cm. Lh: Lagermax déli fele, szórvány.

7. 2002. 4. 4. 3. „Bene merenti” felirattal 45 éves halott sírköve. Lh: 279. sír.

8. Kővályú a telepről. Méret: 33×50×20 cm. Lh: v/56d. obj.

9. 2003. 20. 10. Küszöbkövek a telepről. Méret: 87×45×27 cm. Lh: L/263. obj.

10. Sírkőtöredék alsó fele. A felirat utolsó sorában A N betűkkel. Méret: 50×40×8 cm. Lh: késő római temető.

11. 2 db nagy kő, közel téglalap alakúak, bennük lyuk, amiben talán a kapuszárny forgott. Méret: 72×55×21 cm és 54×70×13 cm.

12. 2003. 1. 7. 1. Ulpius Karis határköve. Felirata: Ulp Kari. Elhegyesedő végű mészkő, ép. Méret: szél: 45 cm, m: 100 cm, vast: 18 cm. Lh: L/263. obj., 14a. helyiség, felső omladék.

13. 2003. 1. 7. 2. Ulpius Karis határköve. Több darabra tört. Felirata ua. szél: 37 cm, vast: 22 cm. Lh: l/263. obj., beépítve „P” falba.

Faragott oltárkövek és sírsztélék a rekonstruált római szentélyben

14. 2003. 1. 5. Síroltár, bennszülött nevekkel. 1-2. sz. Lh: L/421., gödör betöltése.

15. 2003. 1. 2. Marcus Antonius Victorinus oltárköve, melyet Hercules Augustusnak állított. Kora: 3. sz. első fele. Lh: IV. árok 1. obj. felső szántott része.

16. 78. 117. 1. Marcus Antonius Victorinus és felesége, Ulpia Spectata Terra Maternek állított oltárköve. Kora: 3. sz. első fele. (MRT 5/2.lh. 63.p.).

17. 2003. 1. 6. Jupiternek (I O M) állított oltárkő, melyet Aurelius Setanus, thrák lovas segédcsoport veteránja állított, a 3. sz. közepén. Lh: L/32. épület Ny-i helyisége, 2. ány.

18. 2002. 4. 5. Tympanonos sírkő, házaspár ábrázolással. Lh: 218. sír.

19. 2003. 1. 4. Pánsípót tartó alak ábrázolása egy kis domborműves töredéken. Beépítve a késő római temetőbe. Lh: 426. sír kőpakolása.

20. Kis feliratos kőtöredék. Méret: 20×17 cm. Lh: késő római temetőbe beépítve. Felirat: ET, P O.

XIII. fejezet

dr. Ottományi Katalin – dr. Mester Edit – Mráv Zsolt

A színes valóság – ahogyan mi láttuk

A kiállítás megnyitója 2003. október 30-án

Látogatók az 1. Számú Óvodából

„Római lakoma”

Az 1. terem

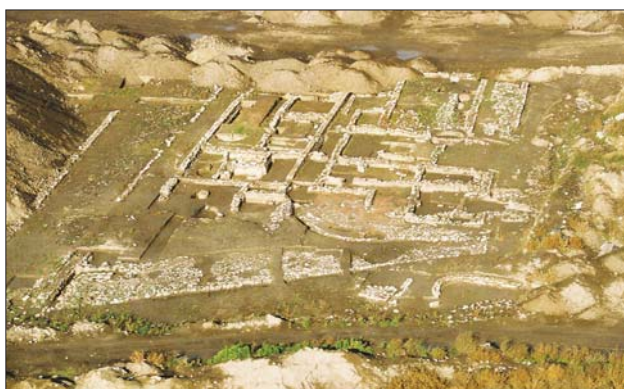
Látogatók a Kesjár Csaba Általános Iskolából

Légi felvétel az ásatásról

Légi felvétel a középfolyosós épületről (L-486. obj.)

Légi felvétel a főépületről (L-263. obj.)

Az I. számú kőépület

Rézkori ház (292. obj.)

Edényégető kemence (V-92. b obj.)

Az ásatási terület (nyugatról)

A római kori temető feltárás közben

A 38. hamvasztásos sír

Szárnyas fibulapár eredeti helyzetében (93. sír)

Házaspár a 205. sírban

A 233. kőládásír

A 320. téglasír

Egy őslakos házaspár ruhaviseletének rekonstrukciója a Kr. utáni 2. sz.-ból (Mráv Zsolt festménye)

Az I. tárló

Neolit festett tál (I. tárló 1. tárgy)

Neolit berkaolt díszítésű edény (I. tárló 2. tárgy)

Felhúzott fülű rézkori edény (I. tárló 21. tárgy)

Rézkori felhúzott fülű edény (I. tárló 16. tárgy)

Rézkori bordázott vállú edény (I. tárló 3. tárgy)

Rézkori kétosztatú tál (I. tárló 20. tárgy)

Rézkori tál belső díszítéssel (I. tárló 19. tárgy)

Középső bronzkori kicsi füles bögrék (II. tárló 1-20., 22-26. tárgyak)

Kora bronzkori edények (II. tárló 11-12. tárgyak)

Késő bronzkori edények (II. tárló 1-2. tárgyak)

Bronzkori csontkorcsolyák (II. tárló 29. tárgy)

Késő bronzkori urnasír (V-136.)

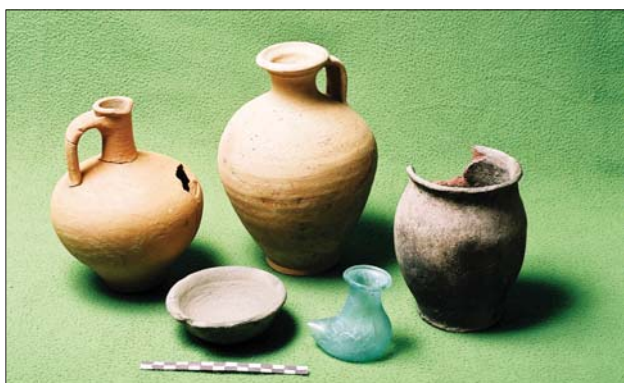
Bronzkori nagyméretű edény (II. tárló 5. tárgy)

Bekarcolt díszítésű bronzkori edény (II. tárló 9. tárgy)

Kora bronzkori füles edények (II. tárló 13-14. tárgyak)

Kerámia- és üvegedények a kora római sírokból (III. tárló)

Bepecsételt díszítésű kerámiaedények (III. tárló 42-43. tárgyak)

A 16. sír edényei (III. tárló 7. tárgyak)

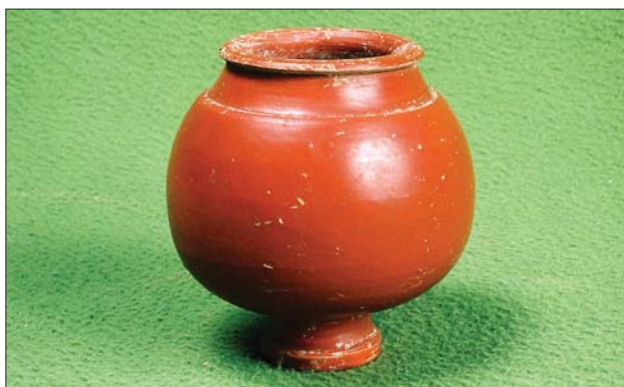
Festett bögre és mécses (III. tárló 8. és 10. tárgyak)

Eraviszkusz sávost festett edény (L-270 obj.)

A 38. hamvasztásos sír edényei (III. tárló 1-3. tárgyak)

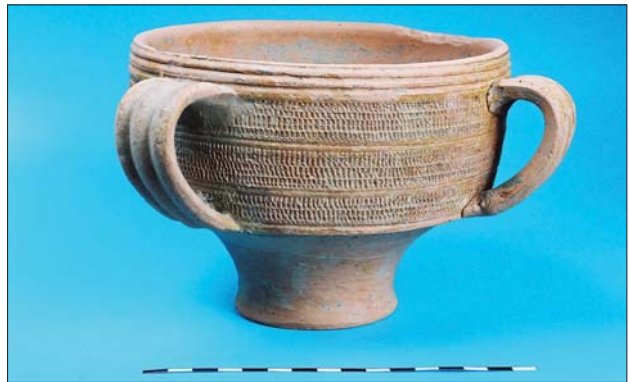
Terra sigillata edény (III. tárló 36. tárgy)

Kora római szárnyas fibulák (III. tárló 15-16. tárgyak)

Az 5. sír mellékletei (IV. tárló 18. tárgyak)

Háromfülű edény (IV. tárló 1. tárgy)

Csat Bellerophón ábrázolással és egy hagymafejes fibula (IV. tárló)

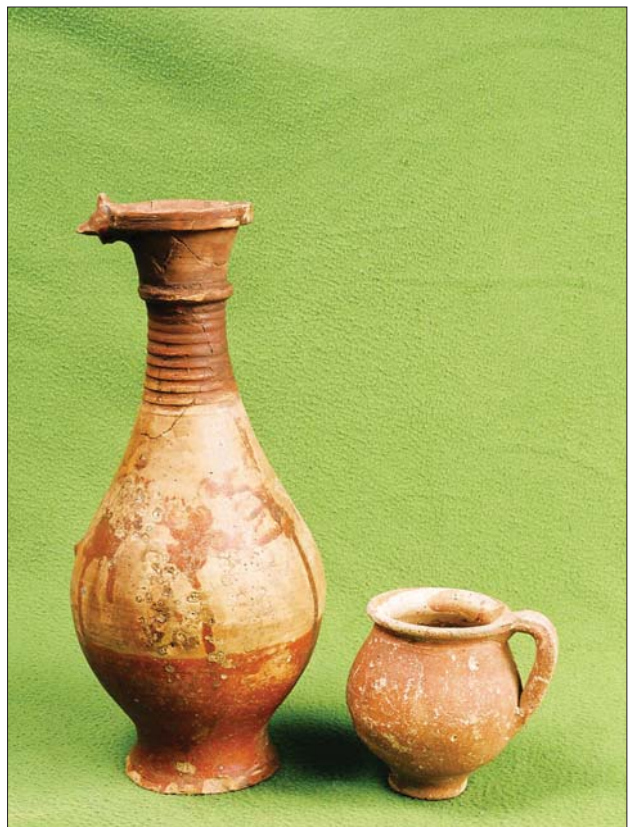
Késő római szoptatósüveg, illatszeres fiolák (IV. tárló 27-28., 34.)

A 371. sír hagymafejes fibulája

Nyakiánc (IV. tárló 4a. tárgy)

Festett korsó és bögre (IV. tárló 9. tárgyak)

A 162. sír kocsija, ahogy egykor közlekedett (Mráv Zsolt rajza)

A Bacchus által megszelídített nőstény tigrist és Bacchus gyermekkori nevelőjét ábrázoló bronz járomveret (VI. tárló 2. tárgy)

Sast és tengeri kigyót ábrázoló bronz löcsveret (VI. tárló 1. tárgy)

A VI. tárló

A 162. sír kocsija alatt feltárt löcsontvázak a járom vereteivel

A 79. lósír díszei (VI. tárló 15-27. tárgyak)

Bronz ládikaveretek (V. tárló 21-22. tárgyak)

Kora római korsók (III. tárló 38-39. tárgyak)

Mécsek (V. tárló 55-56. tárgyak)

Bronz fibulák és csüngő (V. tárló 28., 30-35. tárgyak)

Késő kelta besimított diszű edény (L-124. obj.)

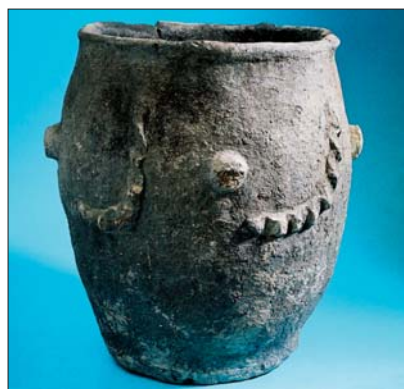
Csont hajtűk, dobókocka és játékkorongok (V. tárló 18-20. tárgyak)

Késő kelta tárolóedény (L-782. obj.)

Agygmásas edény (V. tárló 5. tárgy)

Kézzel formált fazék (V. tárló 3. tárgy)

A pagus Herculus által állított Terra Mater oltár

Szarkofág (a 283. sír)

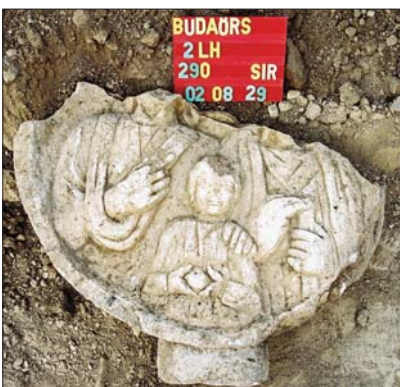
Marcus Antonius Victorinus Hercules-oltára

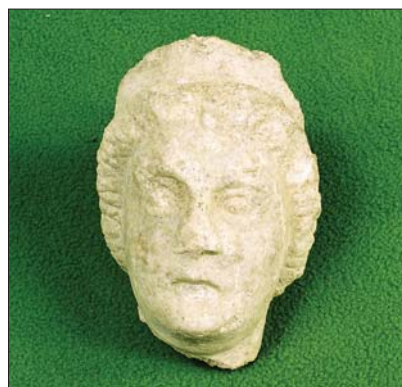
A szarkofág festésének rekonstrukciója (Mráv Zsolt)

T. Sulpicius Iustus sírköve

Családi sírkő (a 290. sír fedőlapja)

Mészki szoborfej (V. tárló 9. tárgy)

Pánsipos ábrázolás sírsztélé-töredéken

A 350. sír mellékletei: nyílhegyek, veretek (VII. tárló 7–13. tárgyak)

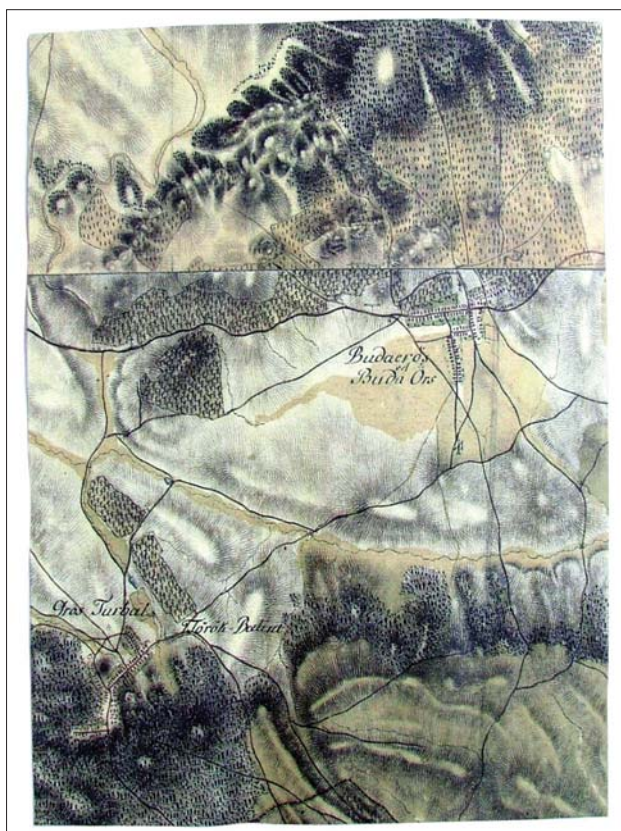
Patkó, csikózabla, sarkantyú (VIII. tárló 1., 4-5. tárgyak)

A rekonstruált sír a kiállításon

Késő középkori kerámiaedények (VIII. tárló 20–22. tárgyak)

Budaörs térképe 1775-ből (Hadtörténeti Múzeum)

Fehér színű, bekarcolt vonaldíszítésű fazekak (IX. tárló 1-2. tárgyak)

18-19. sz.-i kerámia- és üvegtöredékek (Pálmai S. magángyűjt.)

„ÉLŐ MÚZEUM” PROGRAM – Történelemóra

Kézműves foglalkozás

Az elkészült művek

Középkori szerencsejáték

Eljött hozzánk a Mikulás!

Mézeskalácsot is süttünk

Télüző szalmabáb-égetés

Farsangi multság

Habsburg Ottó meglátogatta a Városi Régészeti Kiállítást (2004)

Játsszóház és történelmi kalandpálya a Majáliston (2005)

Budaörsi fesztivál (2004)

A Múzeumok Majálistán a Nemzeti Múzeum kertjében (2005)

Nálunk volt a budaörsi amatőr művészek kiállítása (2005)

Lettner Beáta festménykiállítása (2005)

„Fényjátékosok” üvegfestmény-kiállítás (2005)

A Budaörsi Művésztelep által készített „Időoszlop” (2005)

Ilyen volt a Nyugdíjaskert (2002-ben)

A régészeti park építői (2003)

Az „újvilág” avagy az „indiánfalú” építői (2005)

A város iskolásai is részt vettek az építkezésben (2003)

Az „indiánfalú” első sátrai

A „középkori” fazekasműhely

Arthur király favára

A jól megérdemelt jutalom!

Az Árpád-kori veremház

A kenyérsütő kemence és a korabeli kert

A Csiki Pihenőkert avatási ünnepe (2003)

Az első „honfoglalók” a jurtában

Az íjaspályát is kipróbálták a vendégek

A favár és a medence avatására várva (2005)

Augusztus 20-i ünnepség (2003)

Augusztus 20-i ünnepség (2004)

NYÁRI TÁBOROK – A homokvárépítő verseny nyertesei

A jövő régészei

Sportolunk minden mennyiségben...

Egy győztes csapat

„Indián” törzsi gyűlés a sátorban

Vidám hangulatú sorverseny

„Honfoglaló vitézeink” tanácskozása

„Veni, vidi, vici!” – vagyis „Jöttem, láttam, győztem!”

Kamaraerdő–Franktanya megelőző feltárás 2002–2003

